

Oikeustapauskokoelma

UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kahdeksas jaosto)

13 päivänä heinäkuuta 2011 *

Kilpailu – Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt – Mekaanisten hissien ja liukuportaiden asennus- ja huoltomarkkinat – Päätös, jolla todetaan EY 81 artiklan rikkominen – Tarjouspyyntöjen manipulointi – Markkinoiden jakaminen – Hintojen vahvistaminen

Asioissa T-141/07, T-142/07, T-145/07 ja T-146/07,

General Technic-Otis Sàrl, kotipaikka Howald (Luxemburg), edustajinaan aluksi asianajaja M. Nosbusch, sittemmin asianajaja A. Winckler, ja solicitor J. Temple Lang,

kantajana asiassa T-141/07,

General Technic Sàrl, kotipaikka Howald (Luxemburg), edustajanaan M. Nosbusch,

kantajana asiassa T-142/07,

Otis SA, kotipaikka Dilbeek (Belgia),

Otis GmbH & Co. OHG, kotipaikka Berliini (Saksa),

Otis BV, kotipaikka Amersfoort (Alankomaat), ja

Otis Elevator Company, kotipaikka Farmington, Connecticut (Yhdysvallat),

edustajinaan A. Winckler ja J. Temple Lang,

kantajina asiassa T-145/07,

sekä

United Technologies Corporation, kotipaikka Wilmington, Delaware (Yhdysvallat), edustajinaan A. Winckler ja J. Temple Lang,

kantajana asiassa T-146/07,

vastaan

Euroopan komissio, asioissa T-141/07 ja T-142/07 asiamiehinään A. Bouquet ja R. Sauer, avustajanaan asianajaja A. Condomines, sekä asioissa T-145/07 ja T-146/07 asiamiehinään A. Bouquet, R. Sauer ja J. Bourke, avustajanaan A. Condomines

vastaajana,

* Oikeudenkäyntikielät: ranska ja englanti.

joissa on kyse vaatimuksista kumota [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä 21.2.2007 tehty komission päätös K(2007) 512 lopullinen (asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat) tai toissijaisesti alentaa kantajille määrättyjen sakkojen määrää,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (kahdeksas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. E. Martins Ribeiro (esittelevä tuomari) sekä tuomarit N. Wahl ja A. Dittrich,

kirjaaja: hallintovirkamies K. Andová,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä sekä 1., 6. ja 7.10.2009 pidetyissä istunnoissa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Nyt käsiteltävissä asioissa on kyse vaatimuksista kumota [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä 21.2.2007 tehty komission päätös K(2007) 512 lopullinen (asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat) (jäljempänä riidanalainen päätös), jonka tiivistelmä on julkaistu 26.3.2008 Euroopan unionin virallisessa lehdessä (EUVL C 75, s. 19), tai toissijaisesti alentaa kantajille määrättyjen sakkojen määrää.
- 2 Riidanalaisessa päätöksessä Euroopan yhteisöjen komissio on katsonut, että seuraavat yhtiöt ovat rikkoneet EY 81 artiklaa:
  - Kone Belgium SA (jäljempänä Kone Belgia), Kone GmbH (jäljempänä Kone Saksa), Kone Luxembourg Sàrl (jäljempänä Kone Luxemburg), Kone BV Liften en Roltrappen (jäljempänä Kone Alankomaat) ja Kone Oyj (jäljempänä KC) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Kone)
  - Otis SA (jäljempänä Otis Belgia), Otis GmbH & Co. OHG (jäljempänä Otis Saksa), General Technic-Otis Sàrl (jäljempänä GTO), General Technic Sàrl (jäljempänä GT), Otis BV (jäljempänä Otis Alankomaat), Otis Elevator Company (jäljempänä OEC) ja United Technologies Corporation (jäljempänä UTC) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Otis)
  - Schindler SA (jäljempänä Schindler Belgia) Schindler Deutschland Holding GmbH (jäljempänä Schindler Saksa), Schindler Sàrl (jäljempänä Schindler Luxemburg), Schindler Liften BV (jäljempänä Schindler Alankomaat) ja Schindler Holding Ltd (jäljempänä Schindler Holding) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Schindler)
  - ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV (jäljempänä TKLA), ThyssenKrupp Aufzüge GmbH (jäljempänä TKA), ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH (jäljempänä TKF), ThyssenKrupp Elevator AG (jäljempänä TKE), ThyssenKrupp AG (jäljempänä TKAG), ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl (jäljempänä TKAL) ja ThyssenKrupp Liften BV (jäljempänä TKL) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina ThyssenKrupp)
  - Mitsubishi Elevator Europe BV (jäljempänä MEE).
- 3 UTC on maailmanlaajuinen markkinajohtaja rakennusjärjestelmien ja ilmailuteollisuuden alalla. OEC on Yhdysvalloissa sijaitsevan UTC:n kokonaan omistama tytäryhtiö; UTC toimii liukuporras- ja hissialalla omien kansallisten tytäryhtiöidensä kautta. Niihin kuuluvat erityisesti Belgiassa toimiva Otis

Belgia, Saksassa toimiva Otis Saksa, Luxemburgissa toimiva GTO ja Alankomaissa toimiva Otis Alankomaat. Riidanalaisen päätöksen tekohetkellä Otis Belgia omisti GTO:sta 75 prosenttia ja GT loput 25 prosenttia (riidanalaisen päätöksen 21–26 perustelukappale).

Hallinnollinen menettely

Komission tutkimus

- 4 Kesän 2003 aikana komissiolle toimitettiin tietoja, jotka koskivat neljän suurimman eurooppalaisen hissi- ja liukuporrasvalmistajan välisen kartellin mahdollista olemassaoloa; nämä unionissa kaupallista toimintaa harjoittavat toimijat ovat Kone, Otis, Schindler ja ThyssenKrupp (riidanalaisen päätöksen 3 ja 91 perustelukappale).

Belgia

- 5 Komissio teki 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17, [EY 81] ja [EY 82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus (EYVL 1962, 13, s. 204), 14 artiklan 2 ja 3 kohdan nojalla tarkastuksia 28.1.2004 alkaen sekä vuoden 2004 maaliskuun aikana muun muassa Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin Belgiassa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 92, 93, 95 ja 97 perustelukappale).
- 6 Kone, Otis, ThyssenKrupp ja Schindler laativat sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EYVL 2002 C 45, s. 3; jäljempänä vuoden 2002 yhteistyötiedonanto) nojalla peräkkäiset hakemukset. Kyseiset yritykset täydensivät näitä hakemuksia (riidanalaisen päätöksen 94, 96, 98 ja 103 perustelukappale).
- 7 Koneelle myönnettiin 29.6.2004 edellä mainitun tiedonannon 8 kohdan b alakohdan mukaisesti ehdollinen vapautus sakoista (riidanalaisen päätöksen 99 perustelukappale).
- 8 Komissio lähetti vuoden 2004 syys- ja joulukuun välisenä aikana myös [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003 L 1, s.1) 18 artiklan mukaisia tietopyyntöjä Belgiassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Belgiassa oleville asiakkaille sekä belgialaiselle Agoria-järjestölle (riidanalaisen päätöksen 101 ja 102 perustelukappale).

Saksa

- 9 Komissio teki 28.1.2004 alkaen sekä vuoden 2004 maaliskuun aikana asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan nojalla tarkastuksia muun muassa Otisin ja ThyssenKruppin Saksassa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 104 ja 106 perustelukappale).
- 10 Kone täydensi 12. ja 18.2.2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla 2.2.2004 tekemäänsä Belgiaa koskevaa hakemusta Saksaa koskevilla tiedoilla. Samoin Otis täydensi maaliskuun 2004 ja helmikuun 2005 välisenä aikana Belgiaa koskevaa hakemustaan Saksaa koskevilla tiedoilla. Schindler esitti 25.11.2004 kyseisen tiedonannon nojalla hakemuksen, jossa oli Saksaa koskevia tietoja ja jota täydennettiin joulukuun 2004 ja helmikuun 2005 välisenä aikana. Myös ThyssenKrupp toimitti lopulta joulukuussa 2005 komissiolle Saksaa koskevan hakemuksen saman tiedonannon nojalla (riidanalaisen päätöksen 105, 107, 112 ja 114 perustelukappale).

- 11 Komissio lähetti syys- ja marraskuun 2004 välisenä aikana myös asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan mukaisia tietopyyntöjä Saksassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Saksassa oleville asiakkaille sekä VDMA-, VFA- ja VMA-järjestöille (riidanalaisen päätöksen 110, 111 ja 113 perustelukappale).

Luxemburg

- 12 Kone täydensi 2.2.2004 tekemäänsä Belgiaa koskevaa hakemusta 5.2.2004 Luxemburgia koskevilla tiedoilla. Otis ja ThyssenKrupp esittivät vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Luxemburgia koskevan suullisen hakemuksen. Schindler esitti saman tiedonannon nojalla Luxemburgia koskevan hakemuksen (riidanalaisen päätöksen 115, 118, 119 ja 124 perustelukappale).
- 13 Komissio teki 9.3.2004 alkaen asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisia tarkastuksia muun muassa Schindlerin ja ThyssenKruppin Luxemburgissa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 116 perustelukappale).
- 14 Koneelle myönnettiin 29.6.2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan mukaisesti ehdollinen vapautus sakoista sen Luxemburgia koskevan hakemuksen osalta (riidanalaisen päätöksen 120 perustelukappale).
- 15 Komissio lähetti syys- ja lokakuussa 2004 asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan mukaisia tietopyyntöjä Luxemburgissa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Luxemburgissa oleville asiakkaille sekä Luxemburgin hissialan ammattiliitolle (riidanalaisen päätöksen 122 ja 123 perustelukappale).

Alankomaat

- 16 Otis laati maaliskuussa 2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Alankomaita koskevan hakemuksen, jota täydennettiin myöhemmin. ThyssenKrupp laati huhtikuussa 2004 saman tiedonannon nojalla hakemuksen, jota myös täydennettiin myöhemmin useaan otteeseen. Kone täydensi vielä 2.2.2004 tekemäänsä Belgiaa koskevaa hakemusta 19.7.2004 Alankomaita koskevilla tiedoilla (riidanalaisen päätöksen 127, 129 ja 130 perustelukappale).
- 17 Otisille myönnettiin 27.7.2004 kyseisen tiedonannon 8 kohdan a alakohdan mukaisesti ehdollinen vapautus sakoista (riidanalaisen päätöksen 131 perustelukappale).
- 18 Komissio teki 28.4.2004 alkaen asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisia tarkastuksia muun muassa Koneen, Schindlerin, ThyssenKruppin ja MEE:n Alankomaissa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa sekä Boschduin-järjestön toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 128 perustelukappale).
- 19 Komissio lähetti syyskuussa 2004 asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan mukaisia tietopyyntöjä Alankomaissa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Alankomaissa oleville asiakkaille sekä VLR- ja Boschduin-järjestöille (riidanalaisen päätöksen 133 ja 134 perustelukappale).

Väitetiedoksianto

- 20 Komissio antoi 7.10.2005 väitetiedoksiannon, joka oli osoitettu nimenomaan edellä 2 kohdassa mainituille yhtiöille. Kaikki väitetiedoksiannon kohteena olevat yritykset esittivät kirjallisia huomautuksia vastauksena komission väitteisiin (riidanalaisen päätöksen 135 ja 137 perustelukappale).
- 21 Kuulemista ei järjestetty, koska yksikään väitetiedoksiannon kohteena olevista yrityksistä ei esittänyt tällaista vaatimusta (riidanalaisen päätöksen 138 perustelukappale).

Riidanalainen päätös

- 22 Komissio teki 21.2.2007 riidanalaisen päätöksen, jossa se totesi, että yritykset, joille päätös oli osoitettu, olivat osallistuneet neljään erilliseen, monitahoiseen ja jatkuvaan EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomiseen neljässä jäsenvaltiossa ja jakaneet markkinoita keskenään sopimalla tai neuvottelemalla tarjouskilpailujen sekä hissien ja liukuportaiden myynti-, asennus-, huolto- ja modernisointisopimusten jakamisesta (riidanalaisen päätöksen 2 perustelukappale).
- 23 Riidanalaisen päätöksen kohteena olevista yrityksistä komissio totesi, että Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa sijaitsevien tytäryhtiöiden lisäksi näiden yritysten emoyhtiöiden oli katsottava olevan yhteisvastuussa EY 81 artiklan rikkomisista, joihin kunkin yhtiön tytäryhtiöt olivat syyllistyneet, koska emoyhtiöt olivat voineet vaikuttaa ratkaisevasti niiden kaupalliseen politiikkaan rikkomisen aikana ja niiden voitiin olettaa käyttäneen kyseistä valtaa (riidanalaisen päätöksen 608, 615, 622, 627 ja 634–641 perustelukappale). MEE:n emoyhtiöitä ei pidetty yhteisvastuullisina niiden tytäryhtiön toiminnasta, koska ei voitu näyttää toteen, että ne olisivat vaikuttaneet ratkaisevasti sen toimintaan (riidanalaisen päätöksen 643 perustelukappale).
- 24 Komissio sovelsi riidanalaisessa päätöksessä sakkojen määrän laskennassa menetelmää, joka on esitetty asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan ja [EHTY] 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annetuissa suuntaviivoissa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä vuoden 1998 suuntaviivat). Komissio tutki myös, täyttivätkö kyseessä olevat yritykset ja missä määrin vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa vahvistetut edellytykset.
- 25 Komissio luokitteli rikkomiset erittäin vakaviksi, kun otetaan huomioon niiden laatu sekä se, että jokainen niistä koski yhden jäsenvaltion koko aluetta (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat), vaikka niiden todellista vaikutusta ei voitu mitata (riidanalaisen päätöksen 671 perustelukappale).
- 26 Voidakseen ottaa huomioon kyseessä olevien yritysten todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle komissio on jakanut maat useisiin ryhmiin niiden hissi- ja/tai liukuporrasmarkkinoilla saaman liikevaihdon perusteella, tarvittaessa niiden huolto- ja modernisointipalveluista saama liikevaihto mukaan luettuna (riidanalaisen päätöksen 672 ja 673 perustelukappale).
- 27 Kun tarkastellaan Belgiassa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone ja Schindler oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohjaksi oli rikkomisen vakavuuden perusteella määritetty 40 000 000 euroa. Otis oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 27 000 000 euroa. ThyssenKrupp oli luokiteltu kolmanteen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 16 500 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 674 ja 675 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppin sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavassa järjestyksessä 45 900 000 euroon ja 33 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska rikkomisen jatkui seitsemän vuotta ja kahdeksan kuukautta (9.5.1996–29.1.2004), komissio korotti kyseisille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 75 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi vahvistettiin Koneen osalta 70 000 000 euroa, Otisin osalta 80 325 000 euroa, Schindlerin osalta 70 000 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 57 750 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 692 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 708–710 perustelukappale). Kyseisten yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 733, 734, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Kone vapautettiin sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla saman tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luettelakohdassa määrätyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 20 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa

- luetelmakohdassa määrätyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia. Schindlerin sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia (riidanalaisen päätöksen 760–777 perustelukappale).
- 28 Kun tarkastellaan Saksassa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone, Otis ja ThyssenKrupp oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohja oli 70 000 000 euroa. Schindler oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 17 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 676–679 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavassa järjestyksessä 119 000 000 euroon ja 140 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska Koneen, Otisin ja ThyssenKruppin rikkominen jatkui kahdeksan vuotta ja neljä kuukautta (1.8.1995–5.12.2003), komissio korotti näille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 80 prosentilla. Koska Schindlerin rikkominen jatkui viisi vuotta ja neljä kuukautta (1.8.1995–6.12.2000), komissio korotti tälle yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 50 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 126 000 000 euroa, Otisin osalta 214 200 000 euroa, Schindlerin osalta 25 500 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 252 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 693 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697–707 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 727–729, 735, 736, 742–744, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Koneen sakon määrää alennettiin ensinnäkin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa määrättyllä 50 prosentin enimmäismäärällä ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 25 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luetelmakohdassa määrätyn vaihteluvälin rajoissa ja toisaalta 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia. Schindlerin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 15 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan kolmannessa luetelmakohdassa määrätyn vaihteluvälin rajoissa ja toisaalta 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia (riidanalaisen päätöksen 778–813 perustelukappale).
- 29 Luxemburgissa toimineesta kartellista voidaan todeta, että Otis ja Schindler oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohja oli 10 000 000 euroa. Kone ja ThyssenKrupp oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja niiden sakon laskentapohja oli 2 500 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 680–683 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavassa järjestyksessä 17 000 000 euroon ja 5 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska rikkominen jatkui kahdeksan vuotta ja kolme kuukautta (7.12.1995–9.3.2004), komissio korotti kyseisille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 80 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 4 500 000 euroa, Otisin osalta 30 600 000 euroa, Schindlerin osalta 18 000 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 9 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 694 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 711–714 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 730, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Kone vapautettiin sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa määrätyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia. Schindlerin ja ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin vain 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia (riidanalaisen päätöksen 814–835 perustelukappale).

30 Kun tarkastellaan Alankomaissa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja sen sakon laskentapohja oli 55 000 000 euroa. Otis oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 41 000 000 euroa. Schindler oli luokiteltu kolmanteen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 24 500 000 euroa. ThyssenKrupp ja MEE oli luokiteltu neljanteen ryhmään, ja niiden sakon laskentapohja oli 8 500 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 684 ja 685 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavassa järjestyksessä 69 700 000 euroon ja 17 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska Otisin ja ThyssenKruppin rikkominen jatkui viisi vuotta ja kymmenen kuukautta (15.4.1998–5.3.2004), komissio korotti näille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 55 prosentilla. Koska Koneen ja Schindlerin rikkominen jatkui neljä vuotta ja yhdeksän kuukautta (1.6.1999–5.3.2004), komissio korotti näille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 45 prosentilla. Koska MEE:n rikkominen jatkui neljä vuotta ja yhden kuukauden (11.1.2000–5.3.2004), komissio korotti tälle yritykselle määrätyn sakon laskentapohjaa 40 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 79 750 000 euroa, Otisin osalta 108 035 000 euroa, Schindlerin osalta 35 525 000 euroa, ThyssenKruppin osalta 26 350 000 euroa ja MEE:n osalta 11 900 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 695 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 715–720 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 724–726, 731, 732, 737, 739–741, 745–748 ja 751–755 perustelukappale). Otis vapautettiin sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa määrätyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia. Schindlerin ja MEE:n sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen takia (riidanalaisen päätöksen 836–855 perustelukappale).

31 Riidanalaisen päätöksen päätösosa kuuluu seuraavasti:

”1 artikla

1. Belgiassa seuraavat yritykset ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

- Kone: [KC] ja [Kone Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004;
- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004; ja
- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKLA]: 9.5.1996–29.1.2004.

2. Saksassa seuraavat yritykset ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta:

- Kone: [KC] ja [Kone Saksa]: 1.8.1995–5.12.2003;

- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Saksa]: 1.8.1995–5.12.2003;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Saksa]: 1.8.1995–6.12.2000; ja
- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] ja [TKF]: 1.8.1995–5.12.2003.

3. Luxemburgissa seuraavat yritykset ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

- Kone: [KC] ja [Kone Luxemburg]: 7.12.1995–29.1.2004;
- Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgia], [GTO] ja [GT]: 7.12.1995–9.3.2004;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Luxemburg]: 7.12.1995–9.3.2004; ja
- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKAL]: 7.12.1995–9.3.2004.

4. Alankomaissa seuraavat yritykset ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

- Kone: [KC] ja [Kone Alankomaat]: 1.6.1999–5.3.2004;
- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Alankomaat]: 15.4.1998–5.3.2004;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Alankomaat]: 1.6.1999–5.3.2004;
- ThyssenKrupp: [TKAG] ja [TKL]: 15.4.1998–5.3.2004; ja
- [MEE]: 11.1.2000–5.3.2004.

2 artikla

1. Päätöksen 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuista Belgiassa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

- Kone: [KC] ja [Kone Belgia] yhteisvastuullisesti 0 euroa;
- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Belgia] yhteisvastuullisesti 47 713 050 euroa;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Belgia] yhteisvastuullisesti 69 300 000 euroa; ja
- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKLA] yhteisvastuullisesti 68 607 000 euroa.

2. Päätöksen 1 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuista Saksassa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

- Kone: [KC] ja [Kone Saksa] yhteisvastuullisesti 62 370 000 euroa;
- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Saksa] yhteisvastuullisesti 159 043 500 euroa;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Saksa] yhteisvastuullisesti 21 458 250 euroa; ja
- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] ja [TKF] yhteisvastuullisesti 374 220 000 euroa.

3. Päätöksen 1 artiklan 3 kohdassa tarkoitetuista Luxemburgissa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

- Kone: [KC] ja [Kone Luxemburg] yhteisvastuullisesti 0 euroa;
- Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgia], [GTO] ja [GT] yhteisvastuullisesti 18 176 400 euroa;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Luxemburg] yhteisvastuullisesti 17 820 000 euroa; ja
- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKAL] yhteisvastuullisesti 13 365 000 euroa.

4. Päätöksen 1 artiklan 4 kohdassa tarkoitetuista Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

- Kone: [KC] ja [Kone Alankomaat] yhteisvastuullisesti 79 750 000 euroa;
- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Alankomaat] yhteisvastuullisesti 0 euroa;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Alankomaat] yhteisvastuullisesti 35 169 750 euroa;
- ThyssenKrupp: [TKAG] ja [TKL] yhteisvastuullisesti 23 477 850 euroa; ja
- [MEE]: 1 841 400 euroa.

– –”

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

- 32 Kantajat GTO, GT, Otis Belgia, Otis Saksa, Otis Alankomaat, OEC ja UTC nostivat nyt käsiteltävät kanteet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 4.5.2007 (asioissa T-141/07 ja T-142/07) ja 7.5.2007 (asioissa T-145/07 ja T-146/07) jättämillään kannekirjelmillä.
- 33 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (kahdeksas jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa asioissa suullisen käsittelyn ja esitti työjärjestyksensä 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena asianosaisille kirjallisia kysymyksiä sekä pyysi niitä toimittamaan tiettyjä asiakirjoja. Nämä noudattivat pyyntöä asetetussa määräajassa.
- 34 Komission 18.8.2009 asiassa T-145/07 esittämän pyynnön perusteella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin pyysi työjärjestyksensä 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena myös komissiota vastaamaan tiettyihin kysymyksiin ja toimittamaan tiettyjä asiakirjoja. Komissio noudatti pyyntöä asetetussa määräajassa.

- 35 Asioiden T-141/07, T-145/07 ja T-146/07 asianosaisten lausumat sekä vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin kuultiin 1., 6. ja 7.10.2009 pidetyissä istunnoissa.
- 36 Asian T-142/07 kantaja ei ollut edustettuna 1.10.2009 pidetyssä istunnossa. Komissio vastasi tästä huolimatta istunnossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin.
- 37 Asian T-141/07 kantaja toimitti 12.10.2009 ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pyynnöstä kirjeen, jossa täsmennettiin asiakirja-aineiston tietoja, joiden poistamista kyseisen tuomioistuimen julkaisuista kantaja oli pyytänyt istunnossa. Komissio esitti 12.11.2009 päivätyssä kirjeessä huomautuksensa kirjeestä. Tämän jälkeen asian suullinen käsittely päätettiin.
- 38 Asian T-142/07 kantaja ilmoitti 12.10.2009 päivätyllä kirjeellä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle, ettei se vastusta mainitun asian yhdistämistä asioihin T-141/07, T-145/07 ja T-146/07 tuomion antamista varten. Tämän jälkeen asian T-142/07 suullinen käsittely päätettiin.
- 39 Asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat toimittivat 15.10.2009 ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pyynnöstä kirjeen, jossa täsmennettiin asiakirja-aineiston tietoja, joiden poistamista kyseisen tuomioistuimen julkaisuista ne olivat pyytäneet istunnossa. Tämän jälkeen näiden asioiden suullinen käsittely päätettiin.
- 40 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätti kuultuaan istunnossa asioiden T-141/07, T-145/07 ja T-146/07 kantajia tästä seikasta sekä asian T-142/07 kantajan esitettyä kirjalliset huomautuksensa yhdistää käsiteltävät asiat tuomion antamista varten työjärjestyksensä 50 artiklan mukaisesti.
- 41 Asiassa T-141/07 kantaja vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin
- kumoaa riidanalaisen päätöksen sitä koskevilta osin
  - toissijaisesti kumoaa sille riidanalaisella päätöksellä määrätyn sakon tai alentaa sen määrää
  - velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.
- 42 Asiassa T-142/07 kantaja vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin
- kumoaa riidanalaisen päätöksen sitä koskevilta osin
  - toissijaisesti kumoaa sille riidanalaisella päätöksellä määrätyn sakon tai alentaa sen määrää
  - velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.
- 43 Asiassa T-145/07 kantajat vaativat, että unionin yleinen tuomioistuin
- kumoaa niille riidanalaisen päätöksen nojalla määrättyt sakot tai alentaa niitä huomattavasti
  - velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut
  - ryhtyy kaikkiin muihin asianmukaisiksi katsomiinsa toimiin.
- 44 Asiassa T-146/07 kantaja vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin
- kumoaa sille riidanalaisen päätöksen nojalla määrättyt sakot tai alentaa niitä huomattavasti
  - velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut

– ryhtyy kaikkiin muihin asianmukaisiksi katsomiinsa toimiin.

45 Komissio vaatii kussakin asiassa, että unionin yleinen tuomioistuin

– hylkää kanteen

– velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

46 Aluksi on todettava, että asioissa T-141/07 ja T-142/07 nostetuilla kanteilla on kaksiosainen tavoite: kantajat vaativat ensisijaisesti riidanalaisen päätöksen kumoamista ja toissijaisesti sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista. Sitä vastoin asioissa T-145/07 ja T-146/07 nostetuilla kanteilla pyritään vain sakkojen kumoamiseen tai alentamiseen.

47 Asian T-141/07 kantaja, jota unionin yleinen tuomioistuin on istunnossa kehottanut kertomaan, mitä se perusteluillaan tarkalleen tarkoittaa, on ilmoittanut lähinnä, että pelkkä yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste, joka liittyy GTO:n toiminnan lukemiseen emoyhtiöiden syyksi, voi johtaa riidanalaisen päätöksen kumoamiseen kokonaan.

48 Asioiden T-141/07, T-142/07, T-145/07 ja T-146/07 kantajat vetoavat yhteensä kahdeksaan kanneperusteeseen. Ensimmäinen liittyy EY 81 artiklan rikkomisten syyksilukemista, syyttömyysolettamaa, rangaistusten määräämistä yksilökohtaisesti, yhdenvertaista kohtelua ja puolustautumisoikeuksia koskevien periaatteiden loukkaamiseen sekä EY 253 artiklan rikkomiseen luettaessa tytäryhtiöiden rikkomisia emoyhtiöiden syyksi. Toinen koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista sekä EY 253 artiklan rikkomista määritettäessä sakkojen laskentapohjaa rikkomisen vakavuuden perusteella. Kolmas peruste, johon vetoavat ainoastaan asian T-145/07 kantajat, koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista määritettäessä sakkojen laskentapohjaa Saksassa tapahtuneen rikkomisen keston perusteella. Neljäs peruste, johon asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat vetoavat, koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sovellettaessa konsernikohtaista kerrointa varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiseksi sakon laskentapohjan vahvistamisen yhteydessä. Viides peruste, johon asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat vetoavat, koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon ja EY 253 artiklan rikkomista sekä luottamuksensuojan periaatteen, suhteellisuusperiaatteen, kohtuusperiaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista arvioitaessa kantajien tekemää yhteistyötä. Kuudes peruste, johon asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat vetoavat, koskee luottamuksensuojan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista määritettäessä alennuksen määrää, joka myönnetään sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamisalaan kuulumattomissa tapauksissa tehdyn yhteistyön takia. Seitsemäs peruste, johon asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat vetoavat, koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista. Kahdeksas peruste, johon asian T-141/07 kantaja vetoaa, koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sakkojen lopullista määrää laskettaessa.

Kanneperuste, joka liittyy EY 81 artiklan rikkomisten syyksilukemista, syyttömyysolettamaa, rangaistusten määräämistä yksilökohtaisesti, yhdenvertaista kohtelua ja puolustautumisoikeuksia koskevien periaatteiden loukkaamiseen sekä EY 253 artiklan rikkomiseen luottaessa tytäryhtiöiden rikkomisia emoyhtiöiden syyksi

Alustavat huomautukset

- 49 Tämän kanneperusteen yhteydessä asioiden T-141/07, T-142/07, T-145/07 ja T-146/07 kantajat kiistävät UTC:n, OEC:n, Otis Belgian ja GT:n vastuun kunkin yhtiön Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa toimivien tytäryhtiöiden kilpailuvastaisista menettelyistä.
- 50 Vaikka asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat esittävätkin tämän kanneperusteen vain sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista koskevan vaatimuksensa yhteydessä, on katsottava, että ne pyrkivät tällä kanneperusteella asioiden T-141/07 ja T-142/07 kantajien tavoin paitsi niille määrättyjen sakkojen kumoamiseen tai määrän alentamiseen myös riidanalaisen päätöksen 1 artiklan kumoamiseen sillä perusteella, että komissio on niiden mukaan todennut siinä virheellisesti rikkomisen lukemisen kyseisten emoyhtiöiden syyksi.
- 51 Näin ollen tämä kanneperuste koskee yhtäältä riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitettujen emoyhtiöiden rikkomisen toteamisen laillisuutta ja toisaalta näille yhtiöille riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa määrättyjen sakkojen laillisuutta.
- 52 Kun tarkastellaan emoyhtiön yhteisvastuuta tytäryhtiönsä toiminnasta, on muistettava, että se, että tytäryhtiöllä on eri oikeushenkilöllisyys, ei riitä sulkemaan pois mahdollisuutta, että sen toiminta johtuu emoyhtiöstä (asia 48/69, Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok., s. 619, Kok. Ep. II, s. 25, 132 kohta).
- 53 Unionin kilpailuoikeus koskee nimittäin yritysten toimintaa, ja yrityksen käsitteeseen kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta (asia C-97/08 P, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, Kok., s. I-8237, 54 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 54 Oikeuskäytännössä on myös täsmennetty, että yrityksen käsitteellä on tässä samassa asiayhteydessä katsottava tarkoitettavan taloudellista yksikköä, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen yksikön muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö (ks. asia 170/83, Hydrotherm Gerätebau, tuomio 12.7.1984, Kok., s. 2999, 11 kohta; edellä 53 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 55 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja asia T-234/95, DSG v. komissio, tuomio 29.6.2000, Kok., s. II-2603, 124 kohta). Näin oikeuskäytännössä on korostettu, että kilpailusääntöjen soveltamisessa eri oikeushenkilöllisyydestä johtuva muodollinen ero kahden yhtiön välillä ei ole ratkaisevaa; merkityksellistä on niiden markkinakäyttäytymisen mahdollinen yhteneväisyys. Voi siis osoittautua tarpeelliseksi selvittää, muodostavatko kaksi yhtiötä, jotka ovat eri oikeushenkilöitä, sellaisen yhden ja saman yrityksen tai taloudellisen kokonaisuuden tai kuuluvatko ne sellaiseen yhteen ja samaan yritykseen tai taloudelliseen kokonaisuuteen, joka käyttäytyy yhdenmukaisesti markkinoilla (edellä 52 kohdassa mainittu asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 140 kohta ja asia T-325/01, DaimlerChrysler v. komissio, tuomio 15.9.2005, Kok., s. II-3319, 85 kohta).
- 55 Kun tällainen taloudellinen yksikkö rikkoo kilpailusääntöjä, sen asiana on yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastata kyseisestä rikkomisesta (ks. edellä 53 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 56 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 56 Näin ollen tytäryhtiön toiminta voidaan lukea emoyhtiön syyksi erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päästä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita, kun otetaan erityisesti huomioon taloudelliset, organisatoriset ja oikeudelliset yhteydet näiden kahden oikeudellisen yksikön välillä (ks. asia C-294/98 P, Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-10065, 27 kohta; yhdistetyt asiat C-189/02P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 117 kohta ja edellä 53 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 58 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 57 Tällaisessa tapauksessa emoyhtiö ja tytäryhtiö nimittäin kuuluvat samaan taloudelliseen yksikköön ja muodostavat näin ollen edellä 54 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetun yhden ainoan yrityksen. Näin ollen se, että emoyhtiö ja tytäryhtiö muodostavat EY 81 artiklassa tarkoitetun yhden ainoan yrityksen, mahdollistaa sen, että komissio voi osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle ilman, että sillä olisi velvollisuutta osoittaa kyseisen emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen (edellä 53 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 59 kohta).
- 58 Tästä on syytä täsmentää, ettei komissio voi tyytyä toteamaan, että yrityksellä voi olla ratkaiseva vaikutus toiseen yritykseen, ilman että olisi tarpeen selvittää, onko tällainen vaikutus todella ollut olemassa. Päinvastoin on niin, että komission on periaatteessa osoitettava tällainen ratkaiseva vaikutus kaikkien tosiseikkojen perusteella, ja näihin kuuluu erityisesti yhden yrityksen mahdollinen määräämisvalta suhteessa toiseen yritykseen (ks. vastaavasti asia C-196/99 P, Aristrain v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-11005, 96–99 kohta; edellä 56 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 118–122 kohta ja asia T-314/01, Avebe v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3085, 136 kohta).
- 59 Erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, joka on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, tällä emoyhtiöllä voi yhtäältä olla ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiön menettelyyn ja toisaalta on olemassa kumottavissa oleva oletama, jonka mukaan kyseisellä emoyhtiöllä tosiasiallisesti on ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiönsä menettelyyn (ks. edellä 53 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 60 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 60 Tällaisessa tilanteessa riittää, että komissio osoittaa emoyhtiön omistavan tytäryhtiön kokonaan voidakseen olettaa, että emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutusvalta kyseisen tytäryhtiön kaupalliseen politiikkaan. Tämän perusteella komissio voi katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä oletama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla (ks. edellä 53 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 61 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 61 Vaikka asiassa C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio 16.11.2000 annetun tuomion (Kok., s. I-9925) 28 ja 29 kohdassa on mainittu sen ohella, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, muita seikkoja – kuten se, että emoyhtiön vaikutusta tytäryhtiönsä kaupalliseen politiikkaan ei kiisteta, sekä kahden yhtiön yhteinen edustus hallinnollisessa menettelyssä –, yhteisöjen tuomioistuin kuitenkin mainitsi kyseiset seikat yksinomaan tarkoituksena esittää kaikki seikat, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli perustanut päättelynsä, eikä asettaakseen edellä 59 kohdassa mainitun oletaman soveltamisen edellytykseksi sitä, että esitetään muita todisteita siitä, että emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ollut vaikutusta (edellä 53 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 62 kohta).
- 62 Otis Saksan, Otis Belgian, Otis Alankomaiden ja GTO:n rikkomisten lukemista näiden kunkin emoyhtiön syyksi on tutkittava edellä mainittujen periaatteiden valossa. Tässä yhteydessä on syytä tutkia järjestyksessä ensinnäkin Otis Belgian, Otis Saksan ja Otis Alankomaiden (jäljempänä yhdessä tarkasteltuina Otisin tytäryhtiöt) Belgiassa, Saksassa ja Alankomaissa tekemien rikkomisten lukemista

UTC:n ja OEC:n syyksi (riidanalaisen päätöksen 615–621 perustelukappale) ja toiseksi GTO:n Luxemburgissa tekemien rikkomisten lukemista UTC:n, OEC:n, Otis Belgian ja GT:n syyksi (riidanalaisen päätöksen 622–626 perustelukappale).

Otin tytäryhtiöiden rikkomisten lukeminen UTC:n ja OEC:n syyksi

- 63 Riidanalaisen päätöksen 615 perustelukappaleessa komissio selittää, että ”vaikka [Otin tytäryhtiöt] olisivatkin ne oikeudelliset yksiköt, jotka olivat suoraan osallisina kartelleissa, niiden omistaja OEC ja sen ainoa omistaja ja lopullinen emoyhtiö UTC pystyivät vaikuttamaan ratkaisevasti kunkin tytäryhtiön kaupalliseen politiikkaan rikkomisen ajan”, ja että ”niiden voitiin olettaa käyttäneen tätä valtaa”.
- 64 Riidanalaisen päätöksen 616–618 perustelukappaleessa komissio katsoo, että väite, jonka mukaan Otisin tytäryhtiöt tekivät kaikki kaupalliset ratkaisunsa täysin itsenäisesti ja ilman OEC:n antamia ohjeita, tai väite, jonka mukaan päivittäiset toimet, mukaan luettuna päätökset tarjouksiin osallistumisesta [*luottamuksellinen*],¹ eivät edellyttäneet OEC:n hyväksyntää, tai edes väite, joka koskee [*luottamuksellinen*], ”eivät riitä kumoamaan olettamusta, jonka mukaan [Otin tytäryhtiöt] eivät määränneet itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään”. Viimeisestä väitteestä komissio toteaa lisäksi riidanalaisen päätöksen 618 perustelukappaleessa yhtäältä, että [*luottamuksellinen*] ja toisaalta, että [*luottamuksellinen*].
- 65 Riidanalaisen päätöksen 619 perustelukappaleessa komissio toteaa myös, että ”väitetiedoksianto antamissaan vastauksissa OEC, UTC ja niiden kyseiset tytäryhtiöt [eivät ole toimittaneet sille] sellaisia tietoja, joista selviäisivät niiden väliset yritys-suhteet, organisaatiohierarkia ja raportointivelvoitteet, torjuakseen olettamuksen, jonka mukaan OEC ja UTC vaikuttivat ratkaisevasti tytäryhtiöihinsä ja estivät niitä määräämästä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään”.
- 66 Riidanalaisen päätöksen 620 perustelukappaleessa komissio toteaa vielä, että OEC:n ei – toisin kuin se väitti – ”katsota olevan yhteisvastuussa [EY] 81 artiklan rikkomisesta usealla tavalla ’käytännön tai poliittisista’ syistä, vaan pikemminkin yksinomaan sillä perusteella, että OEC ja UTC kuuluvat taloudelliseen yksikköön, joka on syyllistynyt erittäin vakaviin [unionin] kilpailuoikeuden rikkomisiin – –”.
- 67 Kanneperusteen ensimmäisessä osassa asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat toteavat lähinnä, että kun otetaan huomioon, että vastuu kilpailuoikeuden rikkomisesta on henkilökohtainen, kyseisessä oikeudessa tunnetaan vain kaksi tilannetta, joissa emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiönsä toiminnasta, nimittäin yhtäältä silloin, kun tytäryhtiö ei ole päättänyt itsenäisesti kaupallisesta politiikastaan vaan on soveltanut kaikilla sen toiminta-aloilla emoyhtiöltä saatuja ohjeita, mikä komission on kantajien mukaan näytettävä toteen, ja toisaalta silloin, kun emoyhtiö on saanut tiedon tytäryhtiön sääntöjenvastaisesta toiminnasta eikä ole lopettanut sitä, vaikka sillä olisi siihen valtuudet. Tästä ei kuitenkaan esitetty riidanalaisessa päätöksessä mitään näyttöä.
- 68 Näin ollen emoyhtiön vastuu ei kantajien mukaan voi perustua sen vaikutusmahdollisuuksiin sellaisina kuin ne on otettu huomioon yrityskeskittymien valvonnasta 20.1.2004 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 139/2004 (EUVL L 24, s. 1) soveltamisen yhteydessä. Komission kanta tarkoittaa, ettei yksikään emoyhtiö pysty kumoamaan komission esittämän kaltaista olettamaa, sillä on mahdotonta, ettei toisen osakeyhtiön kokonaan omistavalla yhtiöllä olisi oikeuden mukaan vaikutusvaltaa, lukuun ottamatta poikkeusolosuhteita. Asian T-146/07 kantaja väittää lisäksi, että komission väite on ristiriidassa Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista

¹ Luottamukselliset tiedot peitetty.

koskevan yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 artiklassa taatun syyttömyysolettaman kanssa ja vastoin asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaa, jonka mukaan komissio voi määrätä sakkoja vain, jos rikkominen on ollut tahallista tai tuottamuksellista.

- 69 Tässä yhteydessä on ensinnäkin syytä todeta, että kantajien väitteet perustuvat edellä 52–61 kohdassa mainitun oikeuskäytännön virheelliseen tulkintaan. Kyseisen oikeuskäytännön mukaan komissio ei voi lukea toisen yhtiön kilpailunvastaista menettelyä toisen yhtiön syyksi pelkästään tukeutumalla ensiksi mainitun yhtiön vaikutusmahdollisuuteen sellaisena kuin se on vahvistettu asetuksen N:o 139/2004 soveltamisen yhteydessä, ilman että olisi tarpeen selvittää, onko tällainen vaikutus todella ollut olemassa. Päinvastoin on niin, että komission on periaatteessa osoitettava tällainen ratkaiseva vaikutus kaikkien tosiseikkojen perusteella, joihin kuuluu erityisesti yhden yrityksen mahdollinen määräämisvalta suhteessa toiseen yritykseen. Kyseisen oikeuskäytännön mukaan on kuitenkin niin, että kun emoyhtiöllä on täysi määräämisvalta rikkomiseen syyllistyneessä tytäryhtiössä, on olemassa kumottavissa oleva oletama, jonka mukaan kyseisellä emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiönsä toimintaan, ja näin ollen riittää, että komissio osoittaa emoyhtiön omistavan tytäryhtiön kokonaan. Oikeuskäytännössä on näin ollen katsottu, että on emoyhtiön asiana kumota tämä oletama riittävän todistein sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla (edellä 61 kohdassa mainittu asia *Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio*, tuomion 29 kohta ja edellä 53 kohdassa mainittu asia *Akzo Nobel ym. v. komissio*, tuomion 61 kohta).
- 70 Nyt käsiteltävässä asiassa on kiistatonta, että rikkomisajanjaksona UTC:n suora omistusosuus OEC:sta oli 100 prosenttia ja epäsuora omistusosuus Otis Belgiasta, Otis Saksasta ja Otis Alankomaista OEC:n kautta 100 prosenttia. Komissio on siis perustellusti olettanut, että UTC:lla on rikkomisajanjaksolla ollut ratkaiseva vaikutus edellä mainittujen tytäryhtiöiden kaupalliseen politiikkaan. Näin ollen asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat eivät voi väittää, että komission olisi emoyhtiöidensä kokonaan omistamien tytäryhtiöiden tapauksessa näytettävä toteen, että tytäryhtiö ei ole päättänyt itsenäisesti kaupallisesta politiikastaan tai että emoyhtiö on tiennyt tytäryhtiön sääntöjenvastaisesta toiminnasta eikä ole lopettanut sitä, vaikka sillä oli siihen valtuudet.
- 71 Kun tarkastellaan väitettyä syyttömyysolettaman periaatteen loukkausta, on toiseksi muistettava, että kyseinen periaate, sellaisena kuin se ilmenee muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleesta, on yksi perusoikeuksista, jotka unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön – jota EU 6 artiklan 2 kohta sekä Nizzassa 7.12.2000 julistetun Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL C 364, s. 1) 48 artikla sitä paitsi tukevat – mukaan tunnustetaan unionin oikeusjärjestyksessä. Kun otetaan huomioon kyseessä olevien rikkomisten luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne ja ankaruus, syyttömyysolettaman periaate soveltuu erityisesti yrityksiä koskevien kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. asia T-279/02, *Degussa v. komissio*, tuomio 5.4.2006, Kok., s. II-897, 115 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 72 Syyttömyysolettama tarkoittaa sitä, että jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen (yhdistetyt asiat T-22/02 ja T-23/02, *Sumitomo Chemical ja Sumika Fine Chemicals v. komissio*, tuomio 6.10.2005, Kok., s. II-4065, 106 kohta).
- 73 Tarkasteltaessa sitä, onko edellä 59 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä vahvistetun kaltainen kilpailusääntöjen rikkomisen syyksilukemista koskeva sääntö Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen katsoneen, että tämä määräys ei ole ristiriidassa rikoslaeissa esiintyvillä faktisille tai legaalisille olettamille, vaan vaatii asettamaan niille kohtuulliset rajat, joissa otetaan huomioon asian vakavuus ja suojataan puolustautumisoikeuksia (ks. asia *Salabiaku v. Ranska*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 7.10.1988, A-sarja, nro 141-A, 28 kohta; ks. myös vastaavasti asia *Grayson ja Barnham v. Yhdistynyt kuningaskunta*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.9.2008, *Recueil des arrêts et décisions*, 2008, 40 kohta). Sitä, että kilpailuasioita koskevassa oikeudenkäynnissä tehdään tiettyjä päätelmiä tyyppillisestä tapahtumien kulusta kokemussääntöjen perusteella, ei voida kuitenkaan pitää

syöttömyysolettaman loukkaamisena, ja asianomaiset yritykset voivat vapaasti kumota nämä päätelmät (ks. analogisesti julkisasiamies Kokottin 19.2.2009 esittämä ratkaisuehdotus asiassa C-8/08, T-Mobile Netherlands ym., tuomio 4.6.2009, Kok., s. I-4529 ja I-4533, ratkaisuehdotuksen 93 kohta).

- 74 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio kuitenkin totesi aivan aluksi riidanalaisessa päätöksessä nojautumatta minkäänlaisiin faktisiin tai legaalisiin olettamiin, että Otisin tytäryhtiöt ovat syyllistyneet EY 81 artiklan rikkomiseen Belgiassa, Saksassa ja Alankomaissa.
- 75 Kun otetaan huomioon, että EY 81 artikla koskee yritysten toimintaa, komissio on sen jälkeen tutkinut, kuuluvatko myös Otisin tytäryhtiöiden emoyhtiöt rikkomisiin syyllistyneeseen taloudelliseen yksikköön. Se on muun muassa edellä 59 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenevän vastuuolettaman pohjalta todennut, että OEC ja UTC olivat vaikuttaneet ratkaisevasti tytäryhtiöidensä toimintaan. Kyseisillä emoyhtiöillä, joille väitetiedoksianto on osoitettu, on myös puolustautumisoikeuksien mukaisesti ollut mahdollisuus kumota tämä olettama esittämällä todisteita, joilla voidaan osoittaa Otisin tytäryhtiöiden itsenäisyys. Komissio on kuitenkin riidanalaisen päätöksen 621 kohdassa katsonut, ettei olettamaa ollut kumottu.
- 76 Koska edellä 59 kohdassa tarkoitettu olettama on kumottavissa ja se kattaa ainoastaan tytäryhtiötä koskevan jo todetun rikkomisen lukemisen emoyhtiön syyksi ja koska se on myös osa puolustautumisoikeuksia noudattavaa menettelyä, on syöttömyysolettaman periaatteen loukkaamiseen liittyvä väite hylättävä.
- 77 Kolmanneksi on todettava, että asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat eivät myöskään voi väittää, että käsiteltävässä asiassa olisi loukattu periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti. Kyseisen periaatteen nojalla yritykselle voidaan määrätä seuraamus vain seikoista, joihin sen itsensä katsotaan syyllistyneen, ja tätä periaatetta sovelletaan kaikissa hallinnollisissa menettelyissä, jotka saattavat johtaa seuraamusten määräämiseen unionin kilpailusääntöjen nojalla (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-45/98 ja T-47/98, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok., s. II-3757, 63 kohta). Tämä periaate on kuitenkin sovitettava yhteen yrityksen käsitteen kanssa. Perusteena sille, että komissio voi määrätä päätöksellään konsernin emoyhtiölle sakkoa, ei nimittäin ole se, että emoyhtiö olisi yllyttänyt tytäryhtiötään kilpailusääntöjen rikkomiseen, eikä varsinkaan se, että emoyhtiö on osallistunut kyseiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen, vaan se, että ne muodostavat yhden ainoan EY 81 artiklassa tarkoitettun yrityksen (ks. vastaavasti asia T-203/01, Michelin v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok., s. II-4071, 290 kohta). Tässä yhteydessä on todettava, että UTC:lle ja OEC:lle määrättiin henkilökohtainen seuraamus kilpailusääntöjen rikkomisesta, jonka tekijöiksi nimenomaan ne on katsottu niiden tiiviiden taloudellisten ja oikeudellisten suhteiden vuoksi, jotka yhdistivät ne Otisin tytäryhtiöihin (ks. vastaavasti edellä 56 kohdassa mainittu asia Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomion 34 kohta). Tästä seuraa, ettei periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, ole loukattu.
- 78 Näin ollen on katsottava, että komissio saattoi perustellusti tukeutua olettamaan, jonka mukaan OEC ja UTC vaikuttivat ratkaisevasti Otisin tytäryhtiöiden kaupalliseen politiikkaan rikkomisen ajan (riidanalaisen päätöksen 615 perustelukappale).
- 79 Kanneperusteen toisessa osassa asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat väittävät, että vaikka yhtiön omistaminen kokonaan olisi riittävä peruste emoyhtiön vastuuta koskevalle olettamalle, ne ovat esittäneet riittävästi seikkoja, jotka ovat omiaan kumoamaan tämän olettaman, toisin kuin riidanalaisen päätöksen 619 perustelukappaleessa todetaan. On siis tutkittava, onko komissio perustellusti todennut riidanalaisen päätöksen 621 perustelukappaleessa, että UTC ja OEC eivät ole kumonnet vastuuolettamaa niistä rikkomisista, joihin Otisin tytäryhtiöt ovat syyllistyneet.
- 80 Ensiksi on hylättävä UTC:n väite siitä, ettei riidanalaisessa päätöksessä ole riittävästi perusteltu komission päätelmää, jonka mukaan UTC ei ole kumonnut vastuuolettamaa. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 253 artiklassa edellytetyistä perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti

- ilmettävä riidanalaisen toimenpiteen tehneen unionin toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden (asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok., s. I-1719, 63 kohta; asia C-301/96, Saksa v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok., s. I-9919, 87 kohta ja edellä 58 kohdassa mainittu asia Avebe v. komissio, tuomion 41 kohta). Nyt käsiteltävässä asiassa komissio on kuitenkin riidanalaisen päätöksen 616–620 perustelukappaleessa esittänyt selvästi (ks. edellä 64–66 kohta) ne syyt, joiden takia se on katsonut, ettei UTC ollut kumonnut edellä mainittua olettamaa.
- 81 Toiseksi on muistettava, että vastuuolettaman kumoamiseksi emoyhtiön on esitettävä riittävät todisteet osoittaakseen, että sen tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla. Näin ollen on tutkittava, ovatko kantajat esittäneet tällaisia todisteita, kuten ne väittävät.
- 82 Asian T-146/07 kantajan perustelu, jonka mukaan UTC ja OEC ovat tytäryhtiöistään erillisiä oikeudellisia yksiköitä, ei ensinnäkään voi kumota edellä mainittua olettamaa, koska eri oikeushenkilöllisyydestä johtuva muodollinen ero kahden yhtiön välillä ei riitä sulkemaan pois mahdollisuutta, että ne voivat muodostaa EY 81 artiklan mukaisesti yhden ainoan yrityksen sen takia, että niiden toiminta markkinoilla on yhtenäistä (ks. edellä 52 kohta).
- 83 On myös todettava toiseksi, ettei UTC:n ja Otisin tytäryhtiöiden johto- ja hallintoelinten välille tehtyä eroa eikä [luottamuksellinen] OEC:n hallituksen ja edellä mainittujen tytäryhtiöiden hallitusten välillä rikkomisen aikana – mihin asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat vetoavat – voida pitää ratkaisevina seikkoina. Kuten komissio on riidanalaisen päätöksen 618 perustelukappaleessa nimittäin todennut, [luottamuksellinen] ei sinänsä osoita, että Otisin tytäryhtiöt päättäisivät kaupallisesta politiikastaan itsenäisesti. On joka tapauksessa todettava, että näiden väitteiden tueksi ei esitetä asiakirjatodisteita, kuten mainittujen yritysten yhtiöjärjestysten mukaisten elinten jäsenten nimiluettelo rikkomisen aikana (ks. vastaavasti asia T-69/04, Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2567, 69 kohta).
- 84 UTC:n asema sellaisen diversifioidun monialayrityksen holdingyhtiönä, joka valvoo OEC:n toimia ainoastaan niiden edellytysten mukaisesti, jotka sovellettavan lainsäädännön mukaan velvoittavat UTC:ta sen omia osakkaita kohtaan, ei myöskään kolmanneksi kumoa vastuuolettamaa. Tässä yhteydessä on nimenomaan muistettava, että kun kyse on konsernista, holdingilla tarkoitetaan yhtiötä, jonka tarkoituksena on koota yhteen osakkuudet eri yhtiöissä ja jonka tehtäviin kuuluu varmistaa niiden johdon yhtenäisyys (edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 63 kohta). Nyt käsiteltävässä asiassa UTC on väitetiedoksiantoon esittämässään vastauksessa ja kannekirjelmässään itse tuonut esiin useita seikkoja, jotka osoittavat sen osallistuvan tytäryhtiöidensä kaupallisen politiikan määrittelyyn ja viittaavat siihen, että Otisin tytäryhtiöt eivät päästä markkinakäyttäytymistään itsenäisesti. [luottamuksellinen]
- 85 Toisin kuin asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat väittävät, kilpailusääntöjen noudattamista koskevien virallisten kirjallisten toimintaperiaatteiden soveltaminen ei neljänneksi kumoa olettamaa, jonka mukaan OEC ja UTC ovat vastuussa tytäryhtiöidensä toiminnasta. Tällaisten toimintaperiaatteiden soveltaminen ei nimittäin osoita, että mainitut tytäryhtiöt päättäisivät itsenäisesti kaupallisesta politiikastaan markkinoilla. Se, että UTC ja OEC varmistavat tällaisten politiikkojen täytäntöönpanon [luottamuksellinen], tai edelleen se, mitä OEC kannekirjelmässään korosti, että se on [luottamuksellinen], tukevat päinvastoin väitettä, jonka mukaan Otisin tytäryhtiöitä ei johdettu itsenäisesti.
- 86 Tässä yhteydessä on hylättävä myös asian T-145/07 kantajien väitteet, joiden mukaan yhtäältä se, että emoyhtiö esittää tiettyihin periaatteisiin liittyviä kaupallisia sääntöjä ja suuntaviivoja, ei ole osoitus tytäryhtiön päivittäisen toiminnan yksityiskohtaisesta valvonnasta, ja toisaalta olisi vastoin tervettä järkeä ja keskeisiä oikeusperiaatteita käyttää sääntöjenvastaisen toiminnan estämiseksi laadittuja ohjeita tästä toiminnasta vastuussa olevan tahon osoittamiseen silloin, kun näitä ohjeita ei ole noudatettu.

Nämä väitteet perustuvat nimittäin siihen virheelliseen lähtökohtaan, että komissio tukeutui edellä mainittujen sääntöjen ja suuntaviivojen olemassaoloon perustellakseen OEC:n vastuullisuutta, mikä ei pidä paikkaansa nyt käsiteltävässä asiassa, koska komissio tukeutui riidanalaisen päätöksen 615 perustelukappaleessa vakiintuneessa oikeuskäytännössä vahvistettuun vastuuolettamaan (ks. edellä 59 ja 60 kohta).

- 87 Asian T-146/07 kantajan korostama seikka, että tietyt työntekijät toimivat vastoin UTC:n ohjeita muun muassa salaamalla toimintansa omilta esimiehiltään ja UTC:lta, ei viidenneksi kumoa olettaa kyseessä olevien tytäryhtiöiden itsenäisyyden puuttumisesta. Tässä yhteydessä UTC erottaa keinokeisesti toisistaan yhtäältä Otisin tytäryhtiöt ja toisaalta näiden yhtiöiden työntekijät, jotka Otisin mukaan syyllistyivät rikkomisiin ja salasivat toimintansa esimiehiltään ja UTC:lta. Kyseisten työntekijöiden ja Otisin tytäryhtiöiden väliselle työsuhteelle on ominaista se, että työntekijät työskentelevät näiden yritysten hyväksi ja johdolla ja kuuluvat tämän työsuhteen ajan mainittuihin yrityksiin ja muodostavat siten taloudellisen kokonaisuuden kunkin yrityksen kanssa (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok., s. 1663, 539 kohta ja asia C-22/98, Becu ym., tuomio 16.9.1999, Kok., s. I-5665, 26 kohta).
- 88 Siitä asian T-145/07 kantajien väitteestä, jonka mukaan Otisin tytäryhtiöt olivat ”riittävän itsenäisiä” päättääkseen kaikista asiakkaita ja kilpailijoita koskevan markkinakäyttämisen näkökohdista sekä ”tarvittavan itsenäisiä” toteuttaakseen maksutapahtumia edellyttävät kaupalliset toimet [luottamuksellinen], on kuudenneksi todettava, etteivät kantajat väitä, että tytäryhtiöt toimivat markkinoilla täysin itsenäisesti vaan päinvastoin että niiden itsenäisyys oli vain suhteellista ja rajoittui tiettyihin kaupallisiin toimiin.
- 89 Kolmanneksi on hylättävä asian T-146/07 kantajan väite, jonka mukaan edellä 59 kohdassa tarkoitettu vastuuolettama on kumoamaton tai muodostaa tiukan vastuujärjestelmän. Unionin tuomioistuin on nimittäin edellä 53 kohdassa mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio äskettäin antamassaan tuomiossa (60 ja 61 kohta) vahvistanut olettamana olevan kumottavissa. Se, että kantajat eivät ole nyt käsiteltävässä asiassa esittäneet todisteita, jotka voivat kumota olettamana tytäryhtiöiden itsenäisyyden puuttumisesta, ei merkitse sitä, ettei tätä olettamaa voitaisi koskaan kumota (ks. vastaavasti julkisasiamies Kokottin 23.4.2009 esittämä ratkaisuehdotus edellä 53 kohdassa mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. v. komissio, Kok., s. I-8241, ratkaisuehdotuksen 75 kohta ja alaviite 67).
- 90 Edellä esitetyn perusteella komissio on aivan oikein lukenut Otisin tytäryhtiöiden Belgiassa, Saksassa ja Alankomaissa tekemät rikkomiset niiden emoyhtiöiden OEC:n ja UTC:n syyksi.

GTO:n rikkomisten lukeminen GT:n, Otis Belgian, OEC:n ja UTC:n syyksi

– Riidanalainen päätös

- 91 Riidanalaisen päätöksen 626 perustelukappaleessa komissio on todennut, että GT:tä, joka omisti rikkomisajankohtana GTO:sta [luottamuksellinen] prosenttia, ja Otis Belgiaa, joka omisti siitä loput [luottamuksellinen] prosenttia, oli ”pidettävä GTO:n kanssa yhteisvastuullisina Luxemburgissa tapahtuneesta [EY] 81 artiklan rikkomisesta”. Komissio selitti tässä yhteydessä yhtäältä, että ”GTO:n ja sen kahden emoyhtiön välisten tiiviiden henkilökohtaisten, taloudellisten ja oikeudellisten suhteiden vuoksi niiden [katsottiin] muodostavan yhden taloudellisen yksikön – ja [ilmeni], ettei GTO [ollut] päättänyt itsenäisesti markkinakäyttämistään, vaan että se [oli] noudattanut pääasiallisesti emoyhtiöiltä saamia ohjeita” (riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappale). Toisaalta komissio on katsonut, että ”Otis Belgia ja GT eivät [olleet] kumonnet näyttöä, jonka mukaan ne pystyivät vaikuttamaan ratkaisevasti GTO:n kaupalliseen politiikkaan, ja että ne [olivat] tosiasiallisesti käyttäneet määräämisvaltaansa ja kaikkia muita niille kuuluvia ratkaisevia vaikutuskeinoja” (riidanalaisen päätöksen 626 perustelukappale).

92 GT:n ja Otis Belgian ratkaisevasta vaikutuksesta GTO:n kaupalliseen politiikkaan komissio on riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleessa huomauttanut seuraavaa:

” – [luottamuksellinen] Näin ollen komissio katsoo, että Luxemburgissa tapahtuneiden rikkomisien aikana GTO toimi Otis [Belgian] ja GT:n yhteisessä määräysvallassa ja että GTO:n kaupallisesta politiikasta päätettiin sen kahden osakkaan yhteisellä sopimuksella. Lisäksi emoyhtiöt liittyvät GTO:n toimintaan Luxemburgissa seuraavin tavoin: [luottamuksellinen].”

93 Komissio muistuttaa riidanalaisen päätöksen 623 perustelukappaleessa, että ”se, että tytäryhtiön päivittäistä toimintaa johtavat yksinomaan tytäryhtiön johtajat, ei ole ratkaiseva tekijä emoyhtiön vastuullisuuden toteamisessa”, ja lisää 624 perustelukappaleessa, että ”koska äänioikeudet jakaantuvat GTO:n hallituksessa osakkaiden kesken” [luottamuksellinen], on katsottava, että ”kaikissa GTO:n rikkomisen aikana tekemissä merkittävässä päätöksissä otettiin ehdottomasti huomioon Otis [Belgian] ja GT:n tahto”.

94 GT:n väitteestä, jonka sanamuodon mukaan se ei pystynyt vaikuttamaan ratkaisevasti GTO:n kaupallisen strategian laatimiseen, komissio selittää riidanalaisen päätöksen 625 perustelukappaleessa vielä seuraavaa:

”[luottamuksellinen].”

95 Komissio toteaa lopuksi riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleessa, että ”OEC:n ja UTC:n on katsottava olevan vastuussa [GTO:n kilpailunvastaisesta menettelystä], koska [UTC] on Otis [Belgian] kokonaan omistava lopullinen emoyhtiö. Otis [Belgian] kautta OEC ja UTC pystyivät vaikuttamaan ratkaisevasti GTO:n kaupalliseen politiikkaan koko rikkomisen keston ajan, ja niiden voidaan olettaa käyttäneen tätä valtaa”.

– *GTO:n rikkomisten lukeminen GT:n syyksi*

96 Asian T-142/07 kantaja väittää ensiksi, ettei komissio ole oikeudellisesti riittävällä tavalla perustellut Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen lukemista GT:n syyksi.

97 Kuten edellä 80 kohdassa on muistutettu, EY 253 artiklassa edellytetyistä perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmeistä riidanalaisen toimenpiteen tehneen unionin toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuim voi tutkia toimenpiteen laillisuuden. Kuten edellä 91–93 kohdassa on kuitenkin muistutettu, riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleesta ilmenee komission katsoneen, että Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen aikana GTO toimi Otis Belgian ja GT:n yhteisessä määräysvallassa. Komissio on riidanalaisen päätöksen 625 perustelukappaleessa todennut GT:n syyksi lukemisesta [luottamuksellinen].

98 Tästä seuraa, että perustelujen puutteellisuutta koskeva väite on hylättävä.

99 Toiseksi asian T-142/07 kantaja kiistää sen, että olisi perusteltua lukea GTO:n rikkominen GT:n syyksi.

100 Asian T-142/07 kantaja väittää, ettei komissio ole osoittanut GT:n vaikuttaneen ratkaisevasti GTO:n markkinakäyttäytymiseen. Se viittaa tässä yhteydessä siihen, että GT on puhdas pääomayhtiö, jolla ei ole omaa kaupallista toimintaa, ja sen tulos muodostuu yksinomaan osakkuuksista saaduista tuloista. Sillä ei ole koskaan ollut liikevaihtoa eikä työntekijöitä, eikä se ole joutunut vastaamaan toimintamenoista. Lisäksi GT:n osuus GTO:n pääomasta on vähemmistöosuus eikä ylitä sitä, mikä on tarpeen GT:n taloudellisten etujen suojelemiseksi.

- 101 Tässä yhteydessä on muistettava, että kilpailuoikeutta koskevissa tapauksissa yrityksen käsitteellä tarkoitetaan jokaista yksikköä, joka harjoittaa taloudellista toimintaa, riippumatta yksikön oikeudellisesta muodosta ja rahoitustavasta. Pelkkä osuuksien omistaminen, vaikka ne oikeuttaisivat määräysvaltaankin, ei riitä tekemään kyseiset osuudet omistavan yksikön toiminnasta taloudellista toimintaa, jos omistaminen johtaa ainoastaan osakkeen- tai osuudenomistajan ominaisuuteen liittyvien oikeuksien käyttämiseen ja mahdollisesti osinkojen saamiseen, jossa on kyse vain omaisuuden omistajan saamasta tuotosta. Sitä vastoin yksikön, joka omistaa määräysvaltaan oikeuttavia osuuksia yhtiöstä ja joka käyttää tosiasiallisesti tätä määräysvaltaa osallistumalla välittömästi tai välillisesti yhtiön hallinnointiin, on katsottava osallistuvan määräysvallassaan olevan yrityksen taloudellisen toiminnan harjoittamiseen (ks. asia C-222/04, Cassa di Risparmio di Firenze ym., tuomio 10.1.2006, Kok., s. I-289, 107, 111 ja 112 kohta).
- 102 Vaikka GT omisti GTO:n osakepääomasta vain [luottamuksellinen] prosenttia, nyt käsiteltävässä asiassa on todettava, että – kuten GTO:n ja GT:n tekemästä johtamis- ja hallinnointisopimuksesta [luottamuksellinen] (jäljempänä vuoden 1987 sopimus) sekä GTO:n ja D:n tekemästä johtamis- ja hallinnointisopimuksesta [luottamuksellinen] (jäljempänä vuoden 1995 sopimus) ilmenee – hallinto [luottamuksellinen]. Vuoden 1987 sopimuksen ja vuoden 1995 sopimuksen sanamuodon mukaan kuitenkin hallinto [luottamuksellinen] annettiin aluksi GT:n ja sittemmin D:n tehtäväksi [luottamuksellinen].
- 103 Vuoden 1987 sopimuksen ja vuoden 1995 sopimuksen nojalla edustaja [luottamuksellinen]. Tässä yhteydessä on muistettava, että analysoitaessa samaan konserniin kuuluvien useiden yhtiöiden välisen yhden taloudellisen yksikön olemassaoloa voidaan ottaa huomioon emoyhtiön vaikutus hintapolitiikkaan, tuotanto- ja jälleenmyyntitoimintaan, myyntitavoitteisiin, bruttomarginaaleihin, myyntikustannuksiin, kassatilanteeseen sekä varastoihin ja markkinointiin (ks. vastaavasti asia T-112/05, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-5049, 64 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen), mutta myös mainittuja yhtiöitä yhdistäviä taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat kaikki merkitykselliset seikat, jotka voivat vaihdella tapauksen mukaan ja joita ei näin ollen voida luetella tyhjentävästi (ks. vastaavasti edellä 53 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, 74 kohta). Tästä seuraa, että komissio saattoi perustellusti katsoa GT:n, ja vuodesta 1995 lähtien D:n, [luottamuksellinen] vaikuttaneen ratkaisevasti GTO:n kaupalliseen politiikkaan.
- 104 Ei myöskään ole kiistetty, että D. on itse osallistunut riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 3 kohdassa tarkoitettuihin kilpailunvastaisiin kokouksiin (ks. riidanalaisen päätöksen 311 ja 347 perustelukappaleeseen sisältyvät taulukot 8 ja 10) [luottamuksellinen] 1.1.1996 lähtien ja että näin ollen GT oli täysin selvillä GTO:n toimista ja osallisena niissä. Unionin yleinen tuomioistuin on tässä yhteydessä jo katsonut, että tytäryhtiön kilpailunvastainen menettely voidaan lukea emoyhtiön syyksi silloin, kun on selviä todisteita siitä, että emoyhtiöllä itsellään on ollut aktiivinen osuus tytäryhtiön kilpailunvastaisissa toimissa. Näin on selvästi nyt käsiteltävässä asiassa [luottamuksellinen] (ks. vastaavasti asia T-309/94, KNP BT v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1007, 47 kohta). Kun tässä yhteydessä otetaan huomioon edellä 87 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö, D:tä ja GT:tä ei voida erottaa toisistaan, [luottamuksellinen], vaan niiden on päinvastoin katsottava muodostavan taloudellisen kokonaisuuden.
- 105 Edellä esitetystä seuraa, että komissio on osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla GT:n vaikuttaneen ratkaisevasti GTO:n markkinakäyttäytymiseen. Näin ollen väite siitä, että GTO:n toiminta olisi lainvastaisesti luettu GT:n syyksi, on hylättävä.

– *GTO:n rikkomisen lukeminen Otis Belgian, OEC:n ja UTC:n syyksi*

- 106 Asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat väittävät, ettei komissio ole osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että Otis Belgia, OEC ja UTC olivat vastuussa GTO:n toimista.

- 107 Ensiksikin ne katsovat, että Otis Belgian, OEC:n ja UTC:n omistusosuus GTO:sta ei ole riittävä peruste sille, että sen tekemä rikkominen luetaan niiden syyksi. Näin ollen komission käyttämällä yhteisen määräysvallan käsitteellä ei ole merkitystä. Sen komission päätöskäytännön mukaan, jonka unionin yleinen tuomioistuin on kantajien mukaan vahvistanut edellä 58 kohdassa mainitussa asiassa Avebe vastaan komissio antamassaan tuomiossa, emoyhtiöiden, jotka ovat osapuolina yhteisyrityksessä, voidaan katsoa olevan vastuussa kyseisen yrityksen kilpailunvastaisista menettelyistä vain, jos ne ovat osallistuneet tällaisiin menettelyihin tai olleet niistä tietoisia.
- 108 Tarkasteltaessa komission päätöskäytäntöä, johon asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat tukeutuvat, on aluksi todettava, että emoyhtiöiden mahdollisen yhteisen määräysvallan olemassaoloa tytäryhtiöön nähden on arvioitava kullekin asialle ominaisten olosuhteiden mukaan. Näin ollen komission esittämät arvioinnit aikaisempien asioiden tosiseikoista eivät ole siirrettävissä nyt käsiteltävään asiaan (ks. vastaavasti asia T-282/06, Sun Chemical Group ym. v. komissio, tuomio 9.7.2007, Kok., s. II-2149, 88 kohta). On myös muistettava, että muita asioita koskevat päätökset voivat olla vain viitteellisiä, kun asioiden olosuhteet eivät ole identtisiä (ks. vastaavasti asia C-167/04 P, JCB Service v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8935, 201 ja 205 kohta sekä asia C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomio 7.6.2007, Kok., s. I-4405, 60 kohta).
- 109 Toisin kuin asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat väittävät, edellä 58 kohdassa mainitussa asiassa Avebe v. komissio annetussa tuomiossa ei edellytetty, että lukeakseen yhteisen tytäryhtiön rikkomisen emoyhtiön syyksi komissio osoittaa emoyhtiön itse osallistuneen kartelliin tai olleen tietoinen tytäryhtiön osallistumisesta siihen. Kyseisessä tuomiossa katsottiin, että tilanne, jossa tytäryhtiön yhdessä omistavat emoyhtiöt hallitsevat yhdessä kyseisen tytäryhtiön kaikkia yhtiöosuuksia ja käyttävät siihen yhteistä johtamisvaltaa, on vastaava kuin edellä 61 kohdassa mainitussa asiassa Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio annetussa tuomiossa, jossa yhdellä ainoalla emoyhtiöllä oli täysi määräysvalta tytäryhtiössään, minkä vuoksi voitiin olettaa, että kyseisellä emoyhtiöllä todella oli vaikutusta tytäryhtiönsä käyttäytymiseen. Erityisesti on korostettava, että kyseisessä tuomiossa todettiin, että molemmilla kyseisestä yhteisyrityksestä 50 prosenttia omistavilla osakkailta oli ainoastaan yhdessä toimivalta toimia ja allekirjoittaa yhtiön lukuun, sitoa yhtiö kolmansiin nähden ja kolmannet yhtiöön nähden sekä saada ja käyttää varoja yhtiön puolesta. Lisäksi päivittäisjohto kuului kahdelle johtajalle, joista kumpikin emoyhtiö nimitti yhden. Emoyhtiöt vastasivat yhteisyrityksen sitoumuksista täysimääräisesti ja solidaarisesti. Kyseisessä tuomiossa katsottiin, että kokonaisuutena tarkasteltuna nämä tosiseikat olivat riittävä peruste sen olettaman tekemiseksi, että emoyhtiöt päättivät yhdessä tytäryhtiönsä toimintatavasta markkinoilla siinä määrin, että tällä ei katsottu olleen mitään todellista autonomiaa tämän osalta (edellä 58 kohdassa mainittu asia Avebe v. komissio, tuomion 138 ja 139 kohta).
- 110 Toisin kuin asian T-141/07 ja T-145/07 kantajat väittävät, komissio ei ole nyt käsiteltävässä asiassa perustellut Otis Belgian sekä OEC:n ja UTC:n vastuuseen joutumista pelkästään Otis Belgian osuudella ja OEC:n ja UTC:n välillisellä osuudella niiden tytäryhtiön osakepääomasta. Riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleessa komissio on nimittäin yhtäältä katsonut, [luottamuksellinen]. Toisaalta komissio katsoi, että myös Otis Belgia liittyi monin tavoin GTO:n toimintaan Luxemburgissa. [luottamuksellinen] (riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappale).
- 111 Toiseksi asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat vahvistavat, että Otis Belgia, OEC ja UTC eivät ole pystyneet vaikuttamaan GTO:n kaupalliseen politiikkaan. Niiden mukaan erityisesti Otis Belgian osuus rajoittui yhteen pääomasijoitukseen ja osinkojen saamiseen. Tukeutumalla erityisesti vuoden 1987 sopimukseen, jolla GTO:n hallinto [luottamuksellinen] annettiin GT:n tehtäväksi, ja vuoden 1995 sopimukseen, jolla se annettiin D:n tehtäväksi, kantajat väittävät, että Otis Belgiassa ei ollut valtuuksia puuttua GTO:n hallintoon eikä nimittää GTO:n edustamiseen oikeutettuja henkilöitä, joten GTO:n rikkomista ei niiden mukaan voida lukea Otis Belgian syyksi. Näin ollen on tutkittava, osoittavatko komission riidanalaisessa päätöksessä esittämät seikat oikeudellisesti riittävällä tavalla sen, että Otis Belgia vaikutti ratkaisevasti GTO:n kaupalliseen politiikkaan.

- 112 GTO:n yhtiöjärjestyksen 8 artiklan mukaan GTO:n hallituksen päätökset oli tehtävä 80 prosentin ääntenemmistöllä. Kun otetaan huomioon, että Otis Belgia omisti GTO:sta [luottamuksellinen] prosenttia ja GT loput [luottamuksellinen] prosenttia ja että GTO:n yhtiöjärjestyksen 7 artiklan nojalla kukin osakas on edustettuna yhtiön hallituksessa suhteessa sen osuuteen osakepääomasta, Otis Belgia on yhden tai useamman hallituksessa olevan edustajansa välityksellä antanut väistämättä koko rikkomisen ajan suostumuksensa kaikkiin hallituksen päätöksiin, joiden tekeminen edellytti 80 prosentin ääntenemmistöä. Lisäksi on korostettava tässä yhteydessä, että GT ja Otis Belgia vahvistivat yhdessä GTO:n hallituksen päätösten päätösvaltaisuuden edellytykset GTO:n perustamisasiakirjassa.
- 113 GTO:n yhtiöjärjestyksen 8 artiklan nojalla sen hallituksella oli toimivalta kaikkeen siihen, mitä ei ollut lainsäädännössä tai yhtiöjärjestyksessä ehdottomasti rajattu osakkaille. Hallitus pystyi siirtämään päivittäisiä hallinnointivaltuuksia johtajalle. Kyseisen määräyksen mukaan GTO:n päivittäinen hallinnointi oli kuitenkin rajattua, ja kaikki, mikä ei kuulunut sen piiriin, oli varattu hallitukselle ja edellytti sen jäsenistä 80 prosentin hyväksyntää. GTO:n hallituksen kolmannen päätöksen sanamuodon mukaan [luottamuksellinen], joka vahvistettiin GTO:n hallituksen päätöksellä [luottamuksellinen], GTO:n hallituksella oli erityistä toimivaltaa, jota se ei voinut delegoida, [luottamuksellinen]. Näin ollen on todettava yhtäältä, että edellä mainittu hallitukselle kuuluva toimivalta, joka liittyi GTO:n kaupallista politiikkaa koskeviin päätöksiin, erityisesti [luottamuksellinen], ja toisaalta, että sen toimivallan käyttö edellytti ehdottomasti GTO:n hallituksessa olevien Otis Belgian edustajan tai edustajien hyväksyntää.
- 114 Unionin yleisen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa asian T-141/07 kantaja ilmoitti lisäksi, että käytettävissä olevan asiakirja-aineiston tutkiminen osoitti, ettei GTO:n hallitus ollut käyttänyt edellä mainittua toimivaltaa, joka sille kuului 10.2.1987 annetun päätöslauselman mukaan. [luottamuksellinen]
- 115 Edellä 112–114 kohdassa esitetyistä seikoista huolimatta asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat väittävät, että Otis Belgia, OEC ja UTC eivät pystyneet vaikuttamaan ratkaisevasti GTO:n kaupalliseen politiikkaan, koska sen hallinto [luottamuksellinen], joka oli määritelty hyvin väljästi vuoden 1987 ja vuoden 1995 sopimuksissa [luottamuksellinen], oli annettu aluksi GT:n ja sittemmin D:n hoidettavaksi. Kantajat väittävät, että [luottamuksellinen], toisin kuin komissio riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleessa vahvistaa. Näin ollen D. johti GTO:n toimintaa kantajan mukaan täysin itsenäisesti koko rikkomisen keston ajan.
- 116 Vaikka D:lle annetut hallinnointivaltuudet [luottamuksellinen] olivat [luottamuksellinen] – kuten asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat korostavat ja kuten edellä 102 kohdassa on todettu –, GTO:n yhtiöjärjestyksen 8 artiklassa määrättiin kuitenkin nimenomaisesti, että ”tämä päivittäinen hallinnointi [olisi] kuitenkin rajattua ja [että] kaikki, mikä ei [kuuluisi] sen piiriin, [olisi] varattu [hallitukselle] ja [edellyttäisi] [sen] jäsenistä 80 prosentin hyväksyntää”.
- 117 Tässä yhteydessä on korostettava, että unionin yleisen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa asian T-141/07 kantaja esitti joidenkin rikkomisajanjakson aikana pidettyjen hallituksen kokousten pöytäkirjat. [luottamuksellinen]
- 118 Edellä esitetyn perusteella komissio on riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleessa perustellusti katsonut, että kaikki tärkeät päätökset GTO:ssa oli tehtävä 80 prosentin ääntenemmistöllä, että GTO on näin ollen Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen ajan toiminut Otis Belgian ja GT:n yhteisessä määräysvallassa ja että GTO:n kaupallisesta politiikasta päätettiin sen kahden osakkaan yhteisellä sopimuksella. Näin ollen komissio saattoi katsoa, että Otis Belgiaa ja GT:tä oli pidettävä vastuullisina GTO:n Luxemburgissa tekemästä rikkomisesta.

- 119 Sikäli kuin OEC:n ja UTC:n voidaan katsoa vaikuttaneen ratkaisevasti Otis Belgian kaupalliseen politiikkaan, kuten edellä 63–90 kohdassa on todettu, komissio on riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleessa katsonut perustellusti myös, että OEC:tä ja UTC:tä on pidettävä vastuullisina GTO:n rikkomisesta.
- 120 Koska edellä esitetystä seuraa, että komissio on perustellusti katsonut Otis Belgian, OEC:n ja UTC:n olevan vastuussa GTO:n rikkomisesta, ei ole tarpeen tutkia asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajien väitettä, jonka mukaan Otis Belgian osallistuminen Belgiassa toimineeseen kartelliin on merkityksetöntä.
- *Puolustautumisoikeuksien loukkaaminen*
- 121 Asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat väittävät, että niiden puolustautumisoikeuksia on loukattu, koska väitetiedoksiannossa ei mainittu [*luottamuksellinen*], johon komissio tukeutuu riidanalaisen päätöksen 622 artiklassa todetakseen, että Otis Belgia liittyi GTO:n toimintaan [*luottamuksellinen*].
- 122 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kaikissa sellaisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia – erityisesti sakkoja tai uhkasakkoja –, on unionin oikeuden peruseriaate, jota on noudatettava, vaikka kyse olisi luonteeltaan hallinnollisesta menettelystä. Tässä yhteydessä väitetiedoksianto on unionin oikeuden peruseriaatteen, joka edellyttää puolustautumisoikeuksien kunnioittamista kaikissa menettelyissä, soveltamista koskeva menettelyllinen tae. Tämän periaatteen mukaan komission yritykselle, jolle se aikoo määrätä seuraamuksien kilpailusääntöjen rikkomisesta, osoittamaan väitetiedoksiintoon on sisällytettävä kyseistä yritystä vastaan esitetyt olennaiset seikat, kuten tosiseikat, joista yritystä moititaan, niiden oikeudellinen luonnehdinta ja todistusaineisto, johon komissio tukeutuu, jotta yritys voisi esittää hyödyllisesti väitteensä ja perustelunsa sitä vastaan käydyssä hallinnollisessa menettelyssä (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7191, 34–36 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; ks. myös asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7415, 26 kohta).
- 123 Puolustautumisoikeuksien noudattaminen edellyttää nimittäin sitä, että asianomainen yritys saa hallinnollisen menettelyn kuluessa ilmaista asianmukaisesti näkemyksensä esiin tuotujen tosiseikkojen ja olosuhteiden paikkansapitävyydestä ja merkityksestä sekä niistä asiakirjoista, joita komissio on käyttänyt sitä vastaan esitetyn rikkomista koskevan väitteensä tukena (ks. yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 66 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 124 Tässä yhteydessä on muistettava, että se, ettei asiakirjaa ole annettu tiedoksi, merkitsee puolustautumisoikeuksien loukkaamista ainoastaan siinä tapauksessa, että asianomainen yritys ensinnäkin osoittaa komission vedonneen tähän asiakirjaan tukeakseen väitettään kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaolosta, ja toiseksi tämä väite voidaan näyttää toteen vain kyseisen asiakirjan perusteella. Jos olemassa on muita asiakirjatodisteita, joista asianosaiset ovat saaneet tiedon hallinnollisen menettelyn aikana ja jotka tukevat erityisesti komission päätelmiä, tiedoksi antamatta jätetyn asianomaiselle vastaisen asiakirjan poistaminen todisteiden joukosta ei heikennä riidanalaisessa päätöksessä huomioon otettujen väitteiden pätevyyttä. Näin ollen asianomaisen yrityksen on osoitettava, että lopputulos, johon komissio on päätöksessä päätenyt, olisi ollut erilainen, jos asianomaiselle vastainen asiakirja, jota ei ole annettu tiedoksi ja johon komissio on tukeutunut todetessaan kyseisen yrityksen rikkoneen kilpailusääntöjä, olisi pitänyt poistaa todisteiden joukosta (edellä 123 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 71–73 kohta).

125 Nyt käsiteltävässä asiassa on riittävää todeta, että vaikka edellä 106–118 kohdasta ilmenee [luottamuksellinen] olemassaolosta riippumatta komission katsoneen riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleessa perustellusti, että GTO toimi Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen ajan Otis Belgian ja GT:n yhteisessä määräysvallassa ja että GTO:n kaupallisesta politiikasta päätettiin sen kahden osakkaan yhteisellä sopimuksella, komission väitetty sääntöjenvastainen toiminta sen jättäessä väitetiedoksiannossa mainitsematta [luottamuksellinen] ei tarkoita kantajien puolustautumisoikeuksien loukkaamista. Hallinnollinen menettely ei nimittäin olisi voinut johtaa erilaiseen lopputulokseen, vaikka väitetiedoksiannossa olisi esitetty tämä täsmennys.

126 Komissio on tosin myös todennut väitetiedoksiannon 597 kohdassa ainoastaan, että se aikoi pitää Otis Belgiaa ja GT:tä vastuullisina niiden tytäryhtiön GTO:n tekemästä rikkomisesta, ja täsmentänyt, että GTO:n tärkeät päätökset edellyttivät GT:n ja Otis Belgian hyväksyntää. Se korosti myös Otis Belgian suoraa osallisuutta Belgiassa toimineeseen kartelliin sekä D:n, GT:n [luottamuksellinen] ja GTO:n – jonka [luottamuksellinen] hän oli – välisiä henkilökohtaisia suhteita. Väitetiedoksiannossa ei näin ollen mainittu [luottamuksellinen] olemassaoloa.

127 Joka tapauksessa se, että [luottamuksellinen], ilmenee kuitenkin useista asiakirjoista, jotka asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat ovat esittäneet komissiolle vastauksena väitetiedoksiantoon, erityisesti [luottamuksellinen].

128 Komissio on kuitenkin maininnut väitetiedoksiannon 597 kohdassa nimenomaisesti, että se aikoi pitää Otis Belgiaa vastuullisena rikkomisesta, johon GTO oli syyllistynyt Luxemburgissa. Asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat eivät myöskään ole voineet jättää huomiotta näiden asiakirjojen sisältöä ja niiden mahdollista merkityksellisyyttä kyseisen vastuullisuuden kannalta toimittaessaan ne komissiolle, koska ne olivat väitteidensä tueksi muutenkin tukeutuneet nimenomaan näihin asiakirjoihin. Kun otetaan huomioon edellä 122–124 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö, kantajat eivät siis voi väittää, että niiden puolustautumisoikeuksia olisi loukattu (ks. vastaavasti asia T-59/02, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3627, 270 kohta).

129 Näin ollen tämä väite on hylättävä

– *Yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaaminen*

130 Asioiden T-141/07, T-145/07 ja T-146/07 kantajat tukeutuvat MEE:n yhtiöjärjestykseen – joka ei kuulu komission asiakirja-aineistoon ja jota kantajat eivät ole liittäneet kannekirjelmäänsä – väittäessään lähinnä, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta pitäessään Otis Belgiaa ja GT:tä vastuullisina rikkomisesta, johon niiden tytäryhtiö GTO on syyllistynyt, vaikka komissio on sitä vastoin perustellusti katsonut, että MEE:n emoyhtiöiden Mitsubishi Electric Corporationin (jäljempänä MEC) ja TBI Holdingin määräysvalta tytäryhtiöön nähden ei ollut riittävä, jotta sen rikkomisen olisi voitu lukea niiden syyksi.

131 Tässä yhteydessä on muistettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 622 perustelukappaleessa perustellusti katsonut, kuten edellä 106–118 kohdasta ilmenee, että Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen aikana GTO toimi Otis Belgian ja GT:n yhteisessä määräysvallassa ja että GTO:n kaupallisesta politiikasta päätettiin sen kahden osakkaan yhteisellä sopimuksella. Väitettä siitä, että GTO:n rikkomista ei olisi pitänyt lukea sen emoyhtiöiden syyksi – kuten MEE:n emoyhtiöiden tapauksessa – ei siis voida hyväksyä.

132 Vaikka asioiden T-141/07, T-145/07 ja T-146/07 kantajat väittävät komission todenneen perustellusti, että emoyhtiöiden määräysvalta MEE:hen nähden ei ollut riittävä, jotta tytäryhtiön rikkomisen olisi voitu lukea niiden syyksi, edellä esitetyn perusteella on katsottava, että MEE:n ja GTO:n tilanteet eivät ole verrattavissa toisiinsa, joten väitettä yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamisesta ei missään tapauksessa voida hyväksyä.

- 133 Edellä esitetystä seuraa, että kaikki väitteet, jotka koskevat GTO:n ja Otisin tytäryhtiöiden rikkomisten lukemista niiden emoyhtiöiden syyksi, on hylättävä.

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista sekä EY 253 artiklan rikkomista vahvistettaessa sakkojen laskentapohjaa rikkomisen vakavuuden perusteella

Alustavat huomautukset

- 134 Aluksi on muistutettava vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenevän, että komissiolla on laaja harkintavalta sakkojen laskentamenetelmän osalta. Tähän vuoden 1998 suuntaviivojen rajaamaan menetelmään sisältyy joustavia osatekijöitä, joiden perusteella komissiolla on mahdollisuus käyttää omaa harkintavaltaansa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan säännösten mukaisesti (ks. vastaavasti edellä 122 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio, tuomion 112 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 135 Unionin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen – kuten asian ominaispiirteiden, asiayhteyden ja sakkojen ennalta ehkäisevän vaikutuksen – perusteella, mutta pakottavasti huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (asia C-510/06 P, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 19.3.2009 ja edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 54 kohta).
- 136 Kuten edellä 24 kohdassa on esitetty, komissio on nyt käsiteltävässä asiassa määrittänyt sakkojen määrän soveltamalla vuoden 1998 suuntaviivoissa määriteltyä menetelmää.
- 137 Vaikkei vuoden 1998 suuntaviivoja voitaisikaan pitää oikeussääntöinä, joita hallinto on joka tapauksessa velvollinen noudattamaan, niissä vahvistetaan kuitenkin käytännesääntöjä, joissa ilmaistaan noudatettava käytäntö ja joista hallinto voi poiketa erityistapauksissa vain sellaisin perustein, jotka ovat sopusoinnussa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kanssa (ks. edellä 56 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 209 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja asia T-73/04, Carbone-Lorraine v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2661, 70 kohta).
- 138 Kun komissio antaa tällaisia käytännesääntöjä ja ne julkaisemalla ilmoittaa, että niitä sovelletaan tuosta hetkestä lähtien niissä tarkoitettuihin tilanteisiin, se rajoittaa oman harkintavaltansa käyttämistä eikä se voi poiketa näistä säännöistä, tai muuten sen mahdollisesti katsottaisiin loukanneen yleisiä oikeusperiaatteita, kuten yhdenvertaisen kohtelun periaatetta tai luottamuksensuojan periaatetta (ks. edellä 56 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 211 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 137 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 71 kohta).
- 139 Lisäksi vuoden 1998 suuntaviivoissa määritetään yleisesti ja abstraktisti menettelysäännöt, jotka komissio on asettanut itselleen sakkojen määrän vahvistamiseksi, ja taataan näin yritysten oikeusvarmuus (edellä 56 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 211 ja 213 kohta).
- 140 On muistettava, että vuoden 1998 suuntaviivoissa määrätään ensiksikin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioimisesta sellaisenaan, minkä perusteella voidaan vahvistaa yleinen sakon laskentapohja (1 kohdan A alakohdan toinen alakohta). Toiseksi vakavuutta arvioidaan rikkomisen laadun ja asianomaisen yrityksen ominaisuuksien – erityisesti sen koon ja sillä relevanteilla markkinoilla olevan

aseman – mukaan, ja tämän perusteella saatetaan vaihdella sakon laskentapohjaa, luokitella yrityksiä ryhmiin sekä vahvistaa erityinen laskentapohja (1 kohdan A alakohdan kolmannesta seitsemänteen alakohta).

Riidanalainen päätös

- 141 Rikkomisten vakavuutta käsittelevässä riidanalaisen päätöksen jaksossa (13.6.1 jakso) komissio tutkii ensiksi samanaikaisesti päätöksen 1 artiklassa todettuja neljää rikkomista sillä perusteella, että niihin ”liittyi yhteisiä tekijöitä” (riidanalaisen päätöksen 657 perustelukappale). Kyseinen jakso on jaettu kolmeen alajaksoon, joista ensimmäisen otsikko on ”Rikkomisten laatu” (alajakso 13.6.1.1), toisen ”Asian kannalta merkitykselliset maantieteelliset markkinat” (alajakso 13.6.1.2) ja kolmannen ”Päätelmä rikkomisen vakavuudesta” (alajakso 13.6.1.3).
- 142 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on ”Rikkomisten laatu”, komissio selittää 658 ja 659 perustelukappaleessa seuraavaa:
- ”658 Tämän päätöksen kohteena olevat rikkomiset tarkoittivat lähinnä kilpailijoiden välistä salaista yhteistyötä markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- tai asennushankkeita keskenään ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta (lukuun ottamatta Saksaa, jossa kartellin jäsenet eivät neuvotelleet huolto- ja modernisointitoimista). Tällaiset horisontaaliset rajoitukset kuuluvat laatunsa vuoksi vakavimpiin [EY] 81 artiklan vastaisiin rikkomisiin. Käsiteltävässä asiassa tapahtuneilla rikkomisilla on keinotekoisesti evätty asiakkailta etuja, joita he saattoivat kilpailevan tarjonnan ansiosta odottaa saavansa. On myös mielenkiintoista havaita, että tietyt keinottelun kohteena olevat hankkeet olivat verovaroin rahoitettuja julkisia hankintoja, jotka oli toteutettu nimenomaan kilpailukykyisten ja erityisesti hinta-laatusuhteeltaan hyvien tarjousten saamiseksi.
- 659 Rikkomisen vakavuuden arvioinnissa sen tavoitteeseen liittyvillä seikoilla on yleensä enemmän merkitystä kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, erityisesti jos tässä asiassa tehtyjen kaltaiset sopimukset koskevat erittäin vakavia rikkomisia, kuten hintojen vahvistamista ja markkinoiden jakamista. Sopimuksen vaikutukset eivät yleensä ole ratkaiseva peruste rikkomisen vakavuuden arvioinnissa.”
- 143 Komissio väittää, ettei ”se ole yrittänyt osoittaa tarkasti rikkomisen vaikutuksia, koska sovellettavia kilpailutekijöitä (hinta, kaupalliset ehdot, laatu, innovointi ja muut tekijät) [oli] mahdotonta määrittää riittävän varmasti ilman rikkomisia” (riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappale). Komissio kuitenkin katsoo, että ”on – – selvää, että rikkomisilla on ollut todellista vaikutusta”, ja selittää tässä yhteydessä, että ”se, että kartellin jäsenet olivat toteuttaneet erilaiset kilpailunvastaiset järjestelyt, viittaa jo sinänsä markkinavaikutukseen, vaikka todellista vaikutusta onkin vaikea arvioida, sillä ei nimittäin ole tiedossa, syyllistyiinkö muiden tarjousten osalta tarjouskeinotteluun, ja kuinka monen, tai kuinka paljon hankkeita kartellin jäsenet ovat voineet jakaa keskenään niin, ettei niiden tarvinnut olla yhteydessä toisiinsa” (riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappale). Samassa perustelukappaleessa komissio lisää, että ”kilpailijoiden suuret yhteenlasketut markkinaosuudet viittaavat todennäköisiin kilpailunvastaisiin vaikutuksiin, ja näiden markkinaosuuksien säilyminen suhteellisen vakaana koko rikkomisen ajan vahvistaa nämä vaikutukset”.
- 144 Riidanalaisen päätöksen 661–669 perustelukappaleessa komissio vastaa kantajien hallinnollisessa menettelyssä esittämiin väitteisiin, joilla pyritään osoittamaan rikkomisten vähäinen vaikutus markkinoihin.

- 145 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on ”Asian kannalta merkitykselliset maantieteelliset markkinat” komissio väittää 670 perustelukappaleessa, että ”[riidanalaisen] päätöksen kohteena olevat kartellit koskivat Belgian, Saksan, Luxemburgin tai Alankomaiden koko aluetta” ja että ”oikeuskäytännöstä ilmenee selvästi, että kansalliset maantieteelliset markkinat, jotka ulottuvat yhden jäsenvaltion koko alueelle, ovat jo sinänsä huomattava osa sisämarkkinoita”.
- 146 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on ”Päätelmä rikkomisen vakavuudesta”, komissio ilmoittaa 671 perustelukappaleessa, että kukin niistä yhtiöistä, joille päätös on osoitettu, on syyllistynyt useisiin erittäin vakaviin EY 81 artiklan rikkomisiin, ”kun otetaan huomioon rikkomisten laatu ja se, että kukin niistä koski yhden jäsenvaltion (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat) koko aluetta”. Komissio toteaa, että ”nämä tekijät ovat sellaisia, että rikkomisia on pidettävä erittäin vakavina, vaikka niiden todellista vaikutusta ei voidakaan mitata”.
- 147 Toiseksi komissio vahvistaa riidanalaisen päätöksen jaksossa, jonka otsikko on ”Erilainen kohtelu” (jakso 13.6.2) kunkin eri kartelleihin osallistuneen yrityksen sakon laskentapohjan (ks. edellä 27–30 kohta), jossa otetaan riidanalaisen päätöksen 672 kohdan mukaan huomioon ”rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle”. Komissio selittää riidanalaisen päätöksen 673 perustelukappaleessa, että ”tätä varten yritykset [oli] luokiteltu useisiin ryhmiin hissi- ja/tai liukuporrasalalla saadun liikevaihdon perusteella, tarvittaessa huolto- ja modernisointipalvelut mukaan luettuina”.

Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen luokittelu erittäin vakavaksi

- 148 Asian T-141/07 kantaja korostaa, että luokitellessaan Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen erittäin vakavaksi komissio on soveltanut vuoden 1998 suuntaviivoja virheellisesti, kun otetaan huomioon rikkomisen vähäinen maantieteellinen ulottuvuus, jonka komissio yleensä ottaa huomioon päätöskäytännössään, sekä kyseessä olevien menettelyjen vähäinen vaikutus merkityksellisillä markkinoilla. Kantaja päättelee tästä, että Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn 10 miljoonan euron sakon laskentapohjaa on alennettava. Kantaja väittää myös, että komissio ei ole ottanut huomioon niiden markkinoiden kokonaisarvoa, joihin Luxemburgissa toiminut kartelli vaikutti. Vaikka asian T-141/07 kantaja esitti viimeksi mainitun väitteen Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen virheellistä luokittelua koskevan kanneperusteensa yhteydessä, sen kirjelmistä ilmenee, että väite liittyy lähinnä sakon yleisen laskentapohjan vahvistamiseen, ja näin ollen sitä tutkitaan jäljempänä 166–178 kohdassa.
- 149 Asian T-141/07 kantaja väittää ensiksi, että rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa. Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen vaikutus oli kuitenkin kantajan mukaan vähäinen, minkä perusteella komission olisi pitänyt alentaa GTO:lle määrätyn sakon määrää. Väitteensä tueksi kantaja viittaa erityisesti sopimuksen noudattamatta jättämiseen ja tehottomuuteen, sekä siihen, ettei osa yrityksistä osallistunut kartelleihin, mikä mahdollisti sen mukaan tietynasteisen kilpailun säilymisen, ja siihen, ettei tarjouskilpailujen häviämistä kolmansille yrityksille hyvitetty kartellin jäsenille jakamalla senhetkisiä hankkeita uudelleen. Asian T-141/07 kantaja väittää myös, että kartellin kohteena oli vain osa hankkeista.

- 150 On muistettava, että vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisessä ja toisessa alakohdassa todetaan rikkomisen vakavuuden arvioinnista seuraavaa:

”Rikkomuksen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja laajuus asian kannalta merkityksellisillä maantieteellisillä markkinoilla.

Rikkomukset voidaan jakaa kolmeen luokkaan, nimittäin vakavaa vähäisempiin, vakaviin ja erittäin vakaviin rikkomuksiin.”

- 151 Vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisen alakohdan mukaan komission on siis arvioidessaan rikkomisen vakavuutta tutkittava rikkomisen todellista vaikutusta markkinoihin ainoastaan, jos ilmenee, että se on mitattavissa (ks. vastaavasti edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 74 kohta; asia T-224/00, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok., s. II-2597, 143 kohta ja edellä 71 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 216 kohta).
- 152 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komission on arvioidessaan kilpailusääntöjen rikkomisen konkreettisia vaikutuksia markkinoihin käytettävä vertailukohtana sitä kilpailutilannetta, joka olisi normaalisti vallinnut ilman kilpailusääntöjen rikkomista (ks. edellä 137 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 83 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 153 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio väittää riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa, ettei se ”ole yrittänyt osoittaa tarkasti rikkomisen vaikutuksia, koska sovellettavia kilpailutekijöitä (hinta, kaupalliset ehdot, laatu, innovaatiot ja muut tekijät) [oli] mahdotonta määrittää riittävän varmasti ilman rikkomisia”. Vaikka komissio pitää riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa selvänä, että kartelleilla on ollut todellista vaikutusta, koska ne on toteutettu, mikä jo sinänsä viittaa markkinavaikutukseen, ja vaikka se on 661–669 perustelukappaleessa hylännyt kyseessä olevien yritysten väitteet, joilla pyrittiin osoittamaan kartellien vähäiset vaikutukset, on todettava, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole rikkomisten vakavuuden arvioinnissa otettu huomioon niiden mahdollista markkinavaikutusta.
- 154 Siksi komissio perustelee riidanalaisen päätöksen 671 perustelukappaleessa päätelmänsä rikkomisten vakavuuden arvioinnista pelkästään rikkomisten laadulla ja maantieteellisellä ulottuvuudella. Komissio nimittäin päättelee kyseisessä perustelukappaleessa, että ”kun otetaan huomioon rikkomisten laatu ja se, että kukin niistä koski yhden jäsenvaltion (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat) koko aluetta – –, [on katsottava, että] kukin yritys, jolle päätös on osoitettu, on syyllistynyt yhteen tai useampaan erittäin vakavaan EY 81 artiklan vastaiseen rikkomiseen”.
- 155 On todettava ensinnäkin, ettei asian T-141/07 kantaja osoita, että Luxemburgissa toimineen kartellin todellinen vaikutus oli mitattavissa, vaan vahvistaa ainoastaan, että sen vaikutukset ovat ehdottomasti olleet vähäiset. Tässä yhteydessä kantajan mainitsemista seikoista, jotka liittyvät sopimuksen noudattamatta jättämiseen ja tehottomuuteen sekä siihen, ettei osa yrityksistä osallistunut kartelleihin ja ettei senhetkisiä hankkeita jaettu uudelleen, jos tarjouskilpailuja hävittiin kolmansille yrityksille (ks. edellä 149 kohta) – vaikka ne katsottaisiinkin toteen näytetyiksi –, ei voida päätellä, että kartellin vaikutukset Luxemburgin markkinoilla olisivat olleet mitattavissa, varsinkaan kun kantaja ei kiistä komission väitteitä, joiden mukaan sovellettavia kilpailutekijöitä oli käsiteltävässä asiassa mahdotonta määrittää riittävän varmasti ilman rikkomisia.
- 156 Näin ollen asian T-141/07 kantaja ei ole osoittanut, että komissio oli käsiteltävässä asiassa velvollinen ottamaan vuoden 1998 suuntaviivojen ja edellä 151 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti huomioon rikkomisten todellisen vaikutuksen niiden vakavuuden arvioimiseksi.
- 157 Toisekseen on huomattava, että siinäkin tapauksessa, että rikkomisten todellinen vaikutus olisi ollut mitattavissa ja että edellä 149 kohdassa toistetut kantajan väitteet olisivat perusteltuja sikäli, että ne osoittaisivat kartellien vaikutuksen Luxemburgin markkinoihin olleen vähäinen, on todettava, että tämä ei vaikuttaisi kyseessä olevan rikkomisen luokittelemiseen erittäin vakavaksi.
- 158 On nimittäin todettava, että riidanalaisessa päätöksessä todetut rikkomiset ovat jo laatunsa vuoksi kaikkein vakavimpia EY 81 artiklan vastaisia rikkomistapauksia, koska niiden tavoitteena on ”kilpailijoiden välinen salainen yhteistyö markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- tai asennushankkeita keskenään ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta (lukuun ottamatta Saksaa, jossa kartellin jäsenet eivät neuvotelleet huolto- ja nykyaikaistamistoimista)”

- (riidanalaisen päätöksen 658 perustelukappale). Tästä todetaan vuoden 1998 suuntaviivoissa, että erittäin vakaviin rikkomisiin kuuluvat pääasiassa hintakartellit tai markkinoiden jakaminen horisontaalisin rajoituksin tai muut menettelyt, jotka vaikuttavat sisämarkkinoiden moitteettomaan toimintaan. Nämä rikkomiset on myös nimenomaan mainittu EY 81 artiklan 1 kohdan c alakohdassa esimerkkeinä sisämarkkinoille soveltumattomista kartelleista. Paitsi että näillä yhteistoimintajärjestelyillä muutetaan vakavalla tavalla kilpailua, niillä myös veloitetaan osapuolet noudattamaan erillisiä markkinoita, joita usein rajaavat kansalliset rajat, ja näin niillä eristetään nämä markkinat, mikä on ristiriidassa EY:n perustamissopimuksen päätavoitteen eli yhteisön markkinoiden integraation kanssa. Myös tämän tyyppisiä kilpailusääntöjen rikkomisia, erityisesti silloin kun kyseessä ovat horisontaaliset yhteisjärjestelyt, pidetään oikeuskäytännössä ”erityisen vakavina” tai ”ilmeisinä kilpailusääntöjen rikkomisina” (asia T-148/89, Tréfilunion v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok., s. II-1063, 109 kohta; yhdistetyt asiat T-374/94, T-375/94, T-384/94 ja T-388/94, European Night Services ym. v. komissio, tuomio 15.9.1998, Kok., s. II-3141, 136 kohta ja asia T-241/01, Scandinavian Airlines System v. komissio, tuomio 18.7.2005, Kok., s. II-2917, 85 kohta).
- 159 Lisäksi vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että kilpailunvastaisen menettelyn vaikutus ei ole ratkaiseva kriteeri rikkomisen vakavuutta arvioitaessa. Menettelytavan suunnitelmallisuuteen liittyvillä seikoilla voi olla suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, varsinkin kun kyse on sellaisinaan vakavista rikkomisista, kuten markkinoiden jakamisesta (asia C-194/99 P, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-10821, 118 kohta; edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 96 kohta; edellä 77 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomion 199 kohta ja edellä 71 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 251 kohta).
- 160 Näin ollen rikkomisen laadulla on ensisijainen merkitys silloin, kun kilpailusääntöjen rikkomisia luonnehditaan erittäin vakaviksi. Vuoden 1998 suuntaviivoissa esitetystä erittäin vakavien rikkomisten kuvauksesta ilmenee, että sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden tarkoituksena on nimenomaan markkinoiden jakaminen, kuten nyt käsiteltävässä asiassa, voidaan jo niiden laadun perusteella luokitella erittäin vakaviksi tarvitsematta luokitella tällaisia menettelyjä erityisen vaikutuksen tai maantieteellisen laajuuden mukaan (ks. vastaavasti edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 75 kohta sekä yhdistetyt asiat C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P ja C-137/07 P, Erste Bank der österreichischen Sparkassen ym. v. komissio, tuomio 24.9.2009, Kok., s. I-8681, 103 kohta). Tätä päätelmää tukee se, että vaikka kilpailusääntöjen vakavien rikkomisten kuvauksessa mainitaan nimenomaisesti vaikutus markkinoihin ja vaikutus laajalla yhteismarkkinoiden alueella, kilpailusääntöjen erittäin vakavien rikkomisten osalta ei sitä vastoin esitetä vaatimusta todellisesta vaikutuksesta markkinoihin eikä vaatimusta vaikutusten toteutumisesta tietyllä maantieteellisellä alueella (ks. vastaavasti edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 171 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Näin ollen riidanalaisessa päätöksessä tarkoitetut rikkomiset ovat laadultaan erittäin vakavia, kun otetaan huomioon niiden tarkoitus, vaikka osoitettaisiinkin, että kartellit eivät ole tuottaneet kaikkia haluttuja vaikutuksia.
- 161 Vaikka todettaisiin, että komissio oli aikonut ottaa huomioon tämän valinnaisen tekijän eli rikkomisen vaikutuksen markkinoihin, ja vaikka sen olisi näin ollen pitänyt esittää riidanalaisessa päätöksessä konkreettisia, uskottavia ja riittäviä tietoja, joiden perusteella voidaan arvioida, millainen todellinen vaikutus kilpailusääntöjen rikkomisella on saattanut olla kilpailuun mainituilla markkinoilla (ks. edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 82 kohta), on katsottava, että se on täyttänyt tämän veloitteen. Komissio on nimittäin todennut Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta, että niiden yritysten, joita sopimukset koskivat, osuus hissien ja liukuportaiden yhteenlasketusta myynnistä vuonna 2003 oli lähes 100 prosenttia, ja korostanut samalla, että Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin paikalliset tytäryhtiöt olivat ainoita Luxemburgiin sijoittautuneita liukuportaiden toimittajia (riidanalaisen päätöksen 52 perustelukappale). Komissio

korosti myös tapaamisten tiheyttä (riidanalaisen päätöksen 302 perustelukappale), kokousten ja yhteydenpidon salaamiseksi käytettyjä varokeinoja (riidanalaisen päätöksen 304–307 perustelukappale) ja korvausmekanismin olemassaoloa (riidanalaisen päätöksen 317 ja 336 perustelukappale).

- 162 Kuten edellä 153 kohdassa muistutettiin, komissio on näin ollen päätellyt riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa, että se, että erilaiset kilpailunvastaiset järjestelyt oli toteutettu, viittasi jo sinänsä markkinavaikutukseen, vaikka todellista vaikutusta oli vaikea mitata, koska ei ollut mahdollista vahvistaa, syyllistyttyinkö muiden tarjousten osalta tarjouskeinotteluun ja, jos näin oli, kuinka monen, tai kuinka paljon hankkeita kartellin jäsenet ovat voineet jakaa keskenään niin, ettei niiden tarvinnut olla yhteydessä toisiinsa. Komissio on lisäksi todennut, että kilpailijoiden suuret yhteenlasketut markkinaosuudet viittaavat todennäköisiin kilpailunvastaisiin vaikutuksiin ja että näiden markkinaosuuksien säilyminen suhteellisen vakaana koko rikkomisen ajan vahvistaa nämä vaikutukset.
- 163 Toiseksi on todettava komission päätöskäytäntöä koskevasta väitteestä, jonka mukaan rikkominen olisi pitänyt luokitella vakavaksi, kun otetaan huomioon niiden maantieteellisten markkinoiden pieni koko, jota rikkominen koski, että vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, ettei komission päätöskäytäntö ole sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla (edellä 108 kohdassa mainittu asia JCB Service v. komissio, tuomion 201 ja 205 kohta sekä asia Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomion 60 kohta ja edellä 137 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 92 kohta; ks. myös edellä 158 kohdassa mainittu asia Scandinavian Airlines System v. komissio, tuomion 132 kohta). Kun otetaan huomioon edellä 158–160 kohdassa kuvattu tutkimus, tällaista väitettä ei missään tapauksessa voida hyväksyä.
- 164 Lisäksi oikeuskäytännöstä ilmenee, että maantieteellisten markkinoiden laajuus on vain yksi vuoden 1998 suuntaviivojen mukaisesta kolmesta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden kokonaisarviointiin vaikuttavasta perusteesta. Näistä keskenään riippuvaisista perusteista kilpailusääntöjen rikkomisen laadulla on ensisijainen merkitys. Sitä vastoin maantieteellisten markkinoiden laajuus ei ole siinä mielessä itsenäinen peruste, että ainoastaan useampia jäsenvaltioita koskevia kilpailusääntöjen rikkomisia voitaisiin luonnehtia erittäin vakaviksi. Sen enempää EY:n perustamissopimuksen, asetuksen N:o 1/2003, vuoden 1998 suuntaviivojen kuin oikeuskäytännönkään perusteella ei voida katsoa, että ainoastaan maantieteellisesti erittäin laajoja rajoituksia voitaisiin pitää tällaisina (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-259/02–T-264/02 ja T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomio 14.12.2006, Kok., s. II-5169, 311 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Vaikka jonkin jäsenvaltion koko alue on muihin jäsenvaltioihin verrattuna suhteellisen pieni, se muodostaa joka tapauksessa olennaisen osan yhteismarkkinoista (asia 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok., s. 3461, Kok. Ep. VII, s. 339, 28 kohta; ks. myös edellä mainittu yhdistetyt asiat Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomion 312 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Koska kyseinen kartelli koski Luxemburgin koko aluetta, on katsottava, että se edusti huomattavaa osaa yhteismarkkinoista.
- 165 Edellä esitetyn perusteella asian T-141/07 kantajan edellä 148 ja 149 kohdassa esittämät väitteet on hylättävä.

Sakkojen laskentapohjien väitetty lainvastaisuus

– Sakkojen yleiset laskentapohjat

- 166 Asian T-141/07 kantaja huomauttaa ensiksi Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta, ettei komissio ottanut huomioon kyseisten markkinoiden pientä kokoa, vaikka se on nimenomaisesti todennut, että tällä seikalla on merkitystä sakon määrää laskettaessa. Kantaja korostaa tässä yhteydessä, että 10 miljoonan euron suuruinen sakon laskentapohja (joka on sen mukaan 31,3 prosenttia merkityksellisten markkinoiden arvosta) on selvästi suhteeton verrattuna Belgiassa tapahtuneen rikkomisen osalta vahvistettuun yleiseen laskentapohjaan (15,7 prosenttia kyseisistä markkinoista), Alankomaissa

- tapahtuneen rikkomisen osalta vahvistettuun yleiseen laskentapohjaan (15,2 prosenttia kyseisistä markkinoista) ja Saksassa tapahtuneen rikkomisen osalta vahvistettuun yleiseen laskentapohjaan (12 prosenttia komission valitsemista viitemarkkinoista), joten sitä on alennettava.
- 167 On korostettava, ettei asian T-141/07 kantaja kiistä vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetyn, sakkojen yleisen laskentapohjan määrittämisessä käytetyn laskentatavan lainmukaisuutta. Kyseisen menetelmän perustana on kuitenkin kiinteään määrään perustuva laskutoimitus, jonka mukaan sakon yleinen laskentapohja, joka määritetään rikkomisen vakavuuden perusteella, lasketaan siten, että huomioon otetaan rikkomisen laatu, asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus ja rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa (asia T-15/02, BASF v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok., s. II-497, 134 kohta ja asia T-116/04, Wieland-Werke v. komissio, tuomio 6.5.2009, Kok., s. II-1087, 62 kohta).
- 168 Merkityksellisten markkinoiden koko ei myöskään ole lähtökohtaisesti pakollinen tekijä vaan vain yksi merkityksellisistä tekijöistä arvioitaessa rikkomisen vakavuutta, joten komissiolla ei ole oikeuskäytännön mukaan velvollisuutta rajata kyseisiä markkinoita eikä arvioida niiden kokoa, kun kyseessä olevalla kilpailusääntöjen rikkomisella on kilpailunvastainen tarkoitus (ks. vastaavasti edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 55 ja 64 kohta sekä asia T-161/05, Hoechst v. komissio, tuomio 30.9.2009, Kok., s. II-3555, 109 kohta).
- 169 Sakon yleistä laskentapohjaa määrittäessään komissio voi siis ottaa huomioon rikkomisen kohteena olevien markkinoiden arvon, mutta sillä ei kuitenkaan ole velvollisuutta tehdä näin (ks. vastaavasti edellä 167 kohdassa mainitut asia BASF v. komissio, tuomion 134 kohta ja asia Wieland-Werke v. komissio, tuomion 63 kohta). Vuoden 1998 suuntaviivoissa ei nimittäin määrätä, että sakkojen määrä laskettaisiin yritysten kokonaisliikevaihdon tai merkityksellisillä markkinoilla kertyneen liikevaihdon perusteella. Niissä ei kuitenkaan myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otettaisiin huomioon sakon määrää määritettäessä unionin yleisten oikeusperiaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa (edellä 151 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 187 kohta).
- 170 Asian T-141/07 kantajan esittämä väite, jonka mukaan GTO:lle määrättävän sakon yleisen laskentapohjan pitäisi vastata Luxemburgin markkinoiden suppeaa kokoa, perustuu siis virheelliseen oletukseen ja on hylättävä.
- 171 Lisäksi on huomautettava, että vaikka komissio totesi riidanalaisen päätöksen 666 perustelukappaleessa vastauksena väitteeseen, jonka mukaan kartellivaikutusta olisi pidettävä Luxemburgissa vähäisenä, koska se kattoi vain yhden jäsenvaltion, että ”Luxemburgin markkinoiden koko muihin jäsenvaltioihin verrattuna otetaan asianmukaisesti huomioon sakkoa laskettaessa (ks. 680–683 [perustelukappale]”, komission mainitsemat riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet koskevat Luxemburgissa toimineen kartellin osallistujien jakamista ryhmiin, jotta niihin voitiin soveltaa erilaista kohtelua. On korostettava myös, että komissio vahvisti sakon yleiseksi laskentapohjaksi 10 miljoonaa euroa. Vaikka komissio olisi määrittänyt rikkomisen vakavuuden sen luonteen ja maantieteellisen ulottuvuuden perusteella, se katsoi kuitenkin aiheelliseksi vahvistaa sakon yleiseksi laskentapohjaksi puolet 20 miljoonan euron vähimmäismäärästä, joka on vuoden 1998 suuntaviivojen mukaan tavanomainen tämäntyyppisissä erittäin vakavissa rikkomisissa (ks. 1 kohdan A alakohdan toisen alakohdan kolmas luetelmakohta).
- 172 Koska kartelli oli yhtäältä luonteeltaan erityisen vakava ja koska se kattoi toisaalta merkittävän osan yhteismarkkinoista, ei Otisille Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta määrättyä 10 miljoonan euron suuruista laskentapohjaa ole aiheellista alentaa.
- 173 Asian T-141/07 kantaja väittää samoin, että Luxemburgissa toimineelle kartellille vahvistettu laskentapohja on suhteeton Belgiassa, Saksassa ja Alankomaissa tapahtuneiden rikkomisten osalta vahvistettuihin laskentapohjiin verrattuna.

- 174 Kuten edellä 167–170 kohdassa muistutettiin, kun otetaan huomioon vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetty kiinteään määrään perustuvan laskutoimituksen periaate, komissiolla ei ole sakon yleistä laskentapohjaa vahvistaessaan velvollisuutta ottaa huomioon kyseisten markkinoiden kokoa eikä etenkin määrittää tätä määrää prosenttiosuutena kyseisillä markkinoilla kertyneestä liikevaihdosta (ks. vastaavasti edellä 167 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 134 kohta).
- 175 Vaikka oletettaisiin, että todetessaan yhdessä ja samassa päätöksessä useita erittäin vakavia rikkomisia komission on määritettävä yleiset laskentapohjat suhteessa kyseisten markkinoiden kokoon, mikään ei viittaa tässä asiassa siihen, että Luxemburgissa toimineen kartellin osalta vahvistettu yleinen laskentapohja olisi suhteeton Belgiassa, Saksassa ja Alankomaissa toimineiden kartellien osalta vahvistettuihin yleisiin laskentapohjiin verrattuna.
- 176 Merkityksellisten seikkojen tarkastelusta käy nimittäin ilmi, että komissio on vahvistanut sakkojen yleiset laskentapohjat johdonmukaisella tavalla ja ottanut tässä huomioon kyseisten markkinoiden koot. Komissio on siis vahvistanut yleiset laskentapohjat sitä suuremmiksi, mitä suuremmista markkinoista on kyse, vaikkei se olekaan käyttänyt tässä mitään täsmällistä matemaattista kaavaa, mihin sillä ei missään tapauksessa ollut edes velvollisuutta (ks. edellä 167–170 kohta). Selvästi suurimpien markkinoiden eli arvoltaan 576 miljoonan euron Saksan markkinoiden tapauksessa yleiseksi laskentapohjaksi vahvistettiin 70 miljoonaa euroa. Seuraavaksi suurimpien markkinoiden eli arvoltaan 363 miljoonan euron Alankomaiden markkinoiden tapauksessa yleiseksi laskentapohjaksi vahvistettiin 55 miljoonaa euroa ja arvoltaan 254 miljoonan euron Belgian markkinoiden tapauksessa 40 miljoonaa euroa. Selvästi pienempien, arvoltaan 32 miljoonan euron Luxemburgin markkinoiden kohdalla oli komission mielestä aiheellista rajata laskentapohja 10 miljoonaan euroon, vaikka vuoden 1998 suuntaviivojen mukaan erittäin vakavien rikkomusten ollessa kyseessä vakavuuden perusteella määritettävän määrän on oltava suuruudeltaan ”yli 20 miljoonaa [euroa]”.
- 177 Tässä yhteydessä on todettava samoin, että vaikka Luxemburgin markkinoiden koko on pieni muihin rikkomusten kohteena olleisiin markkinoihin verrattuna, komission oli vahvistettava sakon laskentapohja riittävän suureksi, jotta se vastaa kyseisen rikkomisen ”erittäin vakavaa” luonnetta.
- 178 Näin ollen asian T-141/07 kantajan esittämät väitteet on hylättävä siltä osin kuin niissä vedotaan Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen osalta vahvistettuun väitetysti liian suureen sakon yleiseen laskentapohjaan.
- 179 Toiseksi asian T-145/07 kantajat esittävät, että Saksassa tapahtuneen rikkomisen osalta komissio on vahvistanut sakon laskentapohjan hissien ja liukuportaiden markkinoiden koon perusteella; sen arvo on riidanalaisen päätöksen 82 perustelukappaleen mukaan 576 miljoonaa euroa. Komissio rikkoi kantajien mukaan vuoden 1998 suuntaviivoja sekä suhteellisuusperiaatetta vahvistaessaan tämän laskentapohjan, sillä kartellit olivat vaikuttaneet vain liukuportaiden myyntiin ja vain pieneen osuuteen hissien myynnistä Saksassa. Komissio ei siis ollut määrittänyt kartelleihin liittyviä markkinoita eikä niiden kokoa. Se ei ollut määrittänyt myöskään rikkomisen todellista vaikutusta. Otisin toimittamista asiakirjoista käy kantajien mukaan kuitenkin ilmi, ettei kartelli kohdistunut hissimarkkinoihin kokonaisuudessaan vaan ainoastaan liukuporrashankkeisiin ja arvokkaiisiin hissihankkeisiin, jotka liittyivät nopeisiin hisseihin. Ainoastaan hyvin pieni osa nopeiden hissien hankkeista sisälsi standardihissejä. Otisin mukaan Saksassa toimineeseen kartelliin liittyneen myynnin kokonaismäärä oli näin ollen 128 miljoonaa euroa eikä 576 miljoonaa euroa (riidanalaisen päätöksen 82 ja 280 perustelukappale).
- 180 Aluksi on korostettava, etteivät asian T-145/07 kantajat kiistä vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetyn, sakon laskentapohjan määrittämisessä käytetyn laskentatavan lainmukaisuutta, jonka perustana on kiinteään määrään perustuva laskutoimitus, kuten edellä 174 kohdassa on

muistutettu. Lisäksi edellä 168 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan kyseessä olevien markkinoiden koko on rikkomisen vakavuutta arvioitaessa vain yksi merkityksellinen seikka, jota komissio ei ollut velvollinen ottamaan huomioon sakon laskentapohjaa määrittäessään.

- 181 Toisin kuin asian T-145/07 kantajat väittävät, komissio ei ensinnäkään vahvistanut Saksassa tapahtuneen rikkomisen osalta määrättävän sakon yleistä laskentapohjaa kyseessä olevien markkinoiden koon perusteella. Kuten riidanalaisen päätöksen 657–671 perustelukappaleesta käy ilmi, komissio teki nimittäin arvionsa rikkomisten vakavuudesta niiden luonteen ja maantieteellisen ulottuvuuden perusteella.
- 182 Saksassa tapahtuneen rikkomisen vaikutusta määritettäessä komission on toisekseen tutkittava rikkomisen vakavuutta arvioidessaan markkinoihin kohdistunutta konkreettista vaikutusta vain silloin, kun se voidaan mitata, kuten edellä 151 kohdassa on muistutettu. Näin ei kuitenkaan ollut tässä asiassa.
- 183 Toisin kuin kantajat väittävät, komissio totesi riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappaleessa olevan todennäköistä, ”että nopeita ja kalliita hissejä sisältäviin yli miljoonan euron arvoisiin hissihankkeisiin liittyvä kartellitoiminta on vaikuttanut toimintaan myös muilla hissimarkkinoiden osilla”, ja samassa perustelukappaleessa komissio vastasi rikkomisen väitetystä vähäistä vaikutusta koskeviin Otisin ja Koneen väitteisiin, että ”rikkomisen täsmällisiä vaikutuksia on mahdotonta osoittaa” ja että Saksassa tehdyt sopimukset eivät vaikuttaneet pelkästään liukuportaisiin ja arvokkaisiin hissihankkeisiin. Komissio totesi mainitussa perustelukappaleessa myös, että hankkeen kokonaisarvo oli tärkeämpi kuin hissien määrä ja tyyppi, että rikkomisen täsmällisiä vaikutuksia oli mahdotonta osoittaa ja että tosiseikkojen perusteella oli ilmeistä, ettei osapuolten aikomuksena ollut sulkea pois tiettytyyppisiä tuotteita vaan sopia hankkeista, joissa kilpailun poistaminen oli helpointa.
- 184 Lisäksi on todettava, etteivät asian T-145/07 kantajat osoita, että Saksassa tapahtuneen rikkomisen vaikutus olisi mitattavissa, vaan ne vain väittävät rikkomisen kohdistuneen kooltaan selvästi pienemmille markkinoille. Ne siis väittävät osoittaneensa, että Saksassa toiminut kartelli kohdistui vain liukuporrashankkeisiin ja arvokkaisiin hissihankkeisiin / nopeiden hissien hankkeisiin eikä näihin sisältynyt standardihissejä muuten kuin oheistuotteina. Vaikutusta ei siis kantajien mukaan kohdistunut väitettyihin standardihissien markkinoihin. Nämä väitteet on joka tapauksessa hylättävä.
- 185 Ensinnäkin asian T-145/07 kantajat väittävät, että kartelli kohdistui ainoastaan nopeiden hissien hankkeisiin, joissa Otis, Kone ja ThyssenKrupp olivat ainoita yhtiöitä, jotka pystyivät jättämään tarjouksen, eikä kartelli kohdistunut standardihisseihin kuin toissijaisesti siltä osin kuin ne olivat osa arvokasta hissihanketta / nopeiden hissien hanketta tai liukuporrashanketta, mitä lisäksi tukevat kannekirjelmään liitetyt asiakirjat, mukaan luettuna R:n kirjallinen lausunto.
- 186 Tässä yhteydessä on hylättävä väite, jonka mukaan arvokkaat hissihankkeet koskevat nopeita hissejä. Toisin kuin asian T-145/07 kantajat esittävät, Kone, Otis ja ThyssenKrupp eivät olleet ainoita tarjouksentekijöitä arvokkaissa hissihankkeissa. Näiden kantajien väitteidensä tueksi toimittamasta R:n kirjallisesta lausunnosta käy ilmi, että vaikka Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin osuudet vastasivat nopeiden hissien kokonaisuutta Saksassa vuonna 2003, Schindlerin – josta kantajat huomauttavat, ettei se osallistunut aktiivisesti keskusteluihin enää joulukuun 2000 jälkeen – ohella ”muutkin yritykset ovat onnistuneet saamaan Saksassa merkittävän osan arvoltaan yli miljoonan euron hissihankkeista”, mikä vahvistaa, että asian T-145/07 kantajien toimittaman asiantuntijalausannon mukaan arvokkaat hissihankkeet eivät ole täysin samoja kuin nopeiden hissien hankkeet.
- 187 Kun otetaan lisäksi huomioon nopean hissien keskimääräinen hinta eli noin 167 000 euroa sekä kantajien väite, jonka mukaan kaikkiin arvokkaisiin hankkeisiin sisältyy vähintään yksi nopea hissi, on mahdollista, kuten komissio huomauttaa, että tällaisiin hankkeisiin sisältyy myös useita standardihissejä. OEC täsmensi tästä [luottamuksellinen] antamassaan lausunnossa, että kartellit kohdistuivat uusia laitteita koskeviin hankkeisiin, joihin kuului liukuporrashankkeiden lisäksi

- ”arvohankkeita”. OEC myös totesi, että muutamissa yksittäistapauksissa mainittuihin hankkeisiin ei sisältynyt nopeita hissejä vaan kyse oli suuria kappalemääriä sisältävistä erityishankkeista. Myös Kone ilmoitti, että ainoa määräävä peruste oli hankkeen kokonaisarvo hissien määrästä ja tyyppistä riippumatta (ks. väitetiedoksiannon 254 kohta ja riidanalaisen päätöksen 241 perustelukappale). Kantajat eivät myöskään kiistäneet tätä väitettä.
- 188 Kuten kantajat itsekin totesivat, Otisin, Koneen ja ThyssenKruppin ohella monet muut kilpailijat pystyivät tekemään tarjouksia yli miljoonan euron arvoisista hankkeista, joihin sisältyi ainoastaan standardihissejä. Kantajat toteavatkin kannekirjelmässään R:n lausuntojen perusteella, että [luottamuksellinen]. Myös Kone vahvisti 12.2.2004 esittämässään huomautuksissa, että hissien markkinasegmentillä [luottamuksellinen]. Kantajien väite, jonka mukaan kartelli oli kohdistunut yksinomaan sellaisiin hissihankkeisiin, joissa ainoastaan Otis, Kone ja ThyssenKrupp olisivat pystyneet esittämään tarjouksensa, on siis hylättävä.
- 189 Seuraavaksi asian T-145/07 kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappaleessa esitetyt väitteet, joiden mukaan kalliisiin hisseihin liittyneet keskustelut ovat laajentuneet todennäköisesti tai välillisesti koskemaan kaikkia muitakin hissejä, ovat epämääräisiä, ristiriitaisia sekä vastoin tosiseikkoihin ja taloudellisiin seikkoihin perustuvia todisteita.
- 190 Tässä yhteydessä on sivuutettava kantajien esittämä väite, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen perustelut olivat riittämättömät, koska komissio ei selittänyt, miten nopeita hissejä koskeneet keskustelut olivat voineet vaikuttaa välillisesti muiden hissien myyntiin ja miksi ne olivat todennäköisesti vaikuttaneet siihen. Komissio totesi nimittäin riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappaleessa nimenomaisesti, että Saksassa toimineet kartellit kohdistuivat hankkeisiin, joihin sisältyi liukuportaita, hissejä ja nopeita hissejä eri yhdistelminä ja että hankkeen arvo oli hissien määrää ja tyyppiä tärkeämpi. Komissio totesi samoin, että kartellin toiminta yli miljoonan euron hissihankkeissa, joihin sisältyi nopeita ja kalliita hissejä, vaikutti myös muiden hissimarkkinoiden toimintaan, sillä markkinoita ei voinut erottaa toisistaan, koska vaikutuksia oli kohdistunut eriasteisesti kaikkiin tuotteisiin (nopeat, hitaat ja muut hissit). Lopuksi komissio korosti, ettei osapuolten aikomuksena ollut sulkea pois tietyn tyyppisiä tuotteita vaan sopia hankkeista, joissa kilpailun poistaminen oli helpointa (ks. myös riidanalaisen päätöksen 242 perustelukappale).
- 191 Ei ole myöskään osoitettu, kuten edellä 186 ja 187 kohdasta käy ilmi, että standardihissien markkinat olisivat erilliset ja ettei niihin ole kohdistunut vaikutusta, sillä arvokkaiisiin hissihankkeisiin ja liukuporrashankkeisiin sisältyi standardihissejä ja joskus jopa ainoastaan niitä.
- 192 Toisin kuin asian T-145/07 kantajat väittävät, toteamus, jonka mukaan vaikutusta on kohdistunut ainakin välillisesti hissien ja liukuportaiden markkinoihin kokonaisuudessaan, ei myöskään ole ristiriidassa kantajien esittämien väitettyjen tosiseikkoihin ja taloudellisiin seikkoihin perustuvien todisteiden kanssa. Kantajien mukaan Otisin voittomarginaalit alle miljoonan euron arvoisten hankkeiden yhteydessä myydyistä standardihisseistä eivät olleet isommat kartellin toiminta-aikana kuin sitä ennen tai sen jälkeen; tähän on todettava yhtäältä ThyssenKruppin ilmoittaneen, että kartelliin kuuluneen hankkeen alkuperäinen kynnysarvo muuttui 500 000:sta Saksan markasta (DEM) 1 000 000 DEM:ksi vuonna 1998 ja 1 000 000 euroksi vuodesta 2002 alkaen ja että myös alle miljoonan euron hankkeista keskusteltiin (riidanalaisen päätöksen 241 perustelukappale), joten kartelli on voinut vaikuttaa Otisin voittomarginaaliin myös alle miljoonan euron arvoisissa hankkeissa. Koska kantajien väite toisaalta perustuu yksinomaan Otis-konsernin myyntitietoihin, ei joka tapauksessa ole mahdollista selvittää riittävän varmasti, mitä kilpailumuuttujia olisi sovellettu, jos rikkomista ei olisi tapahtunut. Lisäksi kantajat korostivat hallinnollisen menettelyn yhteydessä useaan otteeseen ”arvohankkeiden” suurta julkisuusarvoa, jonka perusteella voidaan sulkea pois se mahdollisuus, ettei kartelli olisi vaikuttanut lainkaan standardihissien markkinoihin.

- 193 On vielä korostettava, että vaikka oletettaisiin, että komission on otettava huomioon tämä vapaaehtoinen seikka eli rikkomisen vaikutus markkinoihin ja että komission olisi pitänyt esittää riidanalaisessa päätöksessä konkreettiset, uskottavat ja riittävät todisteet, joiden perusteella voidaan arvioida rikkomisen mahdollista tosiasiallista vaikutusta kilpailuun markkinoilla (edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 82 kohta), komission olisi katsottava joka tapauksessa täyttäneen tämän velvollisuuden.
- 194 Saksassa tapahtuneen rikkomisen yhteydessä komissio huomautti edellä 192 kohdassa mainittujen todisteiden lisäksi, että Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin yhteenlaskettu osuus hissien myynnin arvosta oli yli 60 prosenttia ja liukuporrasmarkkinoiden arvosta lähes 100 prosenttia (riidanalaisen päätöksen 51 ja 232 perustelukappale). Lisäksi vuoden 2000 jälkeen kartellin kolmen osallistujan osuus oli yhteensä noin 75 prosenttia liukuporrasmarkkinoista ja lähes 50 prosenttia hissimarkkinoista (riidanalaisen päätöksen 278 ja 280 perustelukappale). Kartellin tavoitteena oli sitä paitsi vakiinnuttaa kyseisten yritysten markkinaosuudet (riidanalaisen päätöksen 236 perustelukappale ja sitä seuraavat perustelukappaleet). Komissio korosti myös kokousten tiheyttä (riidanalaisen päätöksen 217 ja 218 perustelukappale) ja osallistujien toteuttamia varotoimia yhteydenpidon peittelemiseksi (riidanalaisen päätöksen 219–221 perustelukappale).
- 195 Komissio totesikin riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa, että erilaisten kilpailunvastaisten järjestelyjen toteuttaminen viittaa itsessään markkinoihin kohdistuviin vaikutuksiin, vaikka todellista vaikutusta olikin vaikeaa mitata, sillä ei ole mahdollista selvittää, oliko myös muissa hankkeissa toimittu tarjousten osalta vilpillisesti ja jos oli, monessako hankkeessa näin oli tehty, ja montako hanketta oli mahdollisesti jaettu kartellin osallistujien kesken ilman, että yhteydenpito olisi ollut tarpeen. Komissio lisäsi, että kilpailijoiden yhteenlaskettujen markkinaosuuksien suuri määrä viittasi todennäköisiin kilpailunvastaisiin vaikutuksiin ja että näiden markkinaosuuksien säilyminen melko muuttumattomina koko rikkomisten keston ajan vahvistaa nämä vaikutukset.
- 196 Asian T-145/07 kantajat väittävät kolmanneksi, ettei väitetiedoksiannossa esitetä, toisin kuin riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappaleessa, että yli miljoonan euron arvoisista hissihankkeista käydyt keskustelut olisivat vaikuttaneet arvoltaan tätä määrää alhaisempiin hissien markkinoihin. Näin ollen asian T-145/07 kantajien mielestä niiden puolustautumisoikeuksia on rikottu.
- 197 Kuten edellä 122 kohdassa on muistutettu, unionin oikeuden perusperiaate, jonka mukaan puolustautumisoikeuksia on noudatettava kaikissa menettelyissä, edellyttää, että väitetiedoksiantoon, jonka komissio osoittaa yritykselle, jolle se aikoo määrätä seuraamuksen kilpailusääntöjen rikkomisesta, sisältyvät tätä yritystä vastaan esitetyt olennaiset seikat, kuten tosiseikat, joista yritystä moititaan, sekä niiden oikeudellinen luonnehdinta ja todistusaineisto, johon komissio tukeutuu, jotta yritys voisi esittää hyödyllisesti väitteensä ja perustelunsa sitä vastaan käydyssä hallinnollisessa menettelyssä.
- 198 Nyt käsiteltävässä asiassa väitetiedoksiannon 583 kohdasta käy ilmi, että komission mielestä kartelli oli omiaan vaikuttamaan koko hissi- ja liukuporrasalaan Saksassa, ja tällä tarkoitettiin tässä yhteydessä nimenomaan kartellin osallistujien yhteenlaskettua markkinaosuutta kaikkien hissien ja liukuportaiden alalla. Arvioitaessa kunkin rikkomisen vakavuutta sakon määrän määrittämistä varten komissio totesi väitetiedoksiannon 617 kohdan b alakohdassa aikovansa ottaa rikkomisten vakavuuden arvioinnissa huomioon sen, että ”järjestelyt ulottuivat hissien ja liukuportaiden alalle kokonaisuudessaan”.
- 199 Asian T-145/07 kantajat ottivat lisäksi tähän kantaa vastatessaan väitetiedoksiantoon. Ne totesivat komissiolle seuraavaa: *[luottamuksellinen]*.
- 200 Väite, jonka mukaan komissio olisi rikkonut kantajien puolustautumisoikeuksia, kun se ei todennut väitetiedoksiannossa, että yli miljoonan euron arvoisista hissihankkeista käydyt keskustelut olivat vaikuttaneet arvoltaan tätä määrää alhaisempien hissien markkinoihin, ei siis pidä paikkaansa vaan on hylättävä.

- 201 Asian T-145/07 kantajat väittävät neljänneksi, että Saksassa toimineelle kartellille määrätty 70 miljoonan euron laskentapohja on selvästi suhteeton verrattuna laittomien järjestelyjen piiriin tosiasiallisesti kuuluneen myynnin määrään. Vaikka komissio ilmoittikin riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappaleessa ottavansa huomioon, ettei kartellin toiminta ollut ehkä vaikuttanut välittömästi hissien markkinoihin kokonaisuudessaan, komissio ei kantajien mukaan ollut ottanut huomioon sitä, että keskustelujen kohteena oli ollut vain pieni osa koko hissien markkinoista. Lisäksi komissio poikkesi kantajien mukaan riidanalaisessa päätöksessä sovelletusta sakon määrän laskentatavasta vahvistaessaan Saksaa koskevan sakon laskentapohjan. Komissio oli tunnustanut, että Saksassa toimineen kartellit eivät olleet yhtä laajoja kuin kolmessa Benelux-maassa, joten se ei voinut soveltaa Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävään sakkoon samoja laskentaperusteita.
- 202 Ensinnäkin edellä 174 kohdassa on muistutettu, että kun otetaan huomioon vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetty kiinteään määrään perustuvan laskutoimituksen periaate, komissiolla ei ole sakon yleistä laskentapohjaa vahvistaessaan velvollisuutta ottaa markkinoiden kokoa huomioon.
- 203 Edelleen on huomautettava, että vaikka komissio ei pyrkinyt osoittamaan rikkomisen täsmällisiä vaikutuksia (riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappale) se asetti kuitenkin laskentapohjan pienemmäksi Saksassa tapahtuneen rikkomisen osalta ottaakseen kyseisten yritysten edun mukaisesti huomioon sen, etteivät kartellit olleet ehkä vaikuttaneet välittömästi hissien markkinoihin kokonaisuudessaan. Kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappaleessa, se otti sakon laskentapohjaa määrittäessään tosiasiallisesti ”huomioon, ettei kartellin toiminta vaikuttanut välttämättä välittömästi hissien markkinoihin kokonaisuudessaan”. Vaikutti nimittäin siltä, että Saksassa toimineelle kartellille määrättävän sakon laskentapohja oli asetettu alhaisemmaksi, kun se ilmaistaan osuutena koko markkinoista, kuin muihin riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuihin kartelleihin sovelletut laskentapohjat (ks. edellä 176 kohta).
- 204 Lisäksi on niin, että vaikka oletettaisiin, että Saksassa toiminut kartelli olisi vaikuttanut hissien osalta ainoastaan arvokkaisiin hissihankkeisiin / nopeiden hissien hankkeisiin (ks. edellä 184–191 kohta), sakon laskentapohja olisi perusteltu, vaikka sitä verrattaisiin muiden kartellien osalta vahvistettuihin laskentapohjiin. Tässä on tärkeää korostaa, että Saksassa toimineen kartellin kohteena olleet maantieteelliset markkinat olivat selvästi paljon laajemmat kuin muiden kartellien kohteena olleet maantieteelliset markkinat.
- 205 Vaikka Saksassa toiminut kartelli olisi vaikuttanut vain yhteen osaan hissimarkkinoista eli arvokkaisiin hissihankkeisiin / nopeiden hissien hankkeisiin, kuten asian T-145/07 kantajat väittävät, kartellin vaikutuspiiriin kuuluneiden markkinoiden kokonaisarvo on Otisin esittämien arvioiden mukaan 128 miljoonaa euroa, jolloin laskentapohja olisi 54 prosenttia kyseisestä markkinavolyymistä.
- 206 Oikeuskäytännössä on kuitenkin todettu, että osuudeltaan näin suuret laskentapohjat voivat olla perusteltuja silloin, kun kyseessä ovat erittäin vakavat rikkomiset (ks. tästä edellä 167 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 130 ja 133–137 kohta sekä edellä 137 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 121 kohta). Lisäksi on niin, kuten komissio totesi riidanalaisen päätöksen 659 perustelukappaleessa, ettei vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailunvastaisen menettelytavan vaikutus ole ratkaiseva peruste arvioitaessa rikkomisen vakavuutta. Menettelytavan suunnitelmallisuuteen liittyvillä seikoilla voi olla suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, varsinkin kun kyse on sellaisinaan vakavista rikkomisista, kuten markkinoiden jakamisesta (edellä 159 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomion 118 kohta; edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 96 kohta; edellä 77 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomion 199 kohta ja edellä 71 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 251 kohta).

- 207 Vaikka oletettaisiin, että todetessaan yhdessä ja samassa päätöksessä useita erittäin vakavia rikkomisia komission on määritettävä yleiset laskentapohjat suhteessa eri markkinoiden kokoon, mikään ei viittaa nyt käsiteltävässä asiassa siihen, että Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneiden rikkomisten osalta vahvistetut yleiset laskentapohjat olisivat epäjohdonmukaisia tai suhteettomia.
- 208 Kuten edellä 176 kohdassa on todettu, merkityksellisten seikkojen tarkastelusta käy nimittäin ilmi, että komissio on vahvistanut laskentapohjat kyseisissä jäsenvaltioissa tapahtuneiden rikkomisten osalta järkevällä ja johdonmukaisella tavalla, kun otetaan huomioon kyseisten markkinoiden koko.
- 209 Näin ollen kaikki sakkojen yleisiä laskentapohjia koskevat väitteet on hylättävä.

– Sakkojen erityiset laskentapohjat

- 210 On muistutettava, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan nojalla määrättävien sakkojen määrän laskemisen yhteydessä yritysten erilainen kohtelu on olennainen osa komissiolle tämän säännöksen perusteella kuuluvan toimivallan käyttöä. Komissio voi nimittäin harkintavaltansa rajoissa vahvistaa seuraamuksen tapauskohtaisesti kyseessä olevien yritysten menettelyn ja ominaispiirteiden perusteella taatakseen kussakin yksittäistapauksessa unionin kilpailusääntöjen täyden tehokkuuden (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 100/80–103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok., s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 109 kohta ja edellä 108 kohdassa mainittu asia Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomion 44 kohta).
- 211 Vuoden 1998 suuntaviivoissa määrätään, että jos rikkomiseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten kartellitapauksissa, voi vakavuudeltaan tietynasteisten rikkomisten tapauksissa olla tarpeen vaihdella yleistä laskentapohjaa erityisen laskentapohjan määrittämiseksi, jotta voitaisiin ottaa huomioon kunkin yrityksen rikkomisen painoarvo ja todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti silloin, kun samankaltaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia (1 kohdan A alakohdan kuudes alakohta). Erityisesti on tarpeen ottaa huomioon rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille ja etenkin kuluttajille (1 kohdan A alakohdan neljäs alakohta).
- 212 Samoin vuoden 1998 suuntaviivoissa täsmennetään, että samasta toiminnasta määrättävän seuraamuksen tasapuolisuuden periaate voi olosuhteiden niin vaatiessa johtaa siihen, että asianomaisille yrityksille määrätään erikokoiset laskentapohjat ilman että nämä erot perustuvat aritmeettisiin laskelmiin (1 kohdan A alakohdan seitsemäs alakohta).
- 213 Oikeuskäytännön mukaan vuoden 1998 suuntaviivoissa ei määrätä, että sakkojen määrä olisi laskettava yrityksille merkityksellisillä markkinoilla kertyneen liikevaihdon perusteella. Arvioitaessa yrityksen vaikutusta markkinoihin tai – suuntaviivojen sanamuodon mukaisesti – sen todellista taloudellista kapasiteettia aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille komissiolla ei näin ollen ole velvollisuutta rajata markkinoita etukäteen eikä arvioida niiden kokoa (edellä 122 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 63 kohta). Vuoden 1998 suuntaviivoissa ei myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otettaisiin huomioon sakkoa määritettäessä unionin oikeuden yleisten oikeusperiaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa (asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1705, 283 ja 284 kohta; asia T-220/00, Cheil Jedang v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok., s. II-2473, 82 kohta ja asia T-38/02, Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, Kok., s. II-4407, 157 kohta).
- 214 Nyt käsiteltävässä asiassa riidanalaisen päätöksen 672–685 perustelukappaleesta käy ilmi, että komissio on soveltanut jokaisen, riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetun rikkomisen osalta ”yritysten erilaista kohtelua ottaakseen huomioon rikkomiseen syyllistyneiden todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa merkittävää haittaa kilpailulle” (riidanalaisen päätöksen 672 perustelukappale). Komissio jakoi jokaisen rikkomisen osalta yritykset ryhmiin sakon erityisten laskentapohjien

- vahvistamista varten sen mukaan, mikä oli ollut kullekin yritykselle kyseessä olevista tuotteista kullakin kotimaisilla markkinoilla kertynyt liikevaihto (riidanalaisen päätöksen 673–685 perustelukappale). Lukuun ottamatta Schindlerin osalta vahvistettua erityistä laskentapohjaa, joka johtui sen osallistumisesta Saksassa toimineeseen kartelliin, komissio käytti kunkin rikkomisen kohdalla vuoden 2003 liikevaihtoja määrittäessään muiden yritysten erityisiä laskentapohjia, sillä komission mukaan vuosi 2003 on viimeisin vuosi, jonka aikana mainitut yritykset osallistuivat aktiivisesti kyseisiin kartelleihin (riidanalaisen päätöksen 674, 676, 680 ja 684 perustelukappale).
- 215 Asian T-141/07 kantaja muistuttaa ensiksi Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta, että vuoden 1998 suuntaviivojen mukaisesti komission on otettava huomioon sakon laskentapohjaa määrittäessään rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille. GTO on kuitenkin pieni, itsenäisesti johdettu yhtiö, joka ei olisi pystynyt missään tapauksessa aiheuttamaan merkittävää vahinkoa markkinoille. Asian T-141/07 kantaja on sekä henkilöstömäärältään että liikevaihdoltaan pienikokoinen paikallinen yritys, joka toimii ainoastaan Luxemburgin markkinoilla.
- 216 Tässä yhteydessä on todettava alkuun, että – kuten edellä esitetystä käy ilmi (ks. 63–90 ja 96–105 kohta) – komissio katsoi riidanalaisessa päätöksessä perustellusti, että GTO muodosti kilpailusääntöjen soveltamisen kannalta taloudellisen kokonaisuuden UTC:n, OEC:n, Otisin tytäryhtiöiden ja GT:n kanssa. Asian T-141/07 kantajan väitteet sen pienestä koosta on siis hylättävä.
- 217 Asian T-141/07 kantaja ei myöskään kiistä sitä, että ”GTO:n liikevaihto oli vuonna 2003 yksi Luxemburgissa toimineen kartellin osallistujien suurimmista” (riidanalaisen päätöksen 681 perustelukappale), eikä sitä, että kartellin osallistujien osuus kyseisistä markkinoista oli yhteensä noin 80 prosenttia (riidanalaisen päätöksen 324 ja 325 perustelukappale). Näin ollen GTO ei voi perustellusti väittää, ettei sen osallistuminen kartelliin ole voinut aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille, erityisesti kuluttajille, vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan neljännessä alakohdassa tarkoitettussa merkityksessä.
- 218 Toiseksi asian T-145/07 kantajat tuovat Saksassa tapahtuneen rikkomisen yhteydessä esiin Schindlerin eriarvoisen kohtelun sakkojen erityisten laskentapohjien osalta.
- 219 Kantajille määrätyn sakon laskentapohja oli nimittäin niiden mukaan laskettu yksinomaan rikkomisena pidettävien menettelytapojen luonteen ja maantieteellisen ulottuvuuden perusteella, kun taas Schindlerille määrättyssä sakossa oli otettu huomioon se seikka, että mainitut menettelytavat ulottuivat vain yhteen osaan kyseisten tuotteiden markkinoista. Jos komission Schindlerin kohdalla valitsemaa lähestymistapaa sovellettaisiin asian T-145/07 kantajien tilanteessa, myös niille määrätyn sakon laskentapohjaa olisi alennettava.
- 220 On todettava, että Saksassa toimineen kartellin osalta Schindlerin tilanne eroaa Otisin tilanteesta. On nimittäin kiistatonta, että koko sen ajan, kun Schindler osallistui Saksassa toimineeseen kartelliin elokuusta 1995 joulukuuhun 2000, kartelli kohdistui vain liukuportaisiin (riidanalaisen päätöksen 213 perustelukappale ja 1 artiklan 2 kohta). Schindler osallistui siis vain liukuportaita koskevaan osaan riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 2 kohdassa todetusta rikkomisesta. Sitä vastoin Otis osallistui kahteen rikkomisen osaan: liukuportaita koskevaan osaan elokuusta 1995 joulukuuhun 2003 sekä hissejä koskevaan osaan joulukuusta 2000 joulukuuhun 2003 (riidanalaisen päätöksen 212 ja 213 perustelukappale sekä 1 artiklan 2 kohta). Erilaisella kohtelulla pyritään kuitenkin nimenomaisesti ottamaan huomioon erot yritysten kapasiteetissa aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle, ja Schindlerin kapasiteetti oli väistämättä pienempi, koska se ei osallistunut hissejä koskevaan rikkomisen osaan.
- 221 Näin ollen asian T-145/07 kantajat eivät voi perustellusti todeta, että ainoastaan liukuporrasmarkkinoilla kertyneen liikevaihdon huomioon ottaminen Schindlerin kohdalla määritettäessä sakon erityistä laskentapohjaa olisi johtanut syrjivään kohteluun. Päinvastoin on niin,

että ottamalla nimenomaisesti huomioon yhtäältä Schindlerin tilanteen ja toisaalta muiden kartellin osallistujien tilanteiden väliset erot komissio pystyi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta noudattamalla ottamaan huomioon näiden kahteen eri ryhmään kuuluvien yritysten erilaiset liikevaihdot.

- 222 Kaiken edellä esitetyn perusteella kaikki sakkojen erityisiä laskentapohjia koskevat väitteet on hylättävä.
- 223 Tämä kanneperuste on siis hylättävä kokonaisuudessaan.

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista määritettäessä sakon laskentapohjan korotuskerrointa Saksassa tapahtuneen rikkomisen keston perusteella

- 224 Asian T-145/07 kantajat huomauttavat, että sakon laskentapohjan korottaminen 10 prosentilla vuodessa Saksassa tapahtuneen rikkomisen keston vuoksi on suhteetonta. Ensinnäkin keskustelut koskivat yli puolet järjestelyjen keston ajasta ainoastaan liukuportaita, joten niillä saattoi olla vaikutusta ainoastaan markkinoihin, joilla myynnin arvo oli ollut 70 miljoonaa euroa vuonna 2003 (riidanalaisen päätöksen 82 perustelukappale). Toisekseen Otisilla oli vain vähäinen osuus markkinoista yli puolet järjestelyjen keston ajasta, ja sen asema oli liukuportaiden alalla heikompi kuin Koneen ja ThyssenKruppin. Komission olisi näin ollen pitänyt soveltaa painotusta määrittäessään liukuportaiden osuuden sakon laskentapohjasta ottamalla huomioon jokaisen liukuportaisiin kohdistuviin järjestelyihin osallisen yhtiön yksilöllisen aseman, kuten se oli tehnyt Schindlerin kohdalla (riidanalaisen päätöksen 676 perustelukappale).
- 225 Tässä yhteydessä on muistutettava, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaan rikkomisen kesto on yksi niistä seikoista, jotka on otettava huomioon, kun päätetään kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneiden yritysten sakkojen määristä.
- 226 Kun tarkastellaan rikkomisen keston liittyvää tekijää, vuoden 1998 suuntaviivoissa erotetaan toisistaan lyhytkestoiset (yleensä alle vuoden kestävät) rikkomiset, joissa vakavuuteen perustuvaa laskentapohjaa ei pitäisi korottaa; keskipitkän ajan kestävät rikkomiset (yleensä 1–5 vuotta), joissa tätä määrää voidaan korottaa enintään 50 prosentilla, sekä pitkäaikaiset rikkomiset (yleensä yli 5 vuotta), joissa määrää voidaan korottaa 10 prosentilla jokaiselta vuodelta (vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäinen, toinen ja kolmas luetelmakohta).
- 227 Otis osallistui kiistatta Saksassa toimineeseen kartelliin 1.8.1995–5.12.2003, eli rikkominen kesti kahdeksan vuotta ja neljä kuukautta, jolloin kyseessä on pitkäaikainen rikkominen.
- 228 Näiden komission vuoden 1998 suuntaviivoissa itselleen asettamien sääntöjen mukaisesti Saksassa tapahtuneen rikkomisen osalta sakon laskentapohjaa korotettiin siis 80 prosentilla eli 10 prosentilla jokaiselta vuodelta.
- 229 Tätä 80 prosentin korotusta ei voida myöskään pitää selvästi suhteettomana rikkomisen pitkään keston nähden (ks. vastaavasti asia T-68/04, SGL Carbon v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2511, 113 kohta).
- 230 Kantajien väitteissä sekoitetaan toisiinsa lopulta lähinnä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 3 kohdassa mainitut vakavuuden peruste ja keston peruste. Perusteluissaan kantajat kyseenalaistavat nimittäin sakon laskentapohjan korottamisen 10 prosentilla vuodessa ja viittaavat samalla rikkomisen vakavuuden arviointiin liittyviin seikkoihin. Kantajat mainitsevat ensinnäkin, että Saksassa toiminut kartelli ulottui lainvastaisten järjestelyjen viiden ensimmäisen vuoden ajan ainoastaan liukuportaisiin, ja toisekseen kantajien osuus merkityksellisistä markkinoista oli pieni yli puolet kartellin kestoajasta, koska niiden osuus liukuporrasmarkkinoista oli pieni.

- 231 Kantajien perusteluja ei voida joka tapauksessa hyväksyä, vaikka oletettaisiin, että rikkomisen vakavuuteen liittyvät seikat voitaisiin ottaa huomioon määrittäessä sakon laskentapohjan korottamisprosenttia keston perusteella.
- 232 Ensinnäkin on kiistatonta, että liukuportaisiin ja hisseihin Saksassa kohdistuneita monimutkaisia salaisia järjestelyjä pidetään yhden kokonaisuuden muodostavana jatkettuna rikkomisena (riidanalaisen päätöksen 569 perustelukappale), koska rikkomiseen osallistuneet ovat tähänneet koko rikkomisen keston ajan yhteiseen tavoitteeseen, joka liittyi hankkeiden jakamiseen osallistujien kesken ja oman liiketoiminnan rajoittamiseen tarjouksia jätettäessä. Asian T-145/07 kantajat eivät kiistä rikkomisen luokittelua yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi jatketuksi rikkomiseksi, joten kantajat eivät voi moittia komissiota siitä, että komissio on käyttänyt liukuportaisiin ja hisseihin kohdistuneiden järjestelyjen kohdalla yhteistä laskentapohjaa. Komissio luokitteli rikkomisen sen luonteen ja maantieteellisen ulottuvuuden perusteella ”erittäin vakavaksi” (riidanalaisen päätöksen 671 perustelukappale) riippumatta siitä, oliko rikkomisia tapahtunut eri muodoissa kyseessä olevien tuotteiden (hissien ja liukuportaiden) kohdalla. Koska rikkomista pidettiin luonteeltaan ”erittäin vakavana” koko rikkomisen keston ajan, komissiolla oli oikeus soveltaa samaa korotuskerrointa koko tältä ajalta (ks. vastaavasti asia T-30/05, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 12.9.2007, 196 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).
- 233 Toisekseen on muistutettava, ettei Otisin tilannetta voida verrata Schindlerin tilanteeseen (ks. edellä 220 ja 221 kohta). Otis ei kiistä osallistuneensa sekä liukuportaisiin että hisseihin kohdistuneisiin lainvastaisiin järjestelyihin, eikä se myöskään kiistä sitä, että kyseiset lainvastaiset järjestelyt muodostavat yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatkettuna rikkomisen ja että erilaista kohtelua soveltaakseen komissio käytti kartellin kohteena olleista tuotteista kertyneitä yritysten liikevaihtoja voidakseen ottaa huomioon niiden todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa haittaa kilpailulle, joten komission oli perusteltua ottaa sakon erityistä laskentapohjaa määrittäessään huomioon Otisin markkinaosuus koko liukuportaiden ja hissien markkinoista vuodelta 2003 eli kartellin toiminnan viimeisimmältä täydeltä vuodelta. Otisin kokonaisliikevaihto kyseisillä markkinoilla vuonna 2003 vastasi kuitenkin Koneen ja ThyssenKruppin liikevaihtoja (riidanalaisen päätöksen 677 perustelukappale). Otisin luokittelu samaan ryhmään Koneen ja ThyssenKruppin kanssa sakkojen erityisen laskentapohjan määrittämistä varten vaikuttaa siis johdonmukaiselta ja objektiivisesti perustellulta. Kun otetaan huomioon edellä 232 kohdassa esitetyt seikat, asian T-145/07 kantajat eivät voi kiistää myöskään saman korotuskertoimen soveltamista rikkomisen keston perusteella kaikkien tähän samaan ryhmään kuuluvien yritysten kohdalla.
- 234 Tämä kanneperuste on näin ollen hylättävä.

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sovellettaessa konsernikohtaista kerrointa varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiseksi määrittäessä sakon laskentapohjaa

- 235 Komission muistutti riidanalaisessa päätöksessä, että sakot on vahvistettava ”jokaisen yrityksen koon perusteella siten, että sakon määrällä varmistetaan riittävän varoittavan vaikutuksen toteutuminen” (riidanalaisen päätöksen 686 perustelukappale). Todettuaan, että ”47 100 000 000 euron ja 34 300 000 000 euron kokonaisliikevaihdoillaan ThyssenKrupp ja UTC/Otis ovat paljon merkittävämpiä toimijoita kuin muut päätöksen kohteena olleet yritykset”, komissio arvioi, että ”[sakon] laskentapohjaa on korotettava [näiden yritysten] koon ja kokonaisvarojen huomioon ottamiseksi” ja että ”ThyssenKruppille määrättävän sakon laskentapohjaan sovelletaan kerrointa 2 (100 prosentin korotus) ja UTC/Otisille määrättävän sakon laskentapohjaan sovelletaan kerrointa 1,7 (70 prosentin korotus)” (riidanalaisen päätöksen 690 perustelukappale).

- 236 Asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat väittävät komission rikkoneen vuoden 1998 suuntaviivoja ja suhteellisuusperiaatetta soveltaessaan kerrointa 1,7 Otis-konsernin yhtiöille määrättävien sakkujen laskentapohjiin kyseisissä neljässä jäsenvaltiossa varmistaakseen näiden sakkujen riittävän varoittavan vaikutuksen.
- 237 Kantajat riitauttavat ensiksi UTC:n liikevaihdon huomioon ottamisen varoittavan vaikutuksen kerrointa määritettäessä.
- 238 Tässä yhteydessä on muistutettava alkuun, että komission oli perusteltua katsoa, että asioiden T-141/07, T-142/07, T-145/07 ja T-146/07 kantajat muodostavat taloudellisen kokonaisuuden (ks. edellä 67–90 ja 106–120 kohta).
- 239 Sen jälkeen on korostettava, että tarve varmistaa sakon riittävä varoittava vaikutus silloin, kun sillä ei perustella sakkujen yleisen tason korottamista kilpailupolitiikan täytäntöönpanon yhteydessä, edellyttää sakon määrän mukauttamista niin, että voidaan ottaa huomioon sakon tavoiteltu vaikutus sen kohteena olevaan yritykseen, jotta sakko ei ole merkityksetön tai päinvastoin liiallinen muun muassa yrityksen taloudelliseen kykyyn nähden, niiden vaatimusten mukaisesti, jotka perustuvat yhtäältä tarpeeseen varmistaa sakon tehokkuus ja toisaalta suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen (asia T-54/03, Lafarge v. komissio, tuomio 8.7.2008, 670 kohta, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa).
- 240 Komissio ei tosin ole määritellyt varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiselle vuoden 1998 suuntaviivoissa mitään menetelmää tai yksilöityjä arviointiperusteita, joiden nimenomaisella mainitsemisella olisi sitova vaikutus. Suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan neljännessä alakohdassa mainitaan rikkomisen vakavuuden arviointia koskevien toteamusten yhteydessä ainoastaan, että sakon määrä on määritettävä tasolle, joka on riittävän varoittava (edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 193 kohta).
- 241 Oikeuskäytännön mukaan komissiolla on kuitenkin oikeus ottaa kunkin kartelliin kuuluvan yrityksen kokonaisliikevaihto huomioon oleellisena perusteena vahvistaessaan varoittavan vaikutuksen korotuskerrointa (ks. vastaavasti asia C-289/04 P, Showa Denko v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5859, 17 ja 18 kohta). Yrityksen koko ja kokonaisresurssit ovat siis oleellisia perusteita, kun otetaan huomioon tavoite eli sakon tehokkuuden takaaminen, muutettaessa sakon määrää ottamalla huomioon yrityksen kokonaisresurssit ja sen kyky hankkia sakon maksamiseen tarvittavat varat. Sakon riittävän varoittavan vaikutuksen varmistamiseksi tehtävällä laskentapohjan korotuskertoimen vahvistamisella pyritään nimittäin pikemminkin takaamaan sakon tehokkuus kuin ottamaan huomioon rikkomisen vahingollisuus tavanomaiselle kilpailulle ja siis kyseisen rikkomisen vakavuus (edellä 239 kohdassa mainittu asia Lafarge v. komissio, tuomion 672 kohta).
- 242 Komissio ei siis rikkonut vuoden 1998 suuntaviivoja eikä suhteellisuusperiaatetta, kun se käytti Otis-konsernin kokonaisliikevaihtoa perustana soveltaessaan varoittavan vaikutuksen kerrointa.
- 243 Toiseksi asioiden T-145/07 ja T-146/07 kantajat väittävät, että komission olisi pitänyt tutkia, oliko varoittava vaikutus välttämätön Otisin kohdalla rikkomisen uusimisen todennäköisyyden perusteella, ja että sen olisi pitänyt ottaa asianmukaisesti huomioon kantajien toteuttamat toimet, joilla pyrittiin estämään kilpailusääntöjen rikkominen, sillä kantajat olivat tehneet kaiken kohtuullisesti mahdollisen estääkseen riidanalaisessa päätöksessä todetut rikkomiset. Kantajat tarkoittavat tällä Otis-konsernin sisäistä kilpailusääntöjen noudattamisen ohjelmaa, yhteistyötään hallinnollisen menettelyn aikana sekä väitetysti suurella vaivalla menettelyään esimiehiltään peitelleiden, rikkomisesta vastuussa olevien työntekijöiden työsuhteen irtisanomista.
- 244 Nyt käsiteltävässä asiassa on kiistatonta, ettei komissio arvioinut uusimisen todennäköisyyttä soveltaessaan Otisiin korjauskerrointa sakkujen varoittavan vaikutuksen vahvistamiseksi. Kuten riidanalaisen päätöksen 688–690 perustelukappaleesta käy ilmi, komissio otti nimittäin huomioon yksinomaan sen koon ja kokonaisresurssit eli kokonaisliikevaihdon.

- 245 Uusimisen todennäköisyyden arvioimatta jättäminen Otisin kohdalla ei kuitenkaan vaikuta mitenkään korotuskertoimen laillisuuteen (ks. vastaavasti edellä 167 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 229 kohta sekä yhdistetyt asiat T-101/05 ja T-111/05, BASF ja UCB v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-4949, 47 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Yrityksen koon ja kokonaisresurssien sekä sakon varoittavan vaikutuksen varmistamisen tarpeen välistä yhteyttä ei nimittäin voida kiistää. Tästä on todettava, että suuryritys, jolla on kartellin muihin jäseniin verrattuna käytettävissään huomattavan suuria taloudellisia resursseja, voi helpommin hankkia sakkojen maksamiseen tarvittavat varat, mikä oikeuttaa – jotta sakkojen riittävä varoittava vaikutus kyseisen yrityksen suhteen toteutuisi – määräämään sille muun muassa korotuskerrointa käyttämällä suhteellisesti korkeampia sakkoja kuin samaan rikkomiseen syyllistyneelle yritykselle, jolla ei ole käytettävissään vastaavia resursseja (ks. edellä 167 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, 235 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 246 Väite uusimisen todennäköisyyden arvioimatta jättämisestä on siis hylättävä.
- 247 Otisin kilpailusääntöjen noudattamista koskevasta ohjelmasta sekä rikkomisesta vastuussa olleiden työntekijöiden työsuhteen irtisanomisesta on todettava, kuten komissio korostaa aiheellisesti riidanalaisen päätöksen 688 perustelukappaleessa, etteivät tällaiset toimenpiteet vaikuta mitenkään rikkomisten tosiasialliseen tapahtumiseen. Koska sakon riittävän varoittavan vaikutuksen varmistamiseksi tehtävällä laskentapohjan korottamisella pyritään erityisesti takaamaan sakon tehokkuus yrityksen taloudelliseen kapasiteettiin nähden, komission ei tarvitse ottaa tällaisia toimenpiteitä huomioon määrittäessään sovellettavaa korotuskerrointa (ks. vastaavasti edellä 245 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat BASF ja UCB v. komissio, tuomion 52 kohta).
- 248 Samalla perusteella myös Otisin yhteistyötä hallinnollisen menettelyn aikana koskeva perustelu on hylättävä. Tähän on lisättävä, että komissio antoi tunnustuksen Otisin yhteistyölle ja palkitsi siitä sekä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla että myös muussa yhteydessä (ks. riidanalaisen päätöksen 13.8 luku). Komission yhteistyölle antamaa arvoa käsitellään jäljempänä 252–379 kohdassa.
- 249 Kolmanneksi asian T-146/07 kantaja huomauttaa, että konsernin liikevaihtoon perustuvaa korotuskerrointa soveltaessaan komissio saattaa kiertää asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa vahvistetun enimmäismäärän, joksi on määritetty 10 prosenttia liikevaihdosta.
- 250 Myös tämä väite on hylättävä. Asian T-146/07 kantaja ei nimittäin selitä, miten konsernin liikevaihtoon perustuva sakon määrän korottaminen saattaisi rikkoa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädettyä 10 prosentin enimmäismäärää, joka perustuu kyseisen yrityksen kokonaisliikevaihtoon. Joka tapauksessa asian T-146/07 kantaja ei väitä, että 10 prosentin raja olisi ylitetty nyt käsiteltävässä asiassa.
- 251 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että tämä kanneperuste on hylättävä.

Kanneperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon ja EY 253 artiklan rikkomista sekä luottamuksensuojan, suhteellisuuden, kohtuullisuuden, yhdenvertaisen kohtelun ja puolustautumisoikeuksien periaatteiden loukkaamista

- 252 Asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat muistuttavat toimittaneensa hakemukset sakoista vapauttamiseksi tai sakkojen alentamiseksi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Kantajien mukaan komissio rikkoi kuitenkin kyseisen tiedonannon määräyksiä ja EY 253 artiklaa sekä loukkasi luottamuksensuojan, suhteellisuuden, kohtuullisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteita ja kantajien puolustautumisoikeuksia arvioidessaan kantajien tekemän yhteistyön laatua ja hyödyllisyyttä.

Vuoden 2002 yhteistyötiedonanto

- 253 On huomautettava, että komissio määritteli vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa edellytykset, joiden täyttyessä komission kanssa kartellin toteamiseksi yhteistyötä tekevät yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muutoin määrättävän sakon määrää voidaan alentaa.
- 254 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon A jakson 8 kohdassa määrätään ensinnäkin seuraavaa:
- ”Komissio myöntää yritykselle vapautuksen sakoista, jotka olisi määrätty muussa tapauksessa, jos
- a) yritys toimittaa ensimmäisenä todisteita, joiden perusteella komissio katsoo pystyvänsä tekemään asetuksen N:o 17/14 artiklan 3 kohdan mukaisen päätöksen väitettyä yhteisöön vaikuttavaa kartellia koskevan tutkimuksen suorittamisesta.
- b) yritys toimittaa ensimmäisenä todisteita, joiden perusteella komissio katsoo mahdollisesti pystyvänsä toteamaan, että EY:n perustamissopimuksen 81 artiklaa on rikottu väitetyn yhteisöön vaikuttavan kartellin yhteydessä.”
- 255 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon B jakson 20 kohdassa määrätään, että ”yritykset, jotka eivät täytä edellä A jaksossa esitettyjä [sakosta vapauttamista koskevia] edellytyksiä, voivat saada lievennystä sakkoihin, jotka olisi määrätty muussa tapauksessa”, ja sen 21 kohdassa edelleen, että ”sakkojen lieventämiseksi yrityksen on toimitettava komissiolle epäilyistä kilpailusääntöjen rikkomisesta todisteita, joilla on merkittävää lisäarvoa suhteessa komission hallussa jo oleviin todisteisiin, ja sen on lopetettava osallistumisensa epäiltyyn kilpailusääntöjen rikkomiseen viimeistään siinä vaiheessa, kun se toimittaa todisteet”.
- 256 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 22 kohdassa selitetään lisäarvon käsitettä seuraavasti:
- ”Käsitteellä ’lisäarvo’ viitataan siihen, missä määrin toimitetut todisteet luonteensa ja/tai yksityiskohtaisuutensa vuoksi parantavat komission mahdollisuuksia vahvistaa kyseessä olevat tosiseikat. Arvioidessaan tätä komissio katsoo yleensä kirjallisten todisteiden, jotka ovat peräisin ajankohdalta, jota tosiseikat koskevat, olevan arvokkaampia kuin jälkeinpäin tuotetut todisteet. Samoin kyseessä oleviin tosiseikkoihin suoraan liittyvät todisteet katsotaan yleensä arvokkaammiksi kuin todisteet, jotka liittyvät niihin vain välillisesti.”
- 257 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa määritetään sakkojen alentamisen kolme luokkaa:
- ”– ensimmäinen yritys, joka täyttää 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään 30–50 prosenttia,
- toinen yritys, joka täyttää 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään 20–30 prosenttia,
- seuraavat yritykset, jotka täyttävät 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään enintään 20 prosenttia.”
- 258 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan toisessa alakohdassa määrätään seuraavaa:
- ”Sakkojen lievennyksen tason ratkaisemiseksi kussakin näistä ryhmistä komissio ottaa huomioon sen, minä ajankohtana 21 kohdan mukaiset edellytykset täyttävät todisteet toimitettiin ja missä määrin ne sisälsivät lisäarvoa. Komissio voi myös ottaa huomioon yrityksen todisteiden toimittamispäivän jälkeisen yhteistyön laajuuden ja jatkuvuuden.”

259 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisessä alakohdassa määrätään vielä seuraavaa:

”Jos yritys lisäksi toimittaa todisteita komissiolle aikaisemmin tuntemattomista tosiseikoista, jotka liittyvät suoraan epäillyn kartellin vakavuuteen tai kestoon, komissio ei ota näitä tosiseikkoja lukuun määrittäessään sakkoa, joka määrätään kyseiset todisteet toimittaneelle yritykselle.”

Komission harkintavalta ja unionin tuomioistuimen harjoittama valvonta

260 On muistutettava, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa, joka muodostaa oikeusperustan sakkojen määräämiselle unionin kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi, myönnetään komissiolle harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa (ks. vastaavasti asia T-229/94, Deutsche Bahn v. komissio, tuomio 21.10.1997, Kok., s. II-1689, 127 kohta), joka on komission yleisen kilpailupolitiikan väline (edellä 210 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 105 ja 109 kohta). Juuri tätä taustaa vasten komissio antoi ja julkaisi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon varmistaakseen sakkoja koskevien päätöstensä avoimuuden ja objektiivisuuden. Tiedonannolla se pyrkii täsmentämään ylemmäntasoisia oikeussääntöjä noudattamalla ne perusteet, joita se aikoo soveltaa käyttäessään harkintavaltaansa. Tästä seuraa, että se rajoittaa itse kyseistä harkintavaltaansa (ks. analogisesti asia T-214/95, Vlaams Gewest v. komissio, tuomio 30.4.1998, Kok., s. II-717, 89 kohta), koska sen on toimittava niiden viitteellisten sääntöjen mukaan, jotka se on itselleen asettanut (ks. analogisesti asia T-380/94, AIUFFASS ja AKT v. komissio, tuomio 12.12.1996, Kok., s. II-2169, 57 kohta).

261 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon antamiseen perustuva komission oman harkintavallan rajoittaminen ei ole kuitenkaan ristiriidassa sen kanssa, että komissiolla on edelleen huomattavasti harkintavaltaa (ks. analogisesti edellä 163 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomion 224 kohta).

262 Vuoden 2002 yhteistyötiedonantoon sisältyy näet useita joustavia osatekijöitä, joiden perusteella komissiolla on mahdollisuus käyttää omaa harkintavaltaansa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan mukaisesti sellaisena kuin sitä on tulkittu unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä (ks. analogisesti edellä 164 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomion 224 kohta).

263 On siis todettava, että komissiolla on laaja harkintavalta arvioidessaan, aiheutuuko vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa hyödyntämään pyrkivän yrityksen toimittamista todisteista tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa (ks. vastaavasti asia C-328/05 P, SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, Kok., s. I-3921, 88 kohta ja asia T-410/03, Hoechst v. komissio, tuomio 18.6.2008, Kok., s. II-881, 555 kohta). Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan a ja b alakohdasta on todettava, että kyseinen merkittävä harkintavalta johtuu määräyksen sanamuodosta, jossa viitataan nimenomaisesti sellaisten todisteiden toimittamiseen, joiden perusteella ”komissio katsoo” pystyvänsä tekemään päätöksen tutkimuksen tekemisestä tai toteamaan rikkomisen. Yrityksen yhteistyön laadun ja hyödyllisyyden arviointi edellyttää monimutkaisten tosiseikkojen arviointia (ks. vastaavasti em. asia SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, 81 kohta ja edellä 137 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 271 kohta).

264 Todettuaan, että esitetyillä todisteilla on vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa, komissiolla on samoin harkintavaltaa määrittäessään kyseiselle yritykselle myönnettävän sakon alennuksen täsmällistä määrää. tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa määrätään nimittäin sakon määrän alentamisasteikot eri yritysluokille, ja toisessa alakohdassa vahvistetaan perusteet, jotka komission on otettava huomioon määrittäessään alennuksen suuruutta näiden asteikkojen sisällä.

265 Kun otetaan huomioon komission harkintavalta sen arvioidessa yrityksen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tekemää yhteistyötä, unionin yleinen tuomioistuin voi puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen (ks. vastaavasti edellä 263 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, 81, 88 ja 89 kohta sekä edellä 263 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomio 18.6.2008, 555 kohta).

Otisin tekemä yhteistyö Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi

266 Komissio päätti riidanalaisen päätöksen 767 perustelukappaleessa ”myöntää Otisille 40 prosentin alennuksen sakkoon [vuoden 2002] yhteistyötiedonannon 23 kohdan [ensimmäisen alakohdan] b alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa vahvistetun asteikon mukaisesti”.

267 Komissio selitti riidanalaisen päätöksen 763 perustelukappaleessa, että ”Otis oli toinen yritys, joka toimitti Belgiaa koskevia tietoja hieman Belgiassa suoritettujen toisten tutkimusten sarjan jälkeen” ja että ”Otisin [vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla] esittämään hakemukseen on koottu olennaisin osin Otisin suulliset lausunnot ja rikkomisen tapahtuma-ajalta peräisin olevat vähäiset todisteet”.

268 Komissio täsmentää riidanalaisen päätöksen 766 perustelukappaleessa Otisin tekemän yhteistyön arvon yhteydessä, että yhteistyö on jatkunut ja se ”on vahvistanut komission mahdollisuutta osoittaa rikkomisen toteen etenkin rikkomisen ajankohdalta peräisin olevien asiakirjatodisteiden ansiosta, joista on siis aiheutunut merkittävää lisäarvoa”. Komissio lisää samassa perustelukappaleessa, että ”toimitetuissa todisteissa esitetään kuitenkin vain vähäisiä tietoja komissiolle aiemmin tuntemattomista tosiseikoista”.

269 Asian T-145/07 kantajien mukaan Otisin olisi pitänyt saada 50 prosentin alennus sakkoihin, sillä se toimitti menettelyn varhaisessa vaiheessa Belgiassa toimineista kartelleista huomattavia todisteita, kuten rikkomisen ajankohdalta peräisin olevia hankeluetteloita. Kantajat viittaavat tässä yhteydessä väitetiedoksiintoon antamaansa vastaukseen. Otisin mukaan toimitetut todisteet ylittivät laajuudeltaan ja todistusarvoltaan selvästi Saksassa tapahtunutta rikkomista koskevat Koneen toimittama tiedot, joista komissio oli myöntänyt 50 prosentin alennuksen.

270 Tässä yhteydessä on todettava, etteivät asian T-145/07 kantajat kiistä, että Otisin tekemä yhteistyö kuuluu vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan soveltamisalaan ja että kyseisellä yrityksellä oli näin ollen oikeus 30–50 prosentin suuruiseen sakon määrän alennukseen. Otisille sen tekemän yhteistyön perusteella myönnetty sakon määrän alentaminen 40 prosentilla (riidanalaisen päätöksen 767 perustelukappale) vastaa siis tiedonannossa tältä osin vahvistettua asteikkoa.

271 Ottamatta kantaa lähinnä kannekirjelmään liitettyssä asiakirjassa esitettyihin huomautuksiin sisältyvien kantajien perustelujen hyväksyttävyyteen on todettava, etteivät kantajat osoita tässä tapauksessa komission ylittäneen selvästi harkintavaltansa, kun se vahvisti Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi Otisin tekemän yhteistyön perusteella 40 prosentin alennuksen Otisille määrättävään sakkoon.

272 Tässä yhteydessä on muistutettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan toisen alakohdan mukaan sakkojen alentamisen tason ratkaisemiseksi kussakin näistä ryhmistä komissio ottaa huomioon sen, ”minä ajankohtana 21 kohdan mukaiset edellytykset täyttävät todisteet toimitettiin ja missä määrin ne sisälsivät lisäarvoa”.

273 Riidanalaisen päätöksen kiistattomista toteamuksista (95, 96 ja 766 perustelukappale) käy kuitenkin ilmi, että vaikka Otis täytti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdan edellytykset melko pian menettelyn aloittamisen jälkeen, komissio sai Otisin toimittamat Belgiassa toiminutta kartellia koskevat todisteet, joiden perusteella sakon määrää alennettiin, joka tapauksessa vasta sen jo saatua Koneelta

mainitun tiedonannon nojalla hakemuksen, jonka perusteella komissio pystyi toteamaan Belgiassa tapahtuneen rikkomisen (riidanalaisen päätöksen 760 perustelukappale). Lisäksi komissio oli jo toteuttanut kaksi tutkimusten sarjaa Belgiassa, nimenomaan Otis Belgian toimitiloissa.

- 274 Kun otetaan huomioon Otisin esittämien todisteiden toimittamispäivä, niiden laadusta ja hyödyllisyydestä riippumatta komissio ei ylittänyt selvästi harkintavaltaansa myöntäessään Otisille 40 prosentin alennuksen sakon määrään Otisin Belgiassa toimineen kartellin toteamiseksi tekemän yhteistyön nojalla.
- 275 Tätä päätelmää ei voida kumota väitteellä, joka koskee Koneelle Saksassa toimineen kartellin yhteydessä myönnettyä sakon määrän alentamista 50 prosentilla. On nimittäin todettava, että merkittävän lisäarvon arvioiminen edellyttää jo määritelmänsä mukaan asian analysoimista kaikkien tiettyä rikkomista koskevien, komission hallussa olevien tietojen muodostamaa taustaa vasten, joten eri rikkomisiin – tässä tapauksessa Belgiassa ja Saksassa tapahtuneisiin rikkomisiin – liittyviä tietoja ei voida verrata toisiinsa. Eri yritysten tilanteet eivät ole verrattavissa toisiinsa, joten komissio ei rikkonut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta myöntäessään Otisille 40 prosentin alennuksen Belgiassa toimineen kartellin toteamiseksi tehdyn yhteistyön perusteella, vaikka se myönsi Koneelle 50 prosentin alennuksen Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi tehdyn yhteistyön perusteella.
- 276 Joka tapauksessa asian T-145/07 kantajat eivät ensinnäkään osoita toteen väitettään, jonka mukaan Otisin toimittamat tiedot Belgiassa toimineesta kartellista ylittävät laajuudeltaan ja todistusarvoltaan selvästi Koneen Saksan osalta toimittamat tiedot.
- 277 Toisekseen on kiistatonta, että Kone toimitti komissiolle lisäarvoltaan merkittäviä todisteita Saksassa toimineesta kartellista 12. ja 18.2.2004 eli komission 28.1.2004 tekemää ensimmäistä tutkimusta seuranneen kuukauden aikana (riidanalaisen päätöksen 104–106 ja 792 perustelukappale), kun taas Belgiassa toimineeseen kartelliin liittyvä Otisin yhteistyö alkoi [*luottamuksellinen*] eli sen jälkeen, kun Belgiassa oli toteutettu 9.3.2004 toinen tutkimusten sarja (riidanalaisen päätöksen 95 ja 96 perustelukappale).
- 278 Otis, jonka yhteistyö kuului vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan soveltamisalaan, toimitti kolmanneksi tietoja komissiolle Belgiassa toimineesta kartellista ajankohtana, jolloin komissiolla oli jo hallussaan rikkomisen toteamiseksi riittävästi todisteita, jotka olivat sisältyneet Koneen aiemmin esittämään hakemukseen, jonka perusteella Kone vapautettiin sakoista kokonaan (riidanalaisen päätöksen 760 ja 761 perustelukappale). Sen sijaan Saksassa tapahtuneen rikkomisen osalta yhdellekään yritykselle ei myönnetty vapautusta sakoista, eli komissiolla ei ollut Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi riittävästi todisteita Koneen esittäessä hakemuksensa kyseisen tiedonannon nojalla.
- 279 Kaiken edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki Otisin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi tehtyyn Otisin yhteistyöhön.

Otisin tekemä yhteistyö Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi

280 Otis oli toinen yritys, joka esitti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Saksassa toimineen kartellin osalta hakemuksen [*luottamuksellinen*] (riidanalaisen päätöksen 107 perustelukappale), ja sen sakon määrää alennettiin 25 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan nojalla Saksassa toimineen kartellin toteamiseksi tehdyn yhteistyön perusteella (riidanalaisen päätöksen 800 perustelukappale). Komissio selittää tätä riidanalaisen päätöksen 796 ja 799 perustelukappaleessa seuraavasti:

”796 Kun otetaan huomioon toimitettujen todisteiden merkitys sekä Otisin esittämien huomautusten laatu ja ajankohta, voidaan todeta niillä olevan merkittävää lisäarvoa, joka vahvistaa komission mahdollisuutta osoittaa kyseiset seikat toteen. Kyseessä on kuitenkin tavanomainen ennakoedellytys [vuoden 2002] yhteistyötiedonannon 21 ja 22 kohdan nojalla myönnettävälle sakkojen alennukselle. Otis ei ole osoittanut, miten sen yhteistyö voitaisiin liittää poikkeuksellisiin olosuhteisiin. Lisäksi [vuoden 2002] yhteistyötiedonannon mukaan yli 20–30 prosentin alennusta ei voida myöntää todisteita toisena toimittavalle yritykselle.

--

799 Alennettaessa sakkoa määrätyn asteikon mukaisesti on otettava huomioon ajankohta, jolloin todisteet on toimitettu, niistä aiheutuvan lisäarvon taso sekä yrityksen yhteistyön taso ja jatkuminen huomautusten esittämisen jälkeen. Otis täytti 21 kohdassa asetetun edellytyksen täysin vasta [*luottamuksellinen*] päivätyin täydennyksen jälkeen. Otisin lausunnoilla oli kuitenkin merkittävää lisäarvoa, joka vahvisti huomattavasti komission mahdollisuutta osoittaa rikkomisen toteen. [*luottamuksellinen.*] Toimitettuihin todisteisiin ei kuitenkaan sisälly rikkomisen ajankohdalta peräisin olevia todisteita.”

281 Ensiksi on todettava, että asian T-145/07 kantajat väittävät komission rikkoneen vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa, koska Otis oli täyttänyt tiedonannon 8 kohdan b alakohdan mukaiset sakoista vapauttamisen edellytykset. Komissio oli nimittäin ilmoittanut Otisille, [*luottamuksellinen,*] että se voisi vieläkin saada vapautuksen sakoista Saksan osalta kyseisen tiedonannon nojalla ja että se voitaisiin vapauttaa sakoista ehdollisesti. Sakoista vapauttamista koskeva hakemus kuitenkin hylättiin [*luottamuksellinen*]. Toisin kuin komissio katsoi, Otisin komissiolle ennen [*luottamuksellinen*] toimittamien todisteiden, selvitysten ja tietojen avulla komissio pystyi toteamaan EY 81 artiklan rikkomisen tiedonannon 8 kohdan b alakohdan mukaisesti.

282 On muistettava, että kun otetaan huomioon komission harkintavalta arvioitaessa yrityksen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tekemää yhteistyötä, unionin yleinen tuomioistuin voi puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen (ks. vastaavasti edellä 263 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, 81, 88 ja 89 kohta sekä edellä 263 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomio 18.6.2008, 555 kohta).

283 Samoin on muistettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla myönnettävä vapautus sakoista edellyttää muun muassa, että yritys toimittaa ensimmäisenä todisteita, joiden perusteella komissio katsoo pystyvänsä toteamaan, että EY 81 artiklaa on rikottu väitetyn yhteisöön vaikuttavan kartellin yhteydessä.

284 On todettava, että Otisin esittäessä Saksassa tapahtunutta rikkomista koskevan hakemuksensa [*luottamuksellinen*] mainitun tiedonannon nojalla komissio oli jo toteuttanut kaksi tutkimusten sarjaa Saksassa 28.1. ja 9.3.2004 (riidanalaisen päätöksen 104 ja 106 perustelukappale). Komissio oli lisäksi jo saanut tietoja kolmannelta tietolähteeltä kesällä 2003 (riidanalaisen päätöksen 91 perustelukappale) ja vastaanottanut kyseisen tiedonannon nojalla esitetyn Koneen hakemuksen 12.2.2004 (riidanalaisen päätöksen 105 perustelukappale).

- 285 Asian T-145/07 kantajien mukaan komission Otisille osoittamasta kirjeestä kävi kuitenkin ilmi [luottamuksellinen], ettei komissio ollut pystynyt toteamaan Saksassa tapahtunutta rikkomista ennen kuin se oli saanut Otisin toimittamat tiedot.
- 286 Kyseisessä kirjeessä komissio oli muistuttanut ensin, että [luottamuksellinen], ja ilmoittanut sitten Otisille tehneensä vastikään päätöksen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esitetystä ensimmäisestä hakemuksesta ja [luottamuksellinen]. Komissio lisäsi aikovansa tutkia [luottamuksellinen]. Komissio painotti kuitenkin sitä, että [luottamuksellinen] osallistumisestaan Saksassa toimineeseen kartelliin.
- 287 On huomautettava, että kirjettä [luottamuksellinen] on tarkasteltava yhdessä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 18 kohdan kanssa; sen mukaan ”komissio ei tutki muita sakoista vapauttamista koskevia hakemuksia, jotka liittyvät samaan epäilyyn kilpailusääntöjen rikkomiseen, ennen kuin se on ottanut kantaa jo samaansa hakemukseen”. Kirjeen tarkoituksena oli siis yksinomaan ilmoittaa Otisille, että komissio voisi tutkia Otisin esittämän hakemuksen sakoista vapauttamiseksi sen jälkeen, kun se olisi ottanut kantaa toisen yrityksen, tässä tapauksessa Koneen, esittämään hakemukseen sakoista vapauttamiseksi. Kirjeessä ei kuitenkaan arvioitu mitenkään Otisin yhteistyön laatua. Siinä todettiin päinvastoin selvästi, että komission on vielä tutkittava, täyttävätkö Otisin toimittamat todisteet mainitun tiedonannon 8 kohdan b alakohdan edellytykset.
- 288 Saksassa toiminutta kartellia koskeneen Otisin yhteistyön laadusta on todettava, että yhteistyö koostuu lähinnä yksipuolisista lausunnoista, kuten asiakirja-aineistosta käy ilmi.
- 289 Yrityksen yksipuoliset lausunnot, vaikka ne olisivat yksityiskohtaisia, eivät kuitenkaan riitä rikkomisen toteamiseen, jos niiden tueksi ei ole esitetty täsmällisiä ja yhtäpitäviä asiakirjatodisteita. Komission on nimittäin esitettävä päätöksessään täsmällistä ja yhtäpitävää näyttöä, jonka perusteella voidaan vakuuttua siitä, että rikkominen on tapahtunut (ks. asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok., s. II-2707, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 290 Otis toimitti kylläkin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esittämässään hakemuksessa muutamia asiakirjatodisteita. [luottamuksellinen]
- 291 Näiden todisteiden todistusarvo on kuitenkin vähäinen. Niihin ei nimittäin sisälly varsinaisesti mitään todisteita riidanalaisessa päätöksessä todetusta kilpailunvastaisesta menettelystä. [luottamuksellinen]
- 292 Vaikka Otisin toimittamiin todisteisiin sisältyi muutamia rikkomisen ajankohdalta peräisin olevia asiakirjoja (Otisin kahden työntekijän kululaskut), komissio ei kuitenkaan tässä tilanteessa ylittänyt selvästi harkintavaltaansa päättäessään, etteivät Otisin esittämät huomautukset riittäneet Saksassa tapahtuneen EY 81 artiklan rikkomisen toteamiseen. Komission oli siis perusteltua kieltäytyä vapauttamasta Otisia sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla.
- 293 Tätä päätelmää ei kumoa myöskään se seikka, että riidanalainen päätös sisältää lukuisia viittauksia Otisin esittämiin huomautuksiin. On muistettava, että komissio oli jo vastaanottanut vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esitetyn Koneen hakemuksen silloin, kun se vastaanotti saman tiedonannon nojalla esitetyn Otisin hakemuksen, ja että ensin mainittu hakemus sisälsi Otisin hakemuksen tavoin lähinnä yksipuolisia lausuntoja eikä sen tueksi ollut esitetty mitään muita todisteita kuin muistin varassa laadittuja omia kirjallisia lausuntoja (riidanalaisen päätöksen 788 perustelukappale). Koska komissio ei pystynyt toteamaan Saksassa tapahtunutta rikkomista pelkästään Koneen esittämien eikä myöskään Otisin esittämien yksipuolisten lausuntojen perusteella, sen oli viitattava riidanalaisessa päätöksessä (209–288 perustelukappale) muihin näitä seikkoja tukeviin todisteisiin; niihin kuului myös Otisin esittämiä todisteita, jotka eivät kuitenkaan yksin riittäneet rikkomisen toteamiseen (ks. edellä 289 kohta).

- 294 Toiseksi asian T-145/07 kantajat olivat sitä mieltä, että hylätessään Otisin hakemuksen sakoista vapauttamiseksi [, *luottamuksellinen*,] komissio ei ollut vielä analysoinut kokonaan Otisin toimittamia tietoja eikä etenäkään asiakirjoja [*luottamuksellinen*]. Jos komissio kuitenkin olisi analysoinut nämä asiakirjat asianmukaisesti, Otisille olisi myönnetty vapautus sakoista.
- 295 Tämä väite on hylättävä, sillä edellä 282–293 kohdassa esitetystä päättelystä seuraa, että Otisin komissiolle toimittamat tiedot – siis myöskään asiakirjat [*luottamuksellinen*] – eivät täyttäneet kokonaisuutena vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan edellytyksiä. Otisin yksipuoliset lausunnot, joiden tueksi ei esitetty täsmällisiä ja yhtäpitäviä asiakirjatodisteita, eivät nimittäin olleet luonteeltaan sellaisia, että komissio olisi voinut niiden perusteella todeta Saksassa tapahtuneen rikkomisen.
- 296 Asian T-145/07 kantajien väite, jonka mukaan komissio ei ollut analysoinut asiakirjoja [*luottamuksellinen*], ei joka tapauksessa pidä paikkaansa. On nimittäin todettava, että komission Otisille lähettämässä kirjeessä [*luottamuksellinen*], jossa Otisille kerrottiin komission aikovan tutkia, täyttääkö Otis vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdassa asetetut edellytykset, mainitaan nimenomaisesti esitetty lausunto [*luottamuksellinen*] ja toimitettu asiakirja [*luottamuksellinen*]. Lisäksi komissio käytti yhtäältä Otisin toimittamia tietoja [*luottamuksellinen*] (ks. väitetiedoksiannon 108, 228, 253, 255, 257, 265, 266, 268 ja 270 kohta sekä riidanalaisen päätöksen 213, 240, 242, 244, 251–254, 257 ja 260 perustelukappale) ja [*luottamuksellinen*] (ks. väitetiedoksiannon 255, 275 ja 282 kohta sekä riidanalaisen päätöksen 242 ja 272 perustelukappale). Otisin komissiolle [*luottamuksellinen*] lähettämästä sähköpostiviestistä on riittävää todeta, että siihen sisältyy vain Otisin ehdotus, jossa se tarjoaa työntekijöitään ja mahdollisuuksien mukaan myös entisiä työntekijöitään komission käyttöön.
- 297 Kolmanneksi asian T-145/07 kantajat väittävät, että komission asiakirja-aineisto ei sisältänyt kaikkia Otisin toimittamia asiakirjoja ja että näin ollen Otisin yhteistyön arvioinnissa käytetty tosiseikkoja koskeva perusta oli epätäydellinen ja siten epäasianmukainen. Kantajien mukaan riidanalaisessa päätöksessä ei siis ollut otettu huomioon todisteita [*luottamuksellinen*], joihin sisältyi taulukko Saksaan tehdyistä maksuista, todisteita [*luottamuksellinen*], joihin sisältyi matkakululaskuja ja kaksi sähköpostiviestejä sisältävää cd-rom-levyä, todisteita [*luottamuksellinen*], joissa esitettiin tiivistelmä Otisin toteuttamista toimenpiteistä komission auttamiseksi, eikä todisteita [*luottamuksellinen*], jossa komission käyttöön tarjottiin Otisin entisiä työntekijöitä. Riidanalaisessa päätöksessä ei mainittu myöskään yhteistyötä, jota Otis oli tehnyt komission kanssa vastatessaan Saksaa koskeviin komission epävirallisiin tietopyyntöihin.
- 298 Tämä väite on hylättävä samoin perustein kuin on tehty edellä 295 kohdassa. Joka tapauksessa on todettava, että Otisin toimittamat todisteet [*luottamuksellinen*] sisältyvät, toisin kuin asian T-145/07 kantajat väittävät, komission asiakirja-aineistoon, että ne on mainittu asianmukaisesti väitetiedoksiannon 108 kohdassa ja riidanalaisen päätöksen 107 perustelukappaleessa, ja että komissio on myös käyttänyt niitä, mikä käy ilmi väitetiedoksiannon 231, 232 ja 258 kohdasta sekä riidanalaisen päätöksen 216, 217, 245 ja 247 perustelukappaleesta. Kahdesta komissiolle toimitetusta cd-rom-levystä, jotka eivät kantajien mukaan kuuluneet komission asiakirja-aineistoon, on tarpeen todeta ainoastaan, että – kuten asian T-145/07 kantajat huomauttavat – ne sisältyvät Otisin todisteisiin [*luottamuksellinen*], jotka on mainittu asianmukaisesti riidanalaisen päätöksen 107 perustelukappaleessa. Kyseisiä cd-rom-levyjä ei mainita väitetiedoksiannossa eikä riidanalaisessa päätöksessä erikseen siksi, etteivät ne sisältäneet komission tutkimuksen kannalta hyödyllisiä tietoja, mikä käy ilmi analysoitaessa tiettyjä näille levyille sisältyneitä asiakirjoja, jotka Otis toimitti unionin yleisen tuomioistuimen kirjallisen kysymyksen johdosta. On todettava, etteivät toimitetut tiedot [*luottamuksellinen*], jotka sisälsivät tiivistelmän Otisin komission avuksi toteuttamista toimenpiteistä, eivätkä toimitetut tiedot [*luottamuksellinen*], joissa tarjottiin Otisin entisiä työntekijöitä komission käyttöön, sisältäneet tietoja Saksassa toimineesta kartellista. Sähköpostiviestit, joiden väitetään puuttuvan komission asiakirja-aineistosta, koskevat suureksi osaksi ainoastaan Otisin yhteistyön

- käytännön näkökohtia (kuten kokousten järjestämistä tai joidenkin yhteistyökumppanien poissaoloa). Asian T-145/07 kantajien väitettä Otisin yhteistyön arvioinnissa tapahtuneista virheistä ei voida näin ollen hyväksyä.
- 299 Neljänneksi asian T-145/07 kantajat huomattavat, ettei komissio selittänyt riidanalaisessa päätöksessä syytä, joiden vuoksi se hylkäsi Otisin hakemuksen sakoista vapauttamiseksi. Näin komissio rikkoi kantajien mukaan EY 253 artiklaa, vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa, luottamuksensuojan periaatetta sekä Otisin puolustautumisoikeuksia, joten Otisille Saksan kartellista määrätty sakko on kumottava.
- 300 Kantajien nimenomaisesti esille ottamassa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 31 kohdassa todetaan, että ”päätöksessä mainitaan yrityksen yhteistyö komission kanssa hallintomenettelyn aikana sakoista vapauttamisen tai sakkojen lieventämisen perusteluna”.
- 301 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on myös niin, että kysymys siitä, täyttävätkö päätöksen perustelut EY 253 artiklassa määrätyt edellytykset, on ratkaistava päätöksen sanamuodon lisäksi sen asiayhteyden sekä kaikkien kyseessä olevaa asiaa koskevien oikeussääntöjen perusteella (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-371/94 ja T-394/94, British Airways ym. v. komissio, tuomio 25.6.1998, Kok., s. II-2405, 94 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 302 Samoin oikeuskäytännössä on todettu, että perustelut voivat olla implisiittisiä, kunhan ne, joita asia koskee, saavat niiden avulla selville syyt, joiden vuoksi kyseessä olevat toimenpiteet on tehty ja unionin yleisellä tuomioistuimella on käytettävissään riittävät tiedot, jotta se kykenee harjoittamaan laillisuusvalvontaansa (ks. vastaavasti edellä 123 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 372 kohta ja asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, Kok., s. I-1331, 46 kohta).
- 303 Nyt käsiteltävässä asiassa on todettava komission tuoneen riidanalaisen päätöksen 795 perustelukappaleessa esiin, että ”Otis haki sakoista vapauttamista [vuoden 2002] yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan perusteella ja väitti olleensa ensimmäinen yritys, joka toimitti täydentäviä tietoja, joita ilman komissio ei olisi pystynyt todistamaan Saksassa toimineen kartellin olemassaoloa”.
- 304 Vaikka komissio ei vastannut tähän väitteeseen suoraan, se vastasi siihen implisiittisesti selittämällä riidanalaisen päätöksen 796–800 perustelukappaleessa, että Otisin toimittamien tietojen perusteella Otisin sakkoa voitiin alentaa 25 prosentilla vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21–23 kohdan nojalla.
- 305 Kun kuitenkin muistetaan Otisin tekemän yhteistyön tarkastelussa huomioon otetut oikeussäännöt, Otisin hakemus sakoista vapauttamiseksi oli väistämättä hylättävä, sillä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdassa asetetut edellytykset eivät täyttyneet, toisin sanoen komissio ei pystynyt toteamaan Saksassa tapahtunutta rikkomista Otisin toimittamien todisteiden perusteella.
- 306 Otis pystyy siis saamaan riidanalaisesta päätöksestä selville perustelut, joiden nojalla komissio kieltäytyi myöntämästä sille vapautusta sakoista sen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tekemän yhteistyön perusteella, ja vastaavasti unionin yleinen tuomioistuin pystyy harjoittamaan laillisuusvalvontaansa tämän päätöksen perusteella. Väitteet EY 253 artiklan ja vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomisesta on siis hylättävä. Koska asian T-145/07 kantajien väitettä, jonka mukaan niiden puolustautumisoikeuksia on rikottu, perustellaan ainoastaan sillä, ettei riidanalaisessa päätöksessä esitetty perustelua Otisin sakoista vapauttamista koskevan hakemuksen hylkäämiselle, myös tämä väite on hylättävä. Sama pätee väitteeseen, joka koskee luottamuksensuojan periaatteen rikkomista, sillä kantajien mukaan kyseinen periaate velvoitti komission selvittämään päätöksessään, miksi sakosta ei myönnetty vapautusta.

- 307 Viidenneksi asian T-145/07 kantajat esittävät, että vaikka unionin yleinen tuomioistuin toteaisi, ettei Otisille voitu myöntää vapautusta sakoista, komissio oli siitä huolimatta rikkonut vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa kieltäytyessään myöntämästä sille ”osittaista vapautusta” joistakin laittomien järjestelyjen näkökohdista, jotka se oli paljastanut ensimmäisenä, tiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisen alakohdan mukaisesti. Komission ei siis olisi pitänyt määrätä Otisille sakkoa hisseihin kohdistuneesta kartellista ajanjaksolta, joka alkaa joulukuusta 2000 ja päättyy kesäkuuhun 2002, eikä liukuportaisiin kohdistuneesta kartellista ajanjaksolta, joka alkaa elokuusta 1995 ja päättyy kesäkuuhun 2002.
- 308 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisessä alakohdassa määrätään, että ”jos yritys lisäksi toimittaa todisteita komissiolle aikaisemmin tuntemattomista tosiseikoista, jotka liittyvät suoraan epäillyn kartellin vakavuuteen tai kestoon, komissio ei ota näitä tosiseikkoja lukuun määrittäessään sakkoa, joka määrätään kyseiset todisteet toimittaneelle yritykselle”.
- 309 Vaikka Otisin tekemällä yhteistyöllä oli merkittävää lisäarvoa komission hallussa olleisiin todisteisiin nähden, minkä vuoksi komissio myönsi Otisille 25 prosentin alennuksen sakkoihin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisen luettelukohdan perusteella (riidanalaisen päätöksen 796–800 perustelukappale), komission oli perusteltua todeta, ettei Otis voinut vaatia sakkojen ylimääräistä alentamista tiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisen alakohdan nojalla.
- 310 Tässä yhteydessä on muistettava yhtäältä, että kun Otis toimitti hakemuksensa komissiolle [*luottamuksellinen*], komissio oli jo saanut Koneelta 12.2.2004 samaa rikkomista koskevan hakemuksen sekä tietoja myös kolmannelta lähteeltä. Lisäksi komissio oli jo toteuttanut kaksi tutkimusten sarjaa Saksassa hissien ja liukuportaiden alalla. Kone oli kertonut komissiolle 12.2.2004 päivätyssä hakemuksessaan [*luottamuksellinen*]. Asian T-145/07 kantajat eivät myöskään kiistä komission toteamusta, jonka mukaan kyseessä on yhtenä kokonaisuutena pidettävä jatkettu rikkominen, joka koski hissien ja liukuportaiden alaa, joten perustelut, joiden mukaan Otisille ei olisi pitänyt määrätä sakkoa ”hisseihin kohdistuneesta kartellista” ajanjaksolta, joka alkaa joulukuusta 2000 ja päättyy kesäkuuhun 2002, eikä ”liukuportaisiin kohdistuneesta kartellista” ajanjaksolta, joka alkaa elokuusta 1995 ja päättyy kesäkuuhun 2002, eivät voi menestyä.
- 311 Toisin kuin asian T-145/07 kantajat väittävät, tässä yhteydessä merkitystä ei ole sillä seikalla, ettei komissio tuntenut kilpailijoiden välisten kokousten yksityiskohtia, kuten niiden ajankohtaa ja paikkaa, koska EY 81 artiklan pohjalta tehtävän tosiseikkojen arvioinnin kannalta ei ole välttämätöntä, että komissio selvittää kilpailijoiden välisten kokousten päivämäärät, eikä sen varsinkaan tarvitse selvittää niiden paikkaa (yhdistetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok., s. II-931, 675 kohta; ks. myös vastaavasti yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok., s. II-491, 2354 kohta). Edellä esitetystä seuraa, että kartellin olemassaolo elokuusta 1995 lähtien oli, toisin kuin kantajat väittävät, jo komission tiedossa, kun kantajat esittivät vuoden 2002 yhteistyötiedonantoon perustuvan hakemuksensa.
- 312 Toisaalta Otisin hakemukseen sisältyi, kuten edellä 295 kohdassa on todettu, yksipuolisia lausuntoja, joiden tueksi ei esitetty mitään täsmällisiä ja yhtäpitäviä asiakirjatodisteita rikkomisesta. Näin ollen Saksaan liittyvä Otisin hakemus ei sisältänyt sellaisia todisteita, joilla olisi ollut suora vaikutus rikkomisen vakavuudesta tai kestosta määrittäviin seikkoihin. Otisin lausunnot ovat nimittäin voineet vaikuttaa vain välillisesti rikkomisen keston ja vakavuuden määrittämiseen, sillä sen lausunnon jokainen seikka on pitänyt vahvistaa muilla todisteilla, jotka komissio on kerännyt tutkimuksensa aikana.

- 313 Väite vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisen alakohdan soveltamatta jättämisestä on siis hylättävä.
- 314 Asian T-145/07 kantajat vetoavat samoin EY 253 artiklan rikkomiseen, koska komissio ei kantajien mukaan ilmoittanut, mistä syystä Otisille ei voitu myöntää ”osittaista vapautusta” vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisen alakohdan nojalla.
- 315 On kuitenkin todettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeinen alakohta sisältyy tiedonannon B jaksoon, jonka otsikko on ”Sakkojen lieventäminen”, ja se liittyy komissiolle lisäarvoltaan merkittäviä todisteita toimittaneelle yritykselle myönnettävän sakkojen alennuksen tason määrittämiseen. Komissio myönsi Otisille arvioidessaan tämän tekemää yhteistyötä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla (riidanalaisen päätöksen 795–800 perustelukappale) sakon määrään 25 prosentin alennuksen tiedonannon 23 artiklan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisen luetelmakohdan nojalla, joten se hylkäsi implisiittisesti mutta väistämättä Otisin hakemuksen, joka koski tiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisen alakohdan soveltamista.
- 316 Kun otetaan huomioon oikeussäännöt, joiden kannalta Otisin tekemää yhteistyötä tarkasteltiin, ja koska komissio katsoi riidanalaisen päätöksen 795–800 perustelukappaleessa, että Otisille voitiin myöntää vain 25 prosentin alennus sakkoon, Otisin hakemus vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 artiklan b kohdan viimeisen alakohdan soveltamisesta oli hylättävä väistämättä sillä perusteella, etteivät kyseisessä kohdassa asetetut edellytykset täyttyneet, eli siksi, etteivät Otisin toimittamat todisteet, jotka sisälsivät tietoa komissiolle aiemmin tuntemattomista tosiseikoista, vaikuttaneet suoraan oletetun kartellin vakavuuteen tai keston.
- 317 Otis pystyy siis saamaan riidanalaisesta päätöksestä selville perustelut, joiden nojalla komissio kieltäytyi soveltamasta vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeistä alakohtaa vahvistaessaan Otisin sakkoon myönnettävän alennuksen, ja vastaavasti unionin yleinen tuomioistuin pystyy harjoittamaan laillisuusvalvontaansa päätöksen perusteella. Väite EY 253 artiklan rikkomisesta on siis hylättävä.
- 318 Kuudenneksi asian T-145/07 kantajat huomauttavat, että vaikka unionin yleinen tuomioistuin katsoisi, että Koneelle olisi pitänyt myöntää vapautus sakoista Saksan osalta, Otisin tekemää yhteistyötä olisi pitänyt arvioida vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdassa määrätyn alennuksen ensimmäisen asteikon perusteella, ja näin ollen sen sakkoja olisi pitänyt alentaa Saksan osalta 50 prosentilla ja alennuksen olisi joka tapauksessa pitänyt olla selvästi suurempi kuin 25 prosenttia. Tätä väitettä ei voida hyväksyä. Se perustuu nimittäin pelkkään oletukseen siitä, että Koneella olisi ollut oikeus vapautukseen sakoista Saksan osalta, mitä muut seikat eivät tue.
- 319 Seitsemänneksi asian T-145/07 kantajat väittävät ensinnäkin Otisille sen tekemän yhteistyön perusteella vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla myönnetystä sakkojen 25 prosentin alennuksesta, ettei sitä perusteltu riittävästi, mikä on vastoin EY 253 artiklaa.
- 320 Väite on hylättävä. Komissio esitti riidanalaisen päätöksen 796–800 perustelukappaleessa perustelut, joiden nojalla Otisille myönnettiin 25 prosentin alennus sakkoihin sen tekemästä yhteistyöstä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Otis pystyy siis saamaan riidanalaisesta päätöksestä selville perustelut, joiden nojalla mainittu alennus myönnettiin, ja vastaavasti unionin yleinen tuomioistuin voi harjoittaa laillisuusvalvontaansa päätöksen perusteella.
- 321 Asian T-145/07 kantajat väittävät toisekseen, että komission olisi pitänyt myöntää Otisille vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 ja 22 kohdan nojalla 50 prosentin alennus sakkoihin ja että alennuksen olisi pitänyt olla joka tapauksessa huomattavasti suurempi kuin 25 prosenttia, koska Otisin tekemä yhteistyö tuotti merkittävää lisäarvoa, jonka avulla komissio pystyi näyttämään rikkomisen toteen.

- 322 Tässä yhteydessä on todettava aluksi, että Otisin ensimmäinen lausunto vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esitetyn, Saksassa tapahtunutta rikkomista koskevan hakemuksen yhteydessä [*luottamuksellinen*] toimitettiin samaa rikkomista koskeneen 12.2.2004 jätetyn ja 18.2.2004 täydennetyt Koneen hakemuksen jälkeen. Kone oli siis ensimmäinen yritys, joka täytti tiedonannon 21 kohdassa asetetun edellytyksen.
- 323 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisen luettelakohdan mukaista sakkujen alentamisasteikkoa ei voitu soveltaa Otisin tekemään yhteistyöhön, koska kyseinen etu on varattu ensimmäiselle yritykselle, joka täyttää tiedonannon 21 kohdassa asetetut edellytykset.
- 324 Otisin tekemä yhteistyö toisena yrityksenä, joka täytti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa asetetun edellytyksen, kuuluu näin ollen väistämättä saman tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisen luettelakohdan soveltamisalaan. Tällöin mainitulla yrityksellä oli oikeus sakkujen alentamiseen 20–30 prosentilla. Otisille sen yhteistyön perusteella myönnetty sakkujen 25 prosentin alennus (riidanalaisen päätöksen 800 perustelukappale) vastaa siis tiedonannossa tätä varten vahvistettua asteikkoa.
- 325 Koska Otis ei ollut ensimmäinen yritys, joka toimitti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Saksaan liittyvän hakemuksen, sille ei voitu myöntää 50 prosentin alennusta sakkoihin. Otisin väite, jonka mukaan se oli täyttänyt tiedonannon 21 kohdassa asetetut edellytykset ennen [*luottamuksellinen*], toisin kuin riidanalaisen päätöksen 799 perustelukappaleessa todetaan, on tässä yhteydessä merkityksetön.
- 326 Seuraavaksi on muistutettava, että komissiolla on harkintavaltaa arvioidessaan sakkujen alennuksen tarkkaa määrää vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa asetetun asteikon mukaisesti ja että unionin yleinen tuomioistuimien voi puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen (ks. vastaavasti edellä 263 kohdassa mainitut asia SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, 81, 88 ja 89 kohta sekä asia Hoechst v. komissio, tuomio 18.6.2008, 555 kohta).
- 327 On siis tutkittava, ovatko asian T-145/07 kantajat osoittaneet, että komissio ylitti selvästi harkintavaltansa vahvistaessaan Otisin sakon määrään 25 prosentin alennuksen Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamista varten tehdyn Otisin yhteistyön perusteella. Tässä yhteydessä asian T-145/07 kantajat toivat esiin, että komission hallussa jo ennen Otisin toimittamia asiakirjoja olleet todisteet olivat epämääräisiä ja liittyivät yksinomaan vuosiin 2002 ja 2003, että Otis jatkoi yhteistyötä myös sakoista vapauttamista koskevan hakemuksen hylkäämisen jälkeen ja että riidanalaisessa päätöksessä esitetyt päätelmät perustuvat Otisin toimittamiin tietoihin, mikä osoittaa näiden tietojen merkittävän lisäarvon.
- 328 Tässä yhteydessä on muistutettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan toisen alakohdan mukaan sakkujen alennuksen tason määrittämiseksi kussakin näistä ryhmistä, tässä tapauksessa 20–30 prosentin asteikolla, komissio ottaa huomioon sen, ”minä ajankohtana 21 kohdan mukaiset edellytykset täyttävät todisteet toimitettiin ja missä määrin ne sisälsivät lisäarvoa”.
- 329 Yhtäältä on niin, että vaikka oletettaisiin, että Otis täytti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa asetetut edellytykset ennen [*luottamuksellinen*], kuten asian T-145/07 kantajat väittävät, Otis ei ole kuitenkaan missään tapauksessa voinut täyttää niitä ennen [*luottamuksellinen*], jolloin se esitti Saksaan liittyvän hakemuksensa (riidanalaisen päätöksen 107 perustelukappale). Komissiolla oli kuitenkin tuolloin hallussaan jo eräältä tietolähteeltä saatuja lausuntoja (riidanalaisen päätöksen 91 perustelukappale), se oli jo toteuttanut kaksi tutkimusten sarjaa Saksassa (riidanalaisen päätöksen 104, 106 ja 107 perustelukappale) ja se oli jo vastaanottanut Koneen hakemuksen, jossa kuvattiin kartellin tavoitteita, järjestelyjä, osallistujia, kohdetta ja kestoja.

- 330 Toisaalta Otisin tekemän yhteistyön lisäarvon asteesta on muistutettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn Saksassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistumista koskeneen hakemuksensa yhteydessä Otis toimitti komissiolle lähinnä yksipuolisia lausuntoja kyseisestä rikkomisesta. Kuten komissio korostaa riidanalaisen päätöksen 799 perustelukappaleessa, ”Otisin lausunnoilla oli kuitenkin merkittävää lisäarvoa, joka vahvisti huomattavasti komission mahdollisuutta osoittaa rikkominen toteen”. Yrityksen toimittamat todisteet mainitun tiedonannon nojalla esitettyä hakemusta varten ovat kuitenkin laadultaan alempiarvoisia kuin kirjalliset todisteet, jotka ovat peräisin ajankohdalta, jota tosiseikat koskevat (ks. vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 22 kohta).
- 331 Rikkomisajankohdalta peräisin olevista Otisin komissiolle toimittamista asiakirjoista on muistutettava lisäksi, että niillä oli vain vähäinen todistusarvo, sillä ne eivät sisältäneet mitään todisteita riidanalaisessa päätöksessä todetusta kilpailuvastaisesta menettelystä (ks. edellä 291 kohta).
- 332 Edellä esitetyn perusteella komissio ei ole ylittänyt selvästi harkintavaltaansa, kun se on myöntänyt Otisille Saksan kartellin toteamista varten tehdyn yhteistyön nojalla sakkoihin alennuksen, joka asettuu vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisen luetelmakohdan mukaisesti sovellettavan asteikon puoliväliin.
- 333 Vaikka oletettaisiin, kuten asian T-145/07 kantajat kolmanneksi väittävät, että Otisin toimittamat todisteet olisivat olleet laadultaan Koneen toimittamia todisteita parempia, tällaisen toteamuksen perusteella komission ei voida katsoa rikkoneen selvästi suhteellisuus- ja kohtuullisuusperiaatteita myöntäessään Otisille 25 prosentin alennuksen ja Koneelle 50 prosentin alennuksen sakon määrään. On nimittäin kiistatonta, että Koneen yhteistyö edelsi Otisin yhteistyötä ja että Koneen yhteistyö oli laadultaan riittävää, niin että sen voitiin katsoa tuovan merkittävää lisäarvoa komission hallussa jo oleviin todisteisiin nähden. Koska on yhteisön edun mukaista saada salaiset kartellit paljastettua ja kiellettyä mahdollisimman nopeasti, on suhteellisuus- ja kohtuullisuusperiaatteiden mukaista antaa suurempi korvaus ensimmäiselle yritykselle, joka on yhteistyönsä avulla vahvistanut huomattavasti komission mahdollisuutta todeta kyseessä oleva rikkominen.
- 334 Asian T-145/07 kantajat väittävät, että Otisin ja Koneen erilainen kohtelu rikkoi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, mistä on muistutettava neljänneksi, että Koneen yhteistyö edelsi Otisin yhteistyötä ja että Koneen yhteistyö oli alkanut melko pian Saksassa toteutetun ensimmäisen tutkimusten sarjan jälkeen, kun taas Otisin yhteistyö alkoi vasta toisen tutkimusten sarjan päätyttyä (riidanalaisen päätöksen 104–107 perustelukappale). Vaikka oletettaisiin, että Otisin yhteistyö olisi ollut ominaislaadultaan parempaa kuin Koneen yhteistyö, on huomattava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn hakemuksen lisäarvo arvioidaan komission hallussa jo olevien todisteiden perusteella. Komissiolla oli hallussaan selvästi enemmän todisteita Otisin esittäessä hakemuksensa kuin Koneen esittäessä omansa.
- 335 Koska eri yritysten tilanteita ei voida verrata toisiinsa, komissio ei rikkonut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta myöntäessään Koneelle 50 prosentin alennuksen sakkoihin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan nojalla ja Otisille 25 prosentin alennuksen saman määräyksen toisen luetelmakohdan nojalla.
- 336 Asian T-145/07 kantajien väitettä, joka esitettiin vastineen alaviitteessä ja joka koski kantajien puolustautumisoikeuksien rikkomista siten, etteivät kantajat olleet saaneet tutustua tietolähteen antamiin tietoihin hallinnollisen menettelyn aikana, ei voida viidenneksi myöskään hyväksyä, sillä kantajat eivät selitä, millä tavoin riidanalaisen päätöksen sisältö olisi voinut olla erilainen, jos kantajat olisivat saaneet tutustua kyseisiin asiakirjoihin (ks. edellä 159 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, 31 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 337 Toissijaisesti asian T-145/07 kantajat tuovat kahdeksanneksi esiin, että vaikka unionin yleinen tuomioistuin katsoisi, ettei Otisille voida myöntää 50 prosentin alennusta sakkoihin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla, sen olisi kuitenkin pidettävä Otisin tekemää yhteistyötä lieventävänä asianhaarana vuoden 1998 suuntaviivojen nojalla.
- 338 Tämä väite, joka esitettiin kannekirjelmän alaviitteessä ja jota kantajat eivät perustelleet millään tavalla, ei täytä unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan edellytyksiä, eikä sitä näin ollen voida ottaa tutkittavaksi.
- 339 Kaiken edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki Otisin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi tehtyyn Otisin yhteistyöhön.

Otisin tekemä yhteistyö Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi

- 340 Komissio päätti riidanalaisen päätöksen 823 perustelukappaleessa ”myöntää Otisille 40 prosentin alennuksen sakon määrään [vuoden 2002] yhteistyötiedonannon 23 kohdan ensimmäisen alakohdan b alakohdan ensimmäisessä luettelukohdassa vahvistetun asteikon mukaisesti”.
- 341 Komissio selitti riidanalaisen päätöksen 818 perustelukappaleessa, että ”Otis oli toinen yritys, joka esitti [vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla] hakemuksen, jossa toimitettiin tietoja Luxemburgissa toimineesta kartellista”. Riidanalaisen päätöksen 819 perustelukappaleessa komissio täsmensi, että Otis toimitti [luottamuksellinen]. Riidanalaisen päätöksen 820 perustelukappaleessa se lisäsi [luottamuksellinen].
- 342 Otisin yhteistyön arvosta komissio mainitsi riidanalaisen päätöksen 821 ja 822 perustelukappaleessa myös seuraavaa:
- ”821 Komissio toteaa, että yhtäältä Otisin lausunnoista [luottamuksellinen] ja toisaalta Otisin toimittamista asianomaiselta ajankohdalta peräisin olevista todisteista [luottamuksellinen] muodostuvalla kokonaisuudella on merkittävää lisäarvoa. [luottamuksellinen].
- 822 – – Otis täytti 21 kohdassa asetetun edellytyksen täysin toimitettuaan [luottamuksellinen] päivätyn täydennyksen, josta aiheutui lisäarvoa, joka lisäsi huomattavasti komission mahdollisuutta osoittaa rikkomus toteen ja vahvisti nimenomaisesti kartellin alkamisen ja päättymisen päivämäärät. Huomautuksiin sisältyi kuitenkin vain vähän uusia tietoja [luottamuksellinen].”

- 343 Asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat väittävät, että Otisin tekemä yhteistyö vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla oikeuttaa tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisen luettelukohdan mukaisesti suurimpaan mahdolliseen alennukseen eli sakon määrän alentamiseen 50 prosentilla, kun otetaan huomioon päivämäärä, jona Otis toimitti todisteet komissiolle, niiden lisäarvo siltä osin kuin ne auttoivat komissiota saamaan paremman käsityksen rikkomisesta ja sisälsivät komission käyttöön näin tulleita asiakirjatodisteita sekä Otisin jatkuva ja ehdoton yhteistyö koko tutkimuksen ajan. Asian T-141/07 kantaja täsmensi tässä yhteydessä, että GTO:n toimittamien tietojen ansiosta saatiin selville kartellin täsmällinen kesto, käytössä ollut korjausmekanismi, jolla ei pystytty korvaamaan kartellin ulkopuolisille kilpailijoille menetettyjä markkinamahdollisuuksia, sekä kartellin osapuolten soveltama hintojenvalvontamekanismi. Asian T-145/07 kantajat totesivat samoin, että Luxemburgissa toiminutta kartellia koskeneet Otisin toimittamat todisteet olivat selvästi laajemmat kuin Koneen Saksan osalta toimittamat asiakirjat, joiden perusteella komissio oli myöntänyt 50 prosentin alennuksen.

- 344 Tästä on todettava ensinnäkin, etteivät asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat kiistä sitä, että Otisin tekemä yhteistyö kuuluu vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan soveltamisalaan ja että näin ollen kyseiselle yritykselle voitiin myöntää 30–50 prosentin alennus sakkoihin. Otisille sen tekemän yhteistyön perusteella myönnetty 40 prosentin alennus sakkoihin (riidanalaisen päätöksen 823 perustelukappale) vastaa siis tiedonannossa tätä varten vahvistettua asteikkoa.
- 345 On muistutettava vielä, että komissiolla on harkintavaltaa arvioidessaan sakkojen alennuksen tarkkaa määrää vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa asetetun asteikon mukaisesti ja että unionin yleinen tuomioistuim voi puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen (ks. vastaavasti edellä 263 kohdassa mainitut asia SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, 81, 88 ja 89 kohta sekä asia Hoechst v. komissio, tuomio 18.6.2008, 555 kohta).
- 346 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan toisen alakohdan mukaan sakkojen alennuksen tason ratkaisemiseksi kussakin näistä ryhmistä komissio ottaa huomioon sen, ”minä ajankohtana 21 kohdan mukaiset edellytykset täyttävät todisteet toimitettiin ja missä määrin ne sisälsivät lisäarvoa”. Lisäksi komissio voi saman määräyksen mukaan ”myös ottaa huomioon yrityksen todisteiden toimittamispäivän jälkeisen yhteistyön laajuuden ja jatkuvuuden”.
- 347 Riidanalaisen päätöksen kiistattomista toteamuksista käy ensinnäkin yksiselitteisesti ilmi, että vaikka Otisin tekemä yhteistyö täyttää vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdan edellytykset, Otisin esittämät Luxemburgin kartellia koskeneet todisteet, joiden perusteella sakkoja alennettiin, toimitettiin joka tapauksessa komissiolle vasta, kun komissio oli yhtäältä jo saanut Koneelta tätä kartellia koskevia tietoja, joiden perusteella se pystyi toteamaan rikkomisen ja joiden ansiosta Kone sai tiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla vapautuksen sakoista (riidanalaisen päätöksen 816 perustelukappale), ja kun komissio oli toisaalta tehnyt tutkimuksen kartellin oletettujen osallistujien tiloissa Luxemburgissa (riidanalaisen päätöksen 116 perustelukappale).
- 348 Otisin toimittamien todisteiden lisäarvon asteesta komission hallussa jo olleisiin tietoihin nähden on toiseksi todettava tässä tapauksessa komission tavoin, että koska Kone oli jo toimittanut komissiolle todisteita, joiden perusteella tämä pystyi toteamaan Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen, Otisin tekemän yhteistyön – Otis toimitti komissiolle joitakin tietoja, jotka olivat sille vielä tuntemattomia, sekä joitakin uusia asiakirjatodisteita, kuten hankeluetteloja – tuottama lisäarvo jäi väistämättä vähäiseksi.
- 349 Näin ollen Otisin osoittamasta yhteistyön laajuudesta ja jatkumisesta riippumatta komissio ei ylittänyt selvästi harkintavaltaansa myöntäessään Otisille 40 prosentin alennuksen sakkoihin Luxemburgissa toimineen kartellin toteamiseksi tehdyn yhteistyön nojalla.
- 350 Tätä päätelmää ei voida kumota asian T-145/07 kantajien väitteellä, joka koskee Koneelle Saksassa toimineen kartellin osalta myönnettyä 50 prosentin alennusta sakkoihin.
- 351 Kuten edellä 275 kohdassa on muistutettu, on nimittäin todettava, että merkittävän lisäarvon arvioiminen edellyttää määritelmän mukaan asian analysoimista kaikkien tiettyä rikkomista koskevien, komission hallussa olevien todisteiden muodostamaa taustaa vasten, joten eri rikkomisiin – tässä tapauksessa Luxemburgissa ja Saksassa tapahtuneisiin rikkomisiin – liittyviä tietoja ei voida verrata toisiinsa. Eri yritysten tilanteet eivät ole verrattavissa toisiinsa, joten komissio ei rikkonut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta myöntäessään Otisille 40 prosentin alennuksen Luxemburgissa toimineen kartellin toteamiseksi tehdyn yhteistyön perusteella, vaikka se myönsi Koneelle 50 prosentin alennuksen Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi tehdyn yhteistyön perusteella.

- 352 Joka tapauksessa asian T-145/07 kantajat eivät yhtäältä selitä väitettään, jonka mukaan Otisin toimittamat Luxemburgissa toiminutta kartellia koskeneet tiedot ylittivät laajuudeltaan ja todistusarvoltaan ”selvästi” Koneen Saksan osalta toimittamat tiedot.
- 353 Toisaalta Otis, jonka tekemä yhteistyö kuului vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan soveltamisalaan, toimitti komissiolle todisteet Luxemburgissa toimineesta kartellista ajankohtana, jolloin komissiolla oli jo rikkomisen toteamista varten riittävästi todisteita, jotka olivat sisältyneet Koneen aiempaan hakemukseen, jonka perusteella viimeksi mainittu vapautettiin sakoista kokonaan (riidanalaisen päätöksen 816 perustelukappale). Sitä vastoin Saksassa tapahtuneen rikkomisen osalta yksikään yritys ei saanut vapautusta sakoista. Komissiolla ei siis ollut riittävästi todisteita voidakseen todeta Saksassa tapahtuneen rikkomisen, kun Kone jätti hakemuksensa mainitun tiedonannon nojalla. Vaikka oletettaisiin, kuten asian T-145/07 kantajat väittävät, että Koneen toimittamat Saksassa tapahtuneeseen rikkomiseen liittyvät todisteet, joiden osalta Koneen tekemä yhteistyö kuului samoin tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan soveltamisalaan, eivät olleet yhtä yksityiskohtaisia kuin Otisin toimittamat todisteet Luxemburgissa toimineesta kartellista, komissio ei ylittänyt selvästi harkintavaltaansa myöntäessään Otisille 40 prosentin alennuksen sakon määrään ja Koneelle 50 prosentin alennuksen sakon määrään yhteistyöstä, joka liittyi Otisin kohdalla Luxemburgissa toimineeseen kartelliin ja Koneen kohdalla Saksassa toimineeseen kartelliin, koska todisteiden tuottamaa lisäarvoa arvioidaan tiedonannon 21 kohdan mukaisesti komission hallussa jo olevien todisteiden perusteella.
- 354 Kaiken edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki Otisin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi tehtyyn Otisin yhteistyöhön.

Kanneperuste, joka koskee luottamuksensuojan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista määritettäessä sakon määrän alentamista muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella

- 355 Komissio ilmoitti väitetiedoksiannon 614 kohdassa aikovansa ”myöntää muussa yhteydessä kuin [vuoden] 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella alennuksen [sakkoihin] erityisesti, jos yhtiö ei kiistä tosiseikkoja tai jos yhtiö antaa lisäapua, jonka perusteella komission toteamia tosiseikkoja voidaan selkeyttää tai täydentää”.
- 356 Riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappaleessa komissio totesi, että ”koska väitetiedoksiannon 614 kohdan perusteella syntyi asiaan liittyviä odotuksia, [komissio] päätti tulkita kyseistä kohtaa niiden yritysten edun mukaisesti, jotka ovat tämän perusteella edesauttaneet [riidanalaisessa] päätöksessä esitettyyn rikkomiseen liittyvien tosiseikkojen toteamista olemalla kiistämättä tosiseikkoja tai toimittamalla muita lisätietoja tai täsmennyksiä”.
- 357 Komissio myönsi näin ollen kaikille neljään rikkomiseen syyllistyneille tahoille, lukuun ottamatta yhtäältä sakoista vapautettuja yrityksiä, (riidanalaisen päätöksen 762, 817 ja 839 perustelukappale) ja toisaalta Konetta Alankomaissa toimineen kartellin osalta (riidanalaisen päätöksen 851 perustelukappale), yhden prosentin alennuksen sakkoihin yhteistyöstä, jota nämä tekivät muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla, sillä perusteella, että nämä eivät kiistäneet väitetiedoksiannossa esitettyjä tosiseikkoja (riidanalaisen päätöksen 768, 774, 777, 794, 801, 806, 813, 824, 829, 835, 845, 854, 855 ja 856 perustelukappale).
- 358 Asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajat katsoivat ensinnäkin voivansa perustellusti vaatia vähintään 10 prosentin alennusta Otisille Belgiassa, Saksassa ja Luxemburgissa tapahtuneista rikkomisista määrättäviin sakkoihin, koska se ei ollut kiistänyt väitetiedoksiannossa mainittuja tosiseikkoja. Kantajien mukaan tällaiset perustellut odotukset syntyvät väitetiedoksiannon 614 kohdasta ja komission

- päätöskäytännöstä, jonka mukaan yritys, joka ei kiistä väitetiedoksiannossa sen moitteeksi luettujen tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, saa 10 prosentin alennuksen sakkoihinsa. Lisäksi komission työryhmä oli kantajien mukaan antanut tällaiset vakuuttelut Otisin hallintoneuvostolle 7.3.2006.
- 359 On muistutettava ensinnäkin, että oikeus vaatia luottamuksensuojaa koskee kaikkia yksityisiä, jotka ovat sellaisessa tilanteessa, josta ilmenee, että heille on unionin hallinnon antamien täsmällisten vakuuttelujen vuoksi syntynyt perusteltuja odotuksia (asia C-104/97 P, Atlanta v. Euroopan yhteisö, tuomio 14.10.1999, Kok., s. I-6983, 52 kohta; yhdistetyt asiat C-37/02 ja C-38/02, Di Lenardo ja Dilexport, tuomio 15.7.2004, Kok., s. I-6911, 70 kohta; asia T-203/96, Embassy Limousines & Services v. parlamentti, tuomio 17.12.1998, Kok., s. II-4239, 74 kohta ja asia T-71/06, Enercon v. SMHV (Tuulienergian muunnin), tuomio 15.11.2007, 36 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).
- 360 Sen sijaan yksityinen ei voi vedota luottamuksensuojan periaatteeseen silloin, kun hallinto ei ole antanut täsmällisiä vakuutteluja (asia T-571/93, Lefebvre ym. v. komissio, tuomio 14.9.1995, Kok., s. II-2379, 72 kohta ja asia T-113/96, Dubois et Fils v. neuvosto ja komissio, tuomio 29.1.1998, Kok., s. II-125, 68 kohta). Tällaisia vakuutteluja ovat täsmälliset, ehdottomat ja yhtäpitävät tiedot, jotka on saatu toimivaltaisista ja luotettavista lähteistä (yhdistetyt asiat T-66/96 ja T-221/97, Mellett v. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin, tuomio 21.7.1998, Kok. H., s. I-A-449 ja II-1305, 104 ja 107 kohta).
- 361 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei toki määrätä, toisin kuin sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetussa tiedonannossa (EYVL 1996, C 207, 18.7.1996, s. 4; jäljempänä vuoden 1996 yhteistyötiedonanto), niiden yritysten sakkojen alentamisesta, jotka eivät kiistä komission väitetiedoksiannossa esittämien syytteiden perusteena olevien tosiseikkojen paikkansapitävyyttä. Komissio tunnustaa kuitenkin riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappaleessa, että väitetiedoksiannon 614 kohta oli synnyttänyt yrityksissä perusteltuja odotuksia siitä, että tosiseikkojen kiistämättä jättäminen johtaisi sakkojen alentamiseen muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla.
- 362 Komissio ilmoitti väitetiedoksiannon 614 kohdassa aikovansa ”myöntää muussa yhteydessä kuin [vuoden] 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella alennuksen [sakon määrään] erityisesti, jos yhtiö ei kiistä tosiseikkoja tai jos yhtiö antaa lisäapua, jonka perusteella komission toteamia tosiseikkoja voidaan selkeyttää tai täydentää”. Tällaista toteamusta ei voida pitää täsmällisenä vakuutteluna, joka olisi voinut synnyttää kantajissa perusteltuja odotuksia siitä, että niille myönnettäisiin yli 1 prosentin alennus sakkoihin. Väitetiedoksiannon 614 kohdassa ei nimittäin ilmoiteta tällaisille yrityksille soveltuvien osin myönnettävän alennuksen laajuutta tai suuruutta, joten se ei ole voinut missään tapauksessa synnyttää perusteltuja odotuksia tästä seikasta. Tässä yhteydessä komission kiistämää kantajien väitettä, jonka mukaan komissio olisi ilmoittanut Otisin hallintoneuvostolle [*luottamuksellinen*] pidetyssä kokouksessa, että väitetiedoksiannon 614 kohtaa sovellettaisiin samalla tavalla kuin vuoden 1996 yhteistyötiedonannon yhteydessä, eivät tue mitkään todisteet, joten se on hylättävä.
- 363 Toisekseen on hylättävä kantajien väite, jonka mukaan komissio on poikennut aiemmasta käytännöstään, jonka mukaisesti yritys, joka ei kiistä väitetiedoksiannossa sen moitteeksi luettujen tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, saa 10 prosentin alennuksen sille määrättävään sakkoon, koska – kuten edellä 163 kohdassa on todettu – komission päätöskäytäntöä ei vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan voida pitää kilpailuoikeuden alan sakkoihin sovellettavina oikeussääntöinä.
- 364 Kantajat eivät kiistä myöskään sitä, että niiden hakemukseen sovelletaan ainoastaan vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa, sillä hakemus on laadittu nimenomaisesti kyseisen tiedonannon nojalla. Näin ollen komission päätöskäytäntö tai vuoden 1996 yhteistyötiedonannon D jakson 2 kohdan toisen luetelmakohdan soveltamista koskeva oikeuskäytäntö eivät voi joka tapauksessa synnyttää kantajissa väitetiedoksiannon 614 kohtaan perustuvia perusteltuja odotuksia, jotka liittyvät Belgiassa, Saksassa ja Luxemburgissa toimineita kartelleja koskevien tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella myönnettävän sakon määrän alennuksen suuruuteen.

- 365 Toiseksi asian T-145/07 kantajat väittävät, että komissio rikkoi suhteellisuusperiaatetta, kun se ei myöntänyt 10 prosentin alennusta tosiseikkojen kiistämättä jättämisestä.
- 366 Tässä yhteydessä on muistutettava, että suhteellisuusperiaatteen mukaan unionin toimielinten säädöksillä, päätöksillä ja muilla toimenpiteillä ei saada ylittää sitä, mikä on asianmukaista ja tarpeellista niiden lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi, koska on selvää, että kun on mahdollista valita usean asianmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava vähiten rajoittava, ja että toimenpiteistä aiheutuvat haitat eivät saa olla liian suuria tavoiteltuihin päämääriin nähden (asia C-180/96, Yhdistynyt kuningaskunta v. komissio, tuomio 5.5.1998, Kok., s. I-2265, 96 kohta ja edellä 232 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 12.9.2007, 223 kohta).
- 367 Tosiseikkojen kiistämättä jättämiseen perustuvan sakkojen mahdollisen alentamisen suuruudesta on todettava, että oikeuskäytännön mukaan on niin, että jos yritys ilmoittaa nimenomaisesti, ettei se kiistä niitä tosiasiaväitteitä, joihin komission siihen kohdistamat väitteet perustuvat, sen voidaan katsoa helpottaneen komission tehtävää eli unionin kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista ja niistä rankaisemista (asia T-352/94, Mo och Domsjö v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1989, 395 kohta ja asia T-327/94, SCA Holding v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1373, 157 kohta).
- 368 Riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappaleessa komissio totesi kuitenkin, että ”alennuksen suuruudessa on otettava huomioon, että väitetiedoksiannon jälkeen tarjotusta yhteistyöstä, jota tehdään, kun komissio on jo todennut kaikki rikkomiseen liittyvät seikat ja kun yrityksellä on jo tieto kaikista tutkimukseen liittyvistä seikoista ja sillä on ollut mahdollisuus tutustua tutkimusaineistoon, ei voi parhaassakaan tapauksessa olla komissiolle kuin vähäistä apua tämän tutkimuksessa”. Komissio lisäsi, että ”yleensä tosiseikkojen myöntäminen näissä olosuhteissa on korkeintaan todiste, joka vahvistaa ne tosiseikat, joita komissio pitäisi tavallisesti riittävällä tavalla toteen näytettyinä muiden aineistoon kuuluvien todisteiden perusteella”.
- 369 Tässä yhteydessä on muistettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa edellytetään tiivistä yhteistyötä komission kanssa, ja sen mukaan sakkojen alentamisessa olisi otettava ”paremmin huomioon se, kuinka paljon yritys on auttanut kilpailusääntöjen rikkomisen toteamisessa” (vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 5 kohta). Näin ollen erona vuoden 1996 yhteistyötiedonantoon vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei yhtäältä määrätä sakkojen alentamisesta tosiseikkojen kiistämisen perusteella, ja toisaalta komissiolle vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esitettyjen hakemusten osalta sakon määrän alentamisen enimmäismäärä on 20 prosenttia sellaisten yritysten kohdalla, jotka eivät ole ensimmäisiä eivätkä toisia, jotka täyttävät kyseisen tiedonannon 21 kohdassa asetetun edellytyksen mutta joiden todisteilla on kuitenkin merkittävää lisäarvoa komission hallussa jo oleviin todisteisiin nähden.
- 370 Edellä esitetyn perusteella on todettava, että koska tässä tapauksessa tosiseikkojen kiistämisen perusteella myönnettäviin alennuksiin lisätään vuoden 2002 yhteistyötiedonannon yhteydessä jo myönnetty alennukset ja koska väitetiedoksiannon jälkeen tehdyn yhteistyön arvo on vähäistä (riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappale), komissio ei rikkonut suhteellisuusperiaatetta myöntäessään Otisille 10 prosentin alennuksen sakon määrään Belgiassa, Saksassa ja Luxemburgissa toimineita kartelleja koskevien tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella.
- 371 Kolmanneksi asian T-145/07 kantajat esittävät, ettei komissio myöntänyt Otisille lainkaan alennusta sakkoihin sen tekemän yhteistyön tai niiden lisäselvitysten tai lisätietojen perusteella, joita Otis toimitti väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa sekä kyseisen vastauksen jälkeen, ja että näin komissio rikkoi perusteltuja odotuksia, joita sille oli syntynyt väitetiedoksiannon 614 kohdan perusteella. Otisilla oli siis kantajien mukaan oikeus lisäalennukseen.

- 372 Saksassa tapahtuneen rikkomisen osalta Otis oli ensinnäkin kantajien mukaan toimittanut lisäselvityksiä ja lisätietoja erityisesti laittomista kokouksista. Näin ollen ennen väitetiedoksiannon annettua Otisin vastauksen vastaanottamista komissiolle ei ollut kantajien mukaan riittäviä todisteita siitä, että kokoukset oli pidetty *[luottamuksellinen]*. Kantajien mukaan nämä kokoukset mainitaan riidanalaisen päätöksen alaviitteessä 333.
- 373 Tässä yhteydessä on muistutettava aluksi, että tosiseikkojen arvioimiseksi EY 81 artiklan pohjalta ei ole välttämätöntä, että komissio selvittää kilpailijoiden välisten kokousten päivämäärät eikä varsinkaan niiden paikkaa (ks. edellä 311 kohta).
- 374 Lisäksi asiakirja-aineistosta ja etenkin Koneen 18.2.2004 esittämistä huomautuksista käy joka tapauksessa ilmi, että komissio oli jo ennen Otisin antamaa ”lisäapua” tietoinen kokouksista *[luottamuksellinen]*, joista viimeksi mainittu mainittiin sitä paitsi jo väitetiedoksiannon 260 kohdassa.
- 375 Vaikka Otis on todella ilmoittanut komissiolle väitetiedoksiannon jälkeen yhden sellaisen kokouksen pitämisestä *[luottamuksellinen]*, josta komissio ei ollut tietoinen, komissio ei näin ollen kuitenkaan ylittänyt selvästi harkintavaltaansa, kun se ei myöntänyt alennusta sakkoihin väitetiedoksiannon annettussa Otisin vastauksessa toimitettujen lisätietojen perusteella, jotka koskivat neljän laittoman kokouksen pitämistä Saksassa tapahtuneen rikkomisen yhteydessä.
- 376 Kantajien mukaan Otis toimitti toisekseen väitetiedoksiannon antamassaan vastauksessa sekä sen jälkeen lisätietoja, joita komissio ei ottanut lainkaan huomioon. Otis oli siis ehdottanut *[luottamuksellinen]* väitetiedoksiannon antamassaan vastauksessa korjauksia muutamiin komission toteamuksiin. Väitetiedoksiannon *[luottamuksellinen]* antamassaan vastauksessa Otis toimitti kantajien mukaan myös tietoja irtisanotuista työntekijöistä ja liitti *[luottamuksellinen]* tähän vastaukseen sähköisestä luettelosta tehdyn tulosteen, josta näkyivät lisätietoja sisältävät piilorivit. Lisäksi Otis toimitti taloudellisia todisteita Saksassa hisseihin sovellettujen järjestelyjen laajuudesta. Lisäksi *[luottamuksellinen]* Otisin edustajat tapasivat asiasta vastaavan työryhmän vastataksaan mahdollisiin kysymyksiin ja keskustellakseen muista vaihtoehdoista, joiden avulla Otis voisi jatkaa yhteistyötään tutkimuksessa. Otis selitti myös oikeuskäytännön uusimpia tulkintoja auttaakseen komissiota määrittämään tahon, jolle Luxemburgia koskeva päätös oli nimenomaisesti osoitettava.
- 377 On kuitenkin todettava, ettei yksikään edellisessä kohdassa mainituista seikoista sisällä sellaisia täsmennyksiä tai hyödyllisiä tietoja, jotka olisivat olleet komissiolle tuntemattomia. Otis esitti siis *[luottamuksellinen]* väitetiedoksiannon antamassaan vastauksessa ainoastaan muutamia korjauksia, jotka koskivat kyseisessä tiedoksiannossa sivuhuomautuksina esitettyjä seikkoja, jotka eivät olleet oleellisia. Otis ehdotti lähinnä, että sen työntekijöitä koskeviin mainintoihin lisättäisiin, että kyseiset työntekijät oli tarvittaessa irtisanottu. Väitetiedoksiannon *[luottamuksellinen]* antamassaan vastauksessa komissio toimitti tietoja irtisanotuista työntekijöistä. Tällaiset tiedot eivät kuitenkaan ole luonteeltaan sellaisia, että niillä helpotettaisiin komission tehtävää rikkomisen toteamisessa ja ehkäisemisessä (edellä 167 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 589 kohta). Myöskään sähköisestä luettelosta otetulla tulosteella, joka oli liitetty väitetiedoksiannon annettuun vastaukseen, ei ole lainkaan lisäarvoa todisteena, sillä Otis oli jo toimittanut komissiolle sähköisen version kyseisestä luettelosta *[luottamuksellinen]*. Kantajat eivät myöskään selitä, miten luettelon sähköisessä versiossa väitetysti piilotetuista tiedoista voisi olla hyötyä. Saksassa toimineen kartellin laajuutta koskevista väitetystä taloudellisista todisteista on todettava, etteivät kyseiset seikat helpottaneet rikkomisen toteamista, sillä komissio ei hyväksynyt Otisin esittämiä perusteluja, joiden mukaan hissimarkkinat ja nopeiden hissien markkinat ovat toisistaan erilliset. Otis ei osoita myöskään, miten komission kanssa *[luottamuksellinen]* pidetyissä kokouksissa olisi annettu sellaista lisätietoa, joka olisi helpottanut rikkomisen toteamista ja ehkäisemistä. Rikkomisen toteamista ja ehkäisemistä ei helpottanut myöskään se, että pyrkiäkseen minimoimaan sakkojen määrän Otis esitti komissiolle oikeudellisia perusteluja, jotka koskivat oletusta emoyhtiöiden vastuusta tytäryhtiöihinsä nähden, mikä on ristiriidassa komission kannan kanssa.

- 378 Edellä esitetyn perusteella ei voida myöskään hyväksyä Otisin väitteitä, jotka koskevat komission kieltäytymistä myöntämästä sille alennusta sakon määrään sen antamien lisäselvennysten ja lisätietojen perusteella.
- 379 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

Kanneperuste, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista

- 380 Asioiden T-141/07 ja T-145/07 kantajien mukaan GTO:lle määrättävien sakkojen määrä on rajattava 10 prosenttiin sen liikevaihdosta asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaisesti.
- 381 Kyseiset kantajat eivät väitä, että GTO:lle riidanalaisessa päätöksessä määrätty sakko ylittäisi 10 prosentin enimmäisrajan kaikkien rikkomiseen syyllistyneen taloudellisen kokonaisuuden muodostavien yritysten liikevaihdosta edellisellä tilikaudella, joten on todettava, että tämä väite liittyy edellä 63–90 kohdassa ja 106–120 kohdassa tarkasteltuihin väitteisiin, jotka koskivat GTO:n menettelyn lukemista UTC:n, OEC:n ja Otis Belgian syyksi. Tähän liittyvästä tarkastelusta käy ilmi, että komissio katsoi perustellusti tytäryhtiön menettelyn johtuvan kyseisistä yhtiöistä, jotka muodostivat tytäryhtiön kanssa taloudellisen kokonaisuuden. Tämä kanneperuste on siis hylättävä.

Kanneperuste, joka koskee suhteellisuusperiaatteen rikkomista sakkojen lopullista määrää laskettaessa

- 382 Asian T-141/07 kantajan mukaan sille määrättyjen sakkojen lopullinen määrä on kohtuuton.
- 383 Kuten edellä 366 kohdassa muistutettiin, suhteellisuusperiaatteen mukaan unionin toimielinten säädöksillä, päätöksillä ja muilla toimenpiteillä ei saa ylittää niitä rajoja, jotka johtuvat siitä, mikä on tarpeellista niillä lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi ja tähän soveltuvaa, eli silloin kun on mahdollista valita usean asianmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava vähiten rajoittava eivätkä toimenpiteistä aiheutuvat haitat saa olla liian suuria tavoitteisiin nähden.
- 384 Tästä seuraa, että sakot eivät saa olla kohtuuttomia tavoitteeseen eli kilpailusääntöjen noudattamiseen nähden ja että kilpailun alalla tapahtuneen rikkomisen vuoksi yritykselle määrätyn sakon määrän on oltava oikeassa suhteessa rikkomiseen, jota on arvioitava kokonaisuutena ja ottamalla huomioon muun muassa rikkomisen vakavuus (edellä 232 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 12.9.2007, 224 kohta). Lisäksi sakkojen määrää määritettäessä komissio voi perustellusti ottaa huomioon tarpeen taata sakkojen riittävän varoittava vaikutus (ks. vastaavasti edellä 210 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 108 kohta ja asia T-304/94, Europa Carton v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-869, 89 kohta).
- 385 Suhteellisuusperiaatteen rikkomisen osoittamiseksi asian T-141/07 kantaja vetoaa ensinnäkin Luxemburgissa syytteen kohteena olevien menettelyjen kansalliseen ulottuvuuteen ja markkinoihin kohdistuvaan vähäiseen vaikutukseen. Kantaja esittää tämän tueksi yksinomaan perusteluja, joita se esitti rikkomisen väitetysti virheellistä luokittelua koskevan kanneperusteen ja Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen osalta määrättävän sakon väitetysti liian suurta laskentapohjaa koskevan kanneperusteen yhteydessä. Toisekseen kantaja esittää perusteluksi GTO:n pientä kokoa sekä sitä, että GTO:n johto toimi täysin itsenäisesti, ja tukeutuu tässä yksinomaan perusteluihin, joita se esitti kanneperusteessaan, joka koski konsernikohtaisen kertoimen soveltamista varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiseksi vahvistettaessa kantajalle määrättävän sakon laskentapohjaa. Kolmanneksi kantaja väittää, että tosiseikkojen tapahtuma-aikaan Luxemburgissa ei ollut kilpailusääntöjen noudattamista koskevaa lainsäädäntöä eikä kansallista kilpailuviranomaista.

Neljänneksi kantaja väittää tehneensä komission kanssa tiivistä ja laajaa yhteistyötä ja perustelee tätä hallinnollisen menettelyn aikana tehtyä yhteistyötä koskevan kanneperusteensa yhteydessä esitetyillä seikoilla.

- 386 Asian T-141/07 kantajaa kuultettiin tästä aiheesta suullisessa käsittelyssä, ja se totesi, ettei tällä kanneperusteella ollut itsenäistä merkitystä verrattuna muihin kanneperusteisiin, joissa se esitti samankaltaisia perusteluja. Näin ollen markkinoiden pientä kokoa, rikkomisen väitetysti vähäistä vaikutusta, GTO:n väitetysti pientä kokoa ja kantajan yhteistyötä hallinnollisen menettelyn aikana koskevat väitteet on hylättävä edellä 148–165, 167–172, 238–242, 344–354 ja 359–364 kohdassa kuvattujen perustelujen nojalla, koska kantaja ei esitä muita seikkoja kuin ne, jotka on esitetty sen kanteeseen sisältyvien muiden kanneperusteiden yhteydessä.
- 387 Kun tarkastellaan väitettä, jonka mukaan Luxemburgissa ei ollut kilpailusääntöjen noudattamista koskevaa lainsäädäntöä eikä kilpailuviranomaista, on korostettava, että vaikka näitä ei tosiaan ollut Luxemburgissa rikkomisen keston aikana, asetusta N:o 17 voitiin soveltaa sen 24 artiklan mukaisesti kaikissa jäsenvaltioissa koko rikkomisen keston ajan. Tämä kanneperuste on siis hylättävä.
- 388 Tästä seuraa, että kanteet on hylättävä kokonaisuudessaan.

Oikeudenkäyntikulut

- 389 Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut.
- 390 Koska asioiden T-141/07, T-142/07, T-145/07 ja T-146/07 kantajat ovat hävinneet asian, ne on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut komission vaatimusten mukaisesti.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (kahdeksas jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Asiat T-141/07, T-142/07, T-145/07 ja T-146/07 yhdistetään tämän tuomion antamista varten.**
- 2) **Kanteet hylätään.**
- 3) **Asiassa T-141/07 General Technic-Otis Sàrl velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**
- 4) **Asiassa T-142/07 General Technic Sàrl velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**
- 5) **Asiassa T-145/07 Otis SA, Otis GmbH & Co. OHG, Otis BV ja Otis Elevator Company velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**
- 6) **Asiassa T-146/07 United Technologies Corporation velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**

Martins Ribeiro

Wahl

Dittrich

Julistettiin Luxemburgissa 13 päivänä heinäkuuta 2011.

Allekirjoitukset

Sisällys

Hallinnollinen menettely	3
Komission tutkimus	3
Belgia	3
Saksa	3
Luxemburg	4
Alankomaat	4
Väitetiedoksianto	4
Riidanalainen päätös	5
Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset	9
Oikeudellinen arviointi	11
Kanneperuste, joka liittyy EY 81 artiklan rikkomisten syyksilukemista, syyttömyysolettamaa, rangaistusten määräämistä yksilökohtaisesti, yhdenvertaista kohtelua ja puolustautumisoikeuksia koskevien periaatteiden loukkaamiseen sekä EY 253 artiklan rikkomiseen luettaessa tytäryhtiöiden rikkomisia emoyhtiöiden syyksi	12
Alustavat huomautukset	12
Otin tytäryhtiöiden rikkomisten lukeminen UTC:n ja OEC:n syyksi	14
GTO:n rikkomisten lukeminen GT:n, Otis Belgian, OEC:n ja UTC:n syyksi	18
– Riidanalainen päätös	18
– GTO:n rikkomisten lukeminen GT:n syyksi	19
– GTO:n rikkomisen lukeminen Otis Belgian, OEC:n ja UTC:n syyksi	20
– Puolustautumisoikeuksien loukkaaminen	23
– Yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaaminen	24
Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista sekä EY 253 artiklan rikkomista vahvistettaessa sakkojen laskentapohjaa rikkomisen vakavuuden perusteella	25
Alustavat huomautukset	25
Riidanalainen päätös	26
Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen luokittelu erittäin vakavaksi	27
Sakkojen laskentapohjien väitetty lainvastaisuus	30

– Sakkojen yleiset laskentapohjat	30
– Sakkojen erityiset laskentapohjat	37
Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista määritettäessä sakon laskentapohjan korotuskerrointa Saksassa tapahtuneen rikkomisen keston perusteella	39
Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sovellettaessa konsernikohtaista kerrointa varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiseksi määritettäessä sakon laskentapohjaa	40
Kanneperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon ja EY 253 artiklan rikkomista sekä luottamuksensuojan, suhteellisuuden, kohtuullisuuden, yhdenvertaisen kohtelun ja puolustautumisoikeuksien periaatteiden loukkaamista	42
Vuoden 2002 yhteistyötiedonanto	43
Komission harkintavalta ja unionin tuomioistuimen harjoittama valvonta	44
Otinin tekemä yhteistyö Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi	45
Otinin tekemä yhteistyö Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi	47
Otinin tekemä yhteistyö Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi	55
Kanneperuste, joka koskee luottamuksensuojan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista määritettäessä sakon määrän alentamista muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella	57
Kanneperuste, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista	61
Kanneperuste, joka koskee suhteellisuusperiaatteen rikkomista sakkojen lopullista määrää laskettaessa ..	61
Oikeudenkäyntikulut	62